ՀԱՅՈՑ ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

MDCCXCIV—MCMXXXIV

ՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՐՅՈՒՐՔԱՌԱՍՆԱՄՅԱ

ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ

Народный Комиссариат Просвещения ССРА

АРМЯНСКАЯ ПЕРИОДИЧЕСКАЯ ПЕЧАТЬ

ПОЛЬНЫЙ КАТАЛОГ

АРМЯНСКИХ ГАЗЕТ и ЖУРНАЛОВ

(1794—1934)

Составил Г. Д. Левонян

Издательство Фонда Мелконян—Эривань 1934

Commissariat d'Instruction Publique de RSS d'Armenie

PRESSE PÉRIODIQUE ARMÉNIENNE

CATALOGUE COMPLET

DES JOURNAUX ET DES REVUES ARMÉNIENS

(1794—1934)

par G. Dj. Lévonian

Publication de la fondation Melkonian—Erivan 1934

ՀՍԽՀ ԼՈՒՍԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԿՈՄԻՍԱՐԻԱՏ

ՀԱՅՈՑ ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

ԼԻԱԿԱՏԱՐ ՑՈՒՑԱԿ

ՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՒԹՅԱՆ

ՍԿԶԲԻՑ ՄԻՆՉԵՎ ՄԵՐ ՈՐԵՐԸ

(1794—1934)

Առաջաբանով, Ներածությամբ, Ծանոթություններով
յեվ Աղյուսակներով

Կազմեց ԳԱՐԵԳԻՆ ԼԵՎՈՆՅԱՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ ՖՈՆԴԻ

ՅԵՐԵՎԱՆ 1934

Պետհրատի Տպարան
Գլավլիտ № 9249 (բ)
Պատվեր № 2384
Տիրաժ 1500

Տեխ. խմբ. Մ. Եփրիկյան
Սրբագրիչ. Գ. Լևոնյանի

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ա. Առաջաբան

բ. Ներածություն

1. Հիմնական նյութ. Մայր ցուցակ հայ լրագրության. ժամանակագրական կարգով. 1794—1934.

    Հայատառ-Թուրքերեն լրագրներ.

    Պարբերականների քանակական ցուցանիշը ըստ թվականների.

2. Պարբերականները ըստ հրատարակության վայրերի·
3. Ըստ բնույթի յեվ բովանդակության (աղյուսակ).
4. Հայ լրագրության խմբագրների յեվ հրատարակիչների այբբենական ցանկը.
5. Հայ տպարանները՝ ուր տպագրվել են մեր պարբերականները.
6. Ընդհանուր այբբենական ցանկ հայ պարբերականների.

    Ուղղումներ, լրացումներ.

ԱՌԱՋԱԲԱՆ

ԳՈՐԾԻ ՁԵՌՆԱՐԿՈՒՄԸ.
Ա Ղ Բ Յ Ո Ւ Ր Ն Ե Ր

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ Պետական Գրապալատի Վարչությունից 1930 թ. հուլիս ամսին մեզ առաջարկություն յեղավ հանձն առնել բիբլիոգրաֆիական մի մեծ աշխատանք, այն է կազմել բովանդակ հայ ռագրության լիակատար ցուցակը, սկզբից մինչև մեր օրերը՝ յուրաքանչյուր պարբերականի հրատարակության տեղի, սկսվելու և դադարելու թվականների, նրանց խմբագիր-հրատարակիչների և տպարանների հիշատակությամբ։ Վորքան էլ վոր տեխնիկապես ծանր եր ամբողջ աշխարհում և զանազան ժամանակներում լույս տեսած բոլոր հայերեն թերթերի և հանդեսների մասին պահպանված տեղեկանքներն սպառիչ կերպով հավաքելու և խմբագրելու գործը, այնուամենայնիվ սիրով հանձն առանք այդ մանրակրկիտ աշխատանքի կատարումը, քանի վոր առաջին անգամը չե վոր մենք պիտի զբաղվեյինք հայ լրագրության հավաքումով և պատմությամբ, այլ անցյալում ունեյինք մի քանի տասնյակ տարիների ծանոթություն և փորձառություն։

Սակայն ծանոթությունն ու փորձառությունը դեռ ևս բավարար չեն, յեթե ձեռքի տակ չկան փաստական լրիվ նյութեր, այսինքն բոլոր այն թերթերն ու հանդեսները, վորոնք պիտի անցնեյին գործի մեջ, հաշվի առնվեյին իրապես։ Յեթե մեր հին մամուլի մասին համեմատաբար ավելի շատ գրական աղբյուրներ կան ու նրանց հավաքածուներից (թեև վոչ ամբողջական) գտնվում են մեր գրադարաններում, ապա դրությունը շատ խղճուկ և անմխիթար է նոր մամուլի վերաբերմամբ, մանավանդ 20-րդ դարի սկզբից մինչև Խորհրդային շրջանը։ Մեծ պատերազմի հետևանքով ու ճանապարհների կտրվածության պատճառով, ու այնուհետև քաղաքացիական կռիվների շրջանում, այդ ժամանակամիջոցի շատ թերթեր ու հանդեսներ կան, վորոնք կորսվել են իսպառ ու նրանց անունն է միայն մնացել։ Վոչ մի հիմնարկ չի մտածել հավաքել, մի տեղ կենտրոնացնել այդ պարբերականները ու նրանք այսօր ներկայանում են բիբլիոգրաֆիական մեծ արժեք։

Ահա այստեղ մեզ օգնության հասավ մեր անձնական գրադարանի հայերեն հին և նոր լրագրների հարուստ ժողովածուն, առանց վորի հնարավոր չեր գլուխ բերել այս աշխատությունը՝

Այսպիսով մեզ իրական աղբյուրներ են ծառայել թերթեր ու հանդեսներ հետևյալ քանակությամբ և հետևյալ տեղերից.—

Մեր ժողովածուն	*850*	*անուն*
Միասնիկյանի անվան Պետ. Հանրային գրադարանից լրացված	*75*	*անուն*
Նույն Գրադարանի Հատուկ բաժնից	*154*	»
Հեղափոխության թանգարանից (այժմ Կուսպատի Ինստիտուտ)	*46*	»
Էջմիածնի գրադարանից	*54*	»
Ընդամենը	*1179*	*անուն*

Մնացած պարբերականները մենք աչքի առաջ *չենք ունեցել այլ նրանց մասին մեր տեղեկությունները քաղել ենք հետևյալ գրական աղբյուրներից՝*

Գալեմքեարյան Հ. Գ.—*Պատմություն Հայ լրագրության. (հատոր Ա. 1794—1860) Վիեննա, 1893-թ. (Այս հրատարակության Բ. հատորը լույս չի տեսել):*

Լևոնյան Գ. Զ.—*Հայոց պարբերական մամուլը, սկզբից մինչև մեր օրերը 1794—1894, Ալեքսանդրապոլ, 1895 թ.*

Նույնի—Армянская периодическая печать, историческая справка, «Братская Помощь», Москва, 1898.

Նույնի—Լիակատար ցանկ հայ լրագրության (1794—1904) «Լույս» օրաց.-հանդես, Թիֆլիս, 1905 թ.

Պոտուրյան Հ. Մ. Վ.—*Հայ մամուլը տասն և հինգ տարվան մեջ (1894—1909), Վենետիկ, 1910.*

Կարապետյան Հ. Ռափայել—*Լիակատար ցուցակ հայերեն լրագիրներու, վորոնք կը գտնվին Մխիթարյան Մատենադարանի մեջ. Վիեննա, 1794—1921. Հ. Ն. Ակինյանի հառաջաբանով, Վիեննա, 1924.*

Բացի այս, հատ ու կտոր տեղեկանքներ հավաքել ենք Կ. Պոլսի և այլ տեղերի հանդեսներից, տարեցույցներից, գրացուցակներից և այլն:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ.—Վերև հիշված բոլոր հրատարակություններից անուններով ամենից հարուստը Վիեննայի ցուցակն է, բայց միայն անուններով. *կազմողը նեղություն չի կրել յուրաքանչյուր թերթի կամ հանդեսի մասին տալ բիբլիոգրաֆիայի պահանջած սպառիչ տեղեկությունները, յենթավերնագրերը, ում կողմից հրատարակված լինելը, խմբագիրը, տպարանը, ֆորմատն ու ծավալը: Անուններն էլ մեծ ստուգության կարոտ են. չկան շատ կարևոր պարբերականներ, բայց կան աշակերտական խմորատիպ կամ ձեռագիր թերթեր. կան չհրատարակված թերթեր: Հաճախ միևնույն հրատարակությունը գրված է երկու անգամ, կարծելով տարբեր, յերբեմն և չգիտական շփոթություն. օրինակ՝ «Բեթանիա» լրագիրը, հրատարակված Նիկոմիդիայում գրված է* չունենք, *իսկ նրա տակը գրված է միևնույն անուն լրագիր, հրատարակված նույն թվին Իզմիդում՝* ունենք, *չանդրադառնալով վոր Նիկոմիդիա և Իզմիդ միևնույն քաղաքն է ու լրագիրն էլ ուրեմն միևնույնն է: Վիեննայի Մխիթարյանները իրենց գրադարանում ունենալով հայ պարբերականների ամենից հարուստ ժողովածուն, ի վիճակի էին կազմել մի շատ ավելի լուրջ ցուցակ:*

ՇՓՈԹՈՒԹՅՈՒՆ

Բիբլիոգրաֆիական այլ և այլ աշխատությունների, տեղեկատուների և գրացուցակների մեջ մեզանում հաճախ շփոթում են պարբերական մամուլի բաժինը, նրա մեջ մտցնելով ամեն տեսակի միանուն հրատարակություններ՝ համարներով կամ պրակներով հրատարակված. Այստեղ դուք կգտնեք յերգարաններ, (ինչպես «Սոխակ Հայաստանի» Բագու) կառավարական դեկրետների և գերատեսչական հրահանգների ժողովածուներ՝ պրակ առ պրակ հրատարակված, հանրամատչելի գրքույկների սերիաներ, վորոնք վոչ մի կապ չունեին լրագրության հետ։ Ներկա աշխատության մեջ չկան վոչ միայն այդ կարգի հրատարակությունները, այլ և չեն մտած՝

ա) Միօրյա թերթերը, վորոնք սովորաբար լույս են ընծայված միայն մի անգամ, հատուկ այս կամ այն տոնի ժամանակ, այս կամ այն որվա առթիվ, և իրենց վրա ել համար չեն կրում, շարունակվելու դիտավորություն չունենալով։

բ) Պատի թերթերը, թեկուզ և տպագիր։

գ) Ձեռագիր, խմորատիպ (հեկտոգրաֆ) թերթերն ու հանդեսները, վորոնք մեծ մասամբ արդյունք են այս կամ այն դպրոցի կամ հիմնարկի ներքին կյանքին. բայց, դրա հակառակ, մեր ցուցակում մտել են վիմագիր և մեքենագիր-ապակետիպ այն պարբերականները, վորոնք հասարակական կամ գիտական արժեք են ներկայացնում և տպագրությամբ չեն լույս տեսել կամ տվյալ վայրում հայկական տպարան չլինելու, կամ այլ պատճառներով։

դ) Հայաստան բայց ռուս լեզվով լրագրները՝ 21 անուն, (առանձնացած, տես էջ 170), քանի վոր նրանք հայերեն լեզվով չեն. բայց դրա հակառակ մտցրել ենք մի յատինատառ թերթ, քանի վոր նրա լեզուն հայերեն է։

ե) Օրացույցներ. յեթե նրանք միայն օրացույց են, մի քանի օրացուցային «այլ և այլքով». բայց յեթե այդ հրատարակությունները անունով են միայն օրացույց, բայց իրոք ներկայանում են վորպես գրական գիտական հանդես կամ ալմանախ, և օրացույցի բաժինը նրա մեջ շատ աննշան տեղ է բռնում, այդպիսիները մենք ընդունել ենք մեր ցուցակում։

ԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՅԵՎ ՏԵՂԵՐԻ ՓՈՓՈԽՈՒՄ

Լրագրության կյանքի մեջ յեղել են այնպիսի յերևույթներ, յերբ լրագիրը կամ հանդեսը իր խմբագրության ցանկությամբ, կամ, ավելի հաճախ, յերկրի գրաքննչական օրենքների պահան-

ջումով անփոփոխ պահել է իր ուղղությունը, ծրագիրը. նույնիսկ խմբագրությունը մնացել է նույնը, բայց ինքը դուրս է յեկել նոր ձևով. այդպիսինները, բիբլիոգրաֆիական ընդունված կանոնով, համարվում են նոր հրատարակություն, նոր լրագիր, ուստի մենք այդպիսիններր ամեն անգամ գրել ենք իրենց թվականության տեղում, իհարկե հիշատակելով, վոր այդ թերթը կամ հանդեսը փաստորեն շարունակություն է այնինչ լրագրի։ Դրա հակառակ, յերբ թերթը կամ հանդեսը փոփոխում է իր հրատարակության վայրը, փոխադրվելով մի քաղաքից մի ուրիշ քաղաք, նույնիսկ փոխում է իր ծրագիրը, նաև իր ուղղությունը՝ խմբագրության հետ, փոխում է իր ծավալն ու ֆորմատը, կամ որաթերթից դառնում է շաբաթաթերթ՝ բայց պահում է իր անունը և արտոնատեր հրատարակիչը, այդպիսի պարբերականը մնում է նույնը։ (Մեր ցուցակում նայել «Հայկական Աշխարհ», «Երիտասարդ Հայաստան» և այլն՝ իրենց տեղի փոփոխումներով, և «Մասիս», «Ծաղիկ» և այլն՝ իրենց ամեն տեսակի փոփոխումներով)։

ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Յուրաքանչյուր պարբերականի արտաքին պատկերն իսկությամբ ցուցադրելու համար մենք պահել ենք նրա ուղղագրությունը այն բոլոր տեղերում, ինչ բառացի որինակել ենք նրանից. իսկ փակագծի մեջ մեր կողմից ավելացրած կտորները, ինչպես և ծանոթությունները, իհարկե, գրել ենք մեր ներկայի ուղղագրությամբ։ Բայց վորպեսզի նույնանուն լրագրները այբբենական կարգի մեջ իրենց հին և նոր ուղղագրությունների պատճառով միմյանցից չհեռանան, մենք հարմար ենք համարել այդպիսինները պահել միասին, անտես առնելով նրանց սկզբի տառի փոփոխության յենթարկված լինելը, որինակ՝

«Երիտասարդ Հայաստան»
«Յերիտասարդ Մաճկալ»։

Նույնպես վարվել ենք և խմբագիրների ընդհանուր ցանկը կազմելիս, որինակ՝

Երեմեան Սիմոն
Յերեմյան Վահան.
կամ՝ Յովհաննիսյան Աբգար
Հովհաննիսյան Աշոտ։

Այս կետն ընդունելն անհրաժեշտ եր, մանավանդ, աչքի առաջ ունենալով այն դեպքերը, յերբ միևնույն անձնավորությունը թերթ է հրատարակել նախ քան նոր ուղղագրության մուտքը և նրանից հետո։ Ուրեմն, այդպիսինները, այժմյան այբբենական կարգով, միմյանցից կհեռանային բռնելով յերկու տեղ. որինակի համար —

Երզնկեան Արամայիս 1918 թվին և
Յերզնկյան Արամայիս 1924 թվին, և կատարվեր մի
անցանկալի շփոթություն։

ԿՅԱՆՔԻ ՏԵՎՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հայոց լրագրությունն ըստ հրատարակության տևողության ունեցել է հետևյալ պատկերը

Մի կամ մի քանի համար հրատարակվել են . .	176 անուն
Մր կամ մի յերկու ամիս	205 »
Մինչև մի տարի	346 »
» յերկու տարի	189 »
» յերեք տարի	135 »
» չորս տարի	69 »
» հինգ տարի	55 »
» վեց տարի	28 »
» յոթ տարի	29 »
» ութ տարի	24 »
» ինը տարի	16 »
» տաս տարի	18 »
» 10–14 տարի	39 »
» 15–20 »	19 »
» 21–30 »	12 »
» 3_–40 »	10 »
» 41–50 »	6 »
» 51–60 »	8 »
» 61–70 »	1 »
» 71–80 »	0 »
» 81–90 »	0 »
» 91–100 »	1 »

Մնացած պարբերականների տևողությունը մեզ անծանոթ։

Յերկարակյաց պարբերականները
հետևյալներն են՝

(Աստղանիշ ունեցողները մինչև այժմ էլ շարունակվում են).

ՏԱՐԵՑՈՅՑ	Թիֆլիս . . .	21 տարի
ԱՄԵՆՈՒՆ ՏԱՐԵՑՈՅՑԸ	Կ. Պոլիս . . .	22 »
Ծ Ա Ղ Ի Կ	Կ. Պոլիս . . .	23 »
ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆ	Կ. Պոլիս . . .	23 »
Ժ Ա Մ Ա Ն Ա Կ	Կ. Պոլիս . . .	25 »
ՆՈՐ-ԴԱՐ	Թիֆլիս . . .	25 »
Ս Ի Ո Ն	Երուսաղեմ . .	25 »
ԲԻՒՐԱԿՆ	Կ. Պոլիս . . .	27 »
ՄԵՂՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ	Թիֆլիս . . .	29 »
Տ Ա Ր Ա Զ	Թիֆլիս . . .	30 »
ԱՐԵՒԵԼՔ	Կ. Պոլիս . . .	32 »
* ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՀԱՅԱՍՏԱՆ	Բոստոն . . .	32 »
* ՄԻՈՒԹԻՒՆ	Կահիրե-Գահիրե .	33 »
ԱՂԲԻՒՐ	Թիֆլիս . . .	36 »
ՀԱՅՐԵՆԻՔ	Կ. Պոլիս . . .	36 »
* ՀԱՅՐԵՆԻՔ	Բոստոն . . .	36 »
ԱՐՄԵՆԻԱ	Մարսել . . .	39 »
ԱՒԵՏԱԲԵՐ ՏՂԱՅՈՑ ՀԱՄԱՐ	Կ. Պոլիս . . .	43 »
ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ	Զմիւռնիա . .	42 »
* ԴՐՕՇԱԿ	Ժընև-Պարիս .	44 »

* ԱՍՊԱՐԷԶ	Ֆրեզնո	35	»
* ՀՆՉԱԿ	Պարիս-Լոնդոն	46	»
ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ	Զմիւռնիա	47	»
Փ Ո Ւ Ն Ջ	Կ. Պոլիս	47	»
* ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ	Վիեննա	48	»
Մ Շ Ա Կ	Թիֆլիս	49	»
* ԸՆԴԱՐՁԱԿ ՏԱՐԵՑՈՅՑ	Կ. Պոլիս	50	»
ԱՐԱՐԱՏ	Էջմիածին	51	»
Մ Ա Ս Ի Ս	Կ. Պոլիս	57	»
ԱՒԵՏԱԲԵՐ	Կ. Պոլիս	61	»
* ԲԱԶՄԱՎԷՊ	Վենետիկ	92	»

ՏԻՐԱԺՆԵՐԻ ԽՆԴԻՐԸ

*Ինչ ասել կուզե վոր շատ ցանկալի կլիներ յեթե մենք, մեր ցուցակում, հնարավորություն ունենայինք նշանակելու յուրաքանչյուր պարբերականի տիրաժը. այդ պահանջում է մեր ժամանակի բիբլիոգրաֆիան. բացի այդ պահանջից, մենք կիմանայինք տվյալ լրագրի կամ հանդեսի ինչ չափով տարածված և ժողովրդականացած լինելու կարեւոր հանգամանքը. բայց վճրաեղից պիտի քաշվեյինք այդ տեղեկությունները. յերբեմն միայն, անցյալ դարի կեսերից, մեր հանդեսների՝ տարվա վերջում տպագրած իրենց «արգո բաժանորդաց» ցանկերից կարող ենք իմանալ, վոր այդ բաժանորդների թիվը յերկու-յերեք հարյուրից չի անցել. իսկ հատավաճառի մասին այն ժամանակի խմբագիրները գաղափար չունեյին։ Գալով օրաթերթերին, նրանց տիրաժը 19-րդ դարի յերկրորդ կեսին հազիվ հասնում եր 400—700-ի *)։ Ամենատարածված լրագրները՝ Կովկասահայոց մեջ «Մշակը», «Նոր-Դարը» դարավերջին տպագրվում եյին 1200—1500 օրինակ։ Կ. Պոլսի ամենատարածված թերթերն այդ ժամանակ «Արեւելքը», «Բյուզանդիոնը» ավելի ընթերցողներ ունեյին, և հատավաճառն ել այնտեղ ավելի լավ դրության մեջ եր։ 20-րդ դարում, մինչև մեծ պատերազմը, մանավանդ պատերազմի ընթացքում, մեր լրագրների տիրաժը բարձրանում է զգալի չափով։ Թիֆլիսում Դաշնակցության «Հորիզոն» թերթի տիրաժը հասնում է մինչև 7—8 հազարի։ «Մշակը», այդ հինավուրց լրագիրը, տպագրում է միայն 3—4 հազար։ Կ. Պոլսում այդ ժամանակամիջոցում ամենից ավելի տարածված թերթերն եյին «Վերջին Լուր», ապա դաշնակցական և ռամկավարական թերթերը, հասնելով մինչև 8—10 հազարի։*

Հայ լրագրությունը իր պատմության մեջ յերբեք տիրաժի այնպիսի բարձրացում չեր տեսել, ինչ տեսավ Խորհրդային Հայաստանում։ Գրագիտության տարածումով, տարածվում է և լրագրությունը։ «Խորհրդ. Հայաստան», «Մաճկալ», «Ավանգարդ»,

---

**) Կ. Պոլսում Չամուռճյանի «Հայաստան»ն ունեցել է 250 բաժանորդ, Զմյուռնիայում Ա. Մուրատյանի «Հայրենասեր»-ը, սկզբում տպագրվել է մինչև 20 օրինակ, ապա հասել է 300-ի։*

«Երևանի Բանվոր» թերթերն իրենց տիրաժն հասցրել են մինչև 20 հազարի։

Հայ լրագրությունն ըստ պարբերականների, ներկայացնում է հետևյալ պատկերը։

Տարեգիր	77
Կիսամյա (վեցամսյա)	20
Քառամսյա	8
Եռամսյա	24
Երկամսյա	8
Ամսագիր	280
Կիսամսյա (յերկշաբաթաթերթ)	166
Տասնօրյա	54
Շաբաթաթերթ	289
Հնգօրյա	31
Եռօրյա	87
Երկօրյա	48
Ամենօրյա	173
Օրը 2 անգամ	2
Անկանոն	231
Անծանոթ	86

ՆՅՈՒԹԵՐԻ ԴԱՍԱՎՈՐՈՒՄԸ

Ամենից առաջ մենք դրել ենք, այսպես ասած, Մայր-ցուցակը, ժամանակագրությամբ, սկսելով 1794 թվից մինչև 1930, ապա և, վորպես հավելված, մինչև 1934 թիվը ներառյալ։ Սակայն ըստ հաջորդական տարիների պահպանելով ժամանակագրական կարգը, մենք յուրաքանչյուր տարվա հրատարակությունները դասավորել ենք այբբենական կարգով. ինչու, վորովհետև հայտնի չե յեղել մեզ ամեն մի թերթի վոր ամսից կամ ամսի քանիսից սկսած լինելու հանգամանքը. դրա համար անհրաժեշտ պետք եր հայ լրագրության ամբողջական հավաքածուները մեր ձեռքի տակ ունեցած լինեյինք, այսինքն մի անկարելի բան։ Այբբենական դասավորումը գուցե և ունի մի առավելություն, վորոնած հրատարակությունը շուտ գտնելու համար. բայց ունի և այն թերությունը վոր, որինակ, Ա. տառով սկսվող վորևե պարբերական, վոր սկսել է հրատարակվել, ասենք, նոյեմբերից, ավելի առաջ է ընկել, քան Ն.-ով սկսվող մի լրագիր, վոր հրատարակվել է հունվարից կամ փետրվարից։ Այս բանը թող շփոթություն առաջ չբերե Ցուցակից ոգտվելիս։ Այն պարբերականները վորոնց եջերը, ֆորմատը (չափը) չի նշանակված, նշանակում է վոր այդպիսինները մեր ձեռքում չեն յեղել։

Երկրորդ տեղում մենք տալիս ենք հայ պարբերականներն ըստ հրատարակության վայրերի, դարձյալ պահպանելով ժամանակագրական կարգը, թե ըստ յերկրների և թե յուրաքանչյուր յերկրի մեջ առանձին քաղաքների։ Այսպիսով ակնհայտ է դառնում,

վոր 22 յերկրներից Հնդկաստանը առաջինն է իսկ Բելգիան վերջինը։ Մեր այս յերկրորդ ցուցակով կարելի է իմանալ նույնպես թե վոր յերկրում կամ այդ յերկրի վոր քաղաքում քանի պարբերական, և ինչ պարբերականներ են լույս տեսել։

Երրորդ տեղում առաջ բերած մեր աղյուսակը ցույց է տալիս մեր լրագրներն ըստ իրենց բնույթի ու բովանդակության, բաժանված 22 յերկրների միջև։ Այսպիսով յեթե կամենանք, որինակի համար, հետաքրքրվել մեր յերգիծաբանական հրատարակություններով, մենք այս աղյուսակի մեջ կտեսնենք, վոր նրանց գումարը հասնում է 84-ի և վորոնք, մեծ տոկոսով. 47 անուն, լույս են տեսել Թյուրքիայում։

Չորրորդ տեղում մենք բերում ենք ամբողջ հայ լրագրության խմբագիրների և հրատարակիչների այբբենական ցանկը։ Այստեղից յերևում է թե միևնույն անձնավորությունը քանի լրագիր է խմբագրել կամ հրատարակել. նույել համապատասխան համարները ըստ Մայր-ցուցակի։

Հինգերորդ տեղում մենք բերում ենք ցանկը բոլոր այն հայ տպարանների, ուր տպագրվել են մեր պարբերականները։ Այստեղ ըստ քաղաքների առաջին տեղը իր քանակով բռնում է Պոլիսը, ապա Թիֆլիսը ապա Պարիզը, Յերևանը և այլն։

Վեցերորդ տեղում մենք կազմել ենք բոլոր հայ պարբերականների ցուցակը՝ այբբենական կարգով։ Վորևէ լրագիր վորոնելու համար պետք է նայել այս ցանկի մեջ ու դեմը գրված թվանշանով Մայր-ցուցակում գտնել նրա անունը։

Այս ցուցակից յերևում է թե ինչ անուն լրագրներ ենք ունեցել ամենից շատ և վոր քաղաքներում են հրատարակվել այդ թերթերը, և կամ այդ անվան առաջնությունը վոր քաղաքին է պատկանում։

Յոթներորդ և վերջին տեղում մենք գրել ենք այն ուղղումները և լրացումները վորոնք նկատել կամ իմացել յենք աշխատության տպագրելու ընթացքում։

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Մեր ներկա աշխատությունը տպագրության հանձնելով, մենք այն կարծիքին չենք վոր անթերի է մեր կատարած գործը. ընդհակառակը իր տեսակի և ընդարձակության մեջ առաջինը լինելով, նա անպայման կունենա և ունի իր զգալի բացերը։ Մենք, և մեզանից ավելի շատ, հայ մատենագիտությունը պիտի յերախտապարտ մնա այն ամեն մի դիտողության, սրբագրումի և լրացումի համար, վոր կստացվեն դրսից, ապագայում նման մի աշխատության նոր հրատարակությունը համեմատաբար ավելի լրիվ լույս ընծայելու համար։

Մենք կոչ ենք անում մեր գրադարաններին, այս ցուցակով առաջնորդվելով, հավաքել, քանի շատ ուշ չէ, զանազան տեղերում և մասնավոր անձերի մոտ գտնված հայ լրագիրները, կարգի բերել իրենց մոտ գտնված բոլոր պարբերականները, դյուրություն ընձեռելու և սպասարկելու մեր անցյալ ու ներկա կյանքն ուսումնասիրող բանասերներին ու գրականագետներին։

Վերջում թող թույլ տրվի մեզ հրապարակորեն շնորհակալություն հայտնելու Մյասնիկյանի անվան Պետ. Հանրային Գրադարանի Դիրեկցիային, Էջմիածնի Պետական Մատենադարանի տեսուչ Սենեքերիմ Տեր-Յակոբյանին, Հեղափոխության Թանգարանի (այժմ Կուսպատի Ինստիտուտ) աշխատակից Սուրեն Զոլյանին, Հանրային Գրադարանի աշխատակից Մուշեղ Գասպարյանին և Պետ. Գրապալատի աշխատակից Հայկանույշ Սարգսյանին, վորոնք սիրալիր և անձանձրույթ կերպով ամեն անգամ մեզ մատչելի դարձրին իրենց հիմնարկներում գտնված այն բոլոր հայ պարբերականները, վորոնց պետքը մենք զգում էինք լրացումներ և ստուգումներ կատարելու համար։

Գ. Լ.

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԱՆՑՅԱԼԸ

ՄԻՆՉԵՎ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐՅԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ

(ՀԱՄԱՌՈՏ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ)

Տպագրության գյուտից հազիվ վաթսուն տարի անց, 1512 թվին լույս տեսավ առաջին հայերեն գիրքը, Վենետիկ քաղաքում, Հակոբ անունով մի հայ մարդու ջանքերով։ Ո՞վ է յեղել այդ Հակոբը, մինչև այժմ դեռ պարզված չէ, բայց հավանական է, վոր նա յեղած լինի սոսկ մի առևտրական, վորպիսիներն այդ ժամանակում պակաս չեն յեղել Իտալիայի վաճառաշահ քաղաքներում՝ գաղթած Ջուղայից և այլ կողմերից։ Ազգը լուսավորելու կամ տպագրության գյուտի բարիքներից օգտվելով հայ ժողովրդին ծառայելու փափագը չէ յեղել անշուշտ Հակոբի գլխավոր նպատակը. Նրա՝ այդ թվականներին միմիանց հետևից տպագրված մի քանի գրքերը՝ (Պարզատումար, Աղթարք, Ուրբաթագիրք) ցույց են տալիս վոր ինքը Յեվրոպայում նստած, փոխանակ մի ավելի կարևոր բան հրամցնելու յուր սիրելի ազգին յեվ ճոյրենյաց, վերցրել տպագրել է միջնադարյան ավելորդապաշտության ձեռնարկներ ու վաճառքի հանել, թեկուզ արդեն ազատության մեջ խարխափող ժամանակի սակավաթիվ հայ ընթերցողների միտքն ավելի մթագնելու պատճառ դառնալով։ Սակայն, ինչ էլ վոր լինի, յեթե իր դարի պահանջների հանգամանքներով էլ արդարացնելու չը լինենք մեղապարտ Հակոբին, նա, այնուամենայնիվ, պատվավոր տեղ ունի գրավելու հայ տպագրության պատմության էջերում, այդքան վաղ հրապարակ հանելով հայերեն գրքեր *)։

Նույն դարում յերկու նոր տպագրիչներ են հանդես գալիս դարձյալ Վենետիկում՝ Աբգար Թոքատեցի և Հովհաննես Տերզենցի, վորոնցից Աբգարը տպագրում է յերկու գիրք՝ Ուրացույց և Սաղմոսարան (1564—65), Հովհաննեսը՝ Տումար Գրիգորեան Ցուիտենական և Սաղմոսարան. (1584—87)։ 1587-ին Աբգար Թոքատեցին գնում է Կ. Պոլիս և հիմնելով առաջին հայկական տպարանը լույս է ընծայում Փոքր Քերականություն կամ Այբբենարան և, մինչև դարավերջը, դարձյալ չորս գիրք.

Հետևյալ 17-րդ դարում հայերեն գրքերի տպագրությունը համեմատաբար ավելի ծաղկում է. բացի Վենետիկից և Պոլսից ուրիշ տեղեր էլ գրքեր են լույս տեսնում թե՛ օտար տպարաններից և թե հիմնվում են հայ տպարաններ։ Ահա այն քաղաքները, ուր այդ դարում տպագրվել են զանազան բովանդակության հայերեն գրքեր Լեմբերգ (Լվով) 1616 թ., Հռոմ՝ 1623-ին, Միլան՝ 1624-ին, Պարիզ՝ 1633-ին, Նոր-Ջուղա՝ 1640-ին, Լիվոռնո՝ 1643-ին, Ամստերդամ՝ 1655-ին, Զմյուռնիա՝ 1676, Լայպցիգ՝ 1680, Պադուա՝ 1690-ին։

Ինչպես տեսնում ենք նախնական շրջանում հայ տպագրության գործը ծնվել է հեռավոր յերկրներում, գաղութներում առանց բացառության. Պոլիսը, Իզմիրը, Նոր-Ջուղան վորքան էլ հայաշատ վայրեր՝ գաղութներ եյին և շատ եյին հեռու հայ բնաշխարհից, յուր հողի կամ արհեստի հետ կապված աշխատավորական զանգվածներից։

Այդպես շարունակվում է և հետևյալ 18-րդ հարյուրամյակում, փոքրիկ բացառությամբ. Նորանոր հայ տպարաններ են հիմնվում, կամ օտար տպարաններից հայերեն գրքեր լույս տեսնում՝ Անգլիայում 1736-ին, Հնդկաստանում 1772 ին. իրանց տպարաններն են հիմնում նաև Մխիթարյանները Տրիեստում՝ 1776 թվին ապա և Վենետիկի ս. Ղազարու կղզում 1788-ին։

---

*) Ռուսերեն առաջին գիրքը, տպագրված քաղաքացիական տառերով լույս է տեսել Ամստերդամում 1699 ին Պետրոս Մեծի թույլտվությամբ։ Վրացերեն առաջին տպարանը բացված է Պետերբուրգում, 1705 թվին, ապա Թիֆլիսում 1709 թ ին։

Գ. Լեոնյանը՝ վոր իր գրադարանում ուներ Հակոբի տպագրած հիշյալ վերին աստիճանի հազվագյուտ գրքերը, մոտ անցյալում ընծայաբերեց Խորհրդային Հայաստանի Հանր. Գրադարանին։ Տես՝ «Կարմիր Աստղ» 1922 թ. № 130. ԽՄԲ.։

Ի՞նչ դրության մեջ էր մեզ հետաքրքրող գործը Ռուսաստանում։ Յեթե հայ վաճառականները Արևմտյան Յեվրոպայում դեռ 16-րդ դարի սկզբներից գրքեր եյին տպագրում, ինչպես և վոր նույնպիսի հայ առևտրականները վոր ավելի վաղ կամ ուշ Մոսկվայի շուկայում խոշոր գործեր եյին անում և մեծամեծ արտոնություններ ստանում կառավարությունից իրենց առևտուրը և արդյունաբերությունը ծաղկեցնելու համար, չէին մտածել Ռուսաստանում էլ գրքեր հրատարակել։ Մեզ թվում է թե նրանք հանդիպած կլինեն նույն «կայսերական բարեխնամ կառավարության» արգելքներին։ Միայն Յեկատերինե Բ-ի որով Հովսեփ արքեպ. Արղությանին՝ վոր Ռուսաստանի հայոց առաջնորդն էր, և լավ հարաբերության մեջ էր կայսրուհու հետ, հաջողվում է արտոնություն ստանալ հայկական տպարաններ հիմնելու. առաջին տպարանը բացվում է Պետերբուրգում 1783-ին, Ջուղայեցի Գր. Խալդարյանի ծախքով, յերկրորդը Նոր-Նախիջևանում՝ 1787-ին, և յերրորդը Աստրախանում՝ 1796-ից։ Դարձյալ գաղութներ։

Առաջին տպարանը Հայաստանի հողի վրա, բուն Արարատյան յերկրում, հիմնվում է 1771-ին, Եջմիածնում, յերբ դեռ այդ վայրը գտնըվում էր Պարսիկ խաների «խնամակալության տակ» ու չէր միացած ցարական Ռուսաստանին։

Ի՞նչ էր անում նույն խնդրի առնչությամբ Թիֆլիսը՝ հետագայում ռուսահայոց մտավոր կենտրոն դարձող այդ հինավուրց քաղաքը։ Յեթե Ռուսաստանում այդքան ուշացել է հայ տպագրության գործը «ինչ ինչ հանգամանքներով», յեթե նույնիսկ խանական Եջմիածնում է տպարան հիմնվել 18-րդ դարում, ինչու է ուշացել հայ գիրքը Վրաստանում, ուր հայերը դեռ հին դարերից միշտ էլ լի են յեղել՝ և Թիֆլիսում գրեթե չեն զգացել ոտարություն։

Վախթանգ 6-րդը յեթե դեռ 1712-ին հանճարեղ Ռուսթավելցու պոեմն էր հրատարակում իր գիտական մեկնություններով, ու խրախուսում ամեն մի կուլտուրական աշխատանք, ինչու ժամանակի տեղացի հայերը, հապաղել են հայերեն գրքի տպագրության գործի մեջ—այդ մնում է անբացատրելի։ Նրանք բավականացել են Վենետիկից, Պոլսից, Հռոմից և այլ հեռավոր տեղերից ստացվող, իրենց համար անհարազատ գրականությամբ։ Յեվ այսպես շարունակել է մինչև հետևյալ դարի 20-ական թվականները, յերբ Վրաստանն արդեն միացված էր Ռուսաստանին, մինչև վոր Թիֆլիսում, 1823-ին, վանեցի Գևորգ Արծրունու ջանքերով, բացվում է առաջին հայ տպարանը, վորը ապա ընծայվում է Ներսիսյան դպրոցին։

Թիֆլիսին հետևում են Անդրկովկասյան մի քանի քաղաքներ, հիմնելով տպարաններ և հրատարակելով գրքեր, Շուշի՝ 1832-ին, Բաքու՝ 1872-ին, Ալեքսանդրապոլ՝ 1876-ին և այլն։ Հեռավոր գաղութներում՝ նույնպես նորանոր տպարաններ են հիմնվում՝ Յերուսաղեմ՝ 1832, Ամերիկա՝ 1854, Յեգիպտոս՝ 1865, Ռումանիա՝ 1877-ին և այլն։

Այսքանը թռուցիկ կերպով տպարանների մասին. այժմ անցնենք մեր բուն նյութին՝ լ ր ա գ ր ու թ յ ա ն ը։

Վերևում ասացինք վոր Հնդկաստանում հայ տպարան հիմնվել է 1772-ին։ Այդ տպարանի կազմակերպողը Մադրաս քաղաքում, 18-րդ դարի մեջ իր քաղաքական ծրագրներով ու գործունեյությամբ հայտնի, Սուլթանում Շահամիրյանն էր, վոր տպագրեց մի շարք գրքեր։ Մադրասում նույն դարի յերկրորդ կիսում բավականաչափ հայեր կային բարեկեցիկ վիճակի մեջ և այդ գաղութը 1784-ին Շիրազից բերել է տալիս մի քահանա՝ Հարություն Շմավոնյան, վորպես «հոգևոր հովիվ Մադրասի հայոց»։ Ահա այս շիրազեցին, բարյերեվույթին ժամանակի հասկացողությամբ մի կուլտուրական մարդ, չբավականանալով իր «հոգևոր հովվի» պաշտոնով, քաղաքում հիմնում է իր սեփական տպարանը և հրատարակում մի քանի հայերեն գրքեր կրոնական, փիլիսոփայական և պատմական բովանդակությամբ։ Շմավոնյանը տեսնելով Հնդկաստանում հրատարակվող անգլիական ամսագրերը՝ մ ա գ ա զ ի ն ն ե ր ը, ինքն էլ միտք է հղանում սկսել մի նման հայերեն պարբերական հանդես։ Այսպիսով Շմավոնյանը դառնում է ա ռ ա ջ ի ն հայ խմբագիրը, 1794-ին հոկտեմբեր-16-ին Մադրասում լույս ընծայելով «ԱԶԴԱՐԱՐ» անունը կրող ամսագրի առաջին հա-

մարը, մեզանից հարյուր քառասուն տարի առաջ *)։

«ԱԶԴԱՐԱՐԸ» վոր նվիրված եր «բարեպաշտ պարոնաց և մաքրակենցաղ տիկնանց Մադրասիս Հայոց», գրաբար եր. այսպես եր ժամանակի գրականության յեթե վոչ պահանջը, գոնե սովորությունը։ Շմավոնյանը անշուշտ չեր կարող բավարարվել Մադրասի «բարեպաշտ պարոններով» կամ «մաքրակենցաղ տիկիններով». այդ փաղաքշական խոսքերը նրա կողմից մի տեսակ հաճոյախոսություն եյին իր հարուստ ծախականների հասցեյին. նա իր ամսագիրը տարածել ե շատ ավելի հեռավոր վայրեր. Կ. Պոլիսը, Ն. Նախիջևանը, Եջմիածինը տվել են նրան բաժանորդ ընթերցողներ. Նույնիսկ Հովսեփ Արղության յեպիսկոպոսը՝ Ռուսաստանից, Սահիան Գուլամիրյանը՝ Յերևանից աշխատակցել են այդ առաջին հայ պարբերականին։ Սակայն յերկար կյանք չի ունենում «ԱԶԴԱՐԱՐ»-ը. հրատարակվելով 18 տետր, դադարում ե 1796-ին։

Յերեք տարի անց, 1799-ին, Վենետիկի Մխիթարյան տպարանից Ղուկաս Ինճիճյանի խմբագրությամբ, սկսում ե տարին մի անգամ լույս տեսնել Տարեգրություն անունով աշխարհաբար պարբերականը, նվիրված «քաղաքական պատերազմական, յեկեղեցական, բանասիրական անցից և դիպվածոց աշխարհի»։ Այս յերկրորդ հայ լրագիրն էլ հրատարակվելով չորս գիրք, դադար ե առնում 1802 ին։

Նույն Ինճիճյան վարդապետը Վենետիկում, հետևյալ 1803 թվից, սկսում ե հրատարակել Եղանակ Բիւզանդեան կոչվող տարեգիրը, վոր տևում ե մինչև 1820 թիվը։ Եղանակ Բիւզանդեանը պարունակում եր յուր մեջ «գուշակութիւնք փոփոխութեանց լուսնո, փոխանակութիւնք յեղանակաց, աստեղաց դիրքին, մետեորական մարմնոց». ուներ նաև քաղաքագիտական բաժին, աշխարհաբար լեզվով տպագրելով մանր պատմություններ, առակներ և այլն։

1812 թվին Պոլսում կազմվում ե «Արշարունյաց ընկերութիւնը», վորի նպատակն ե լինում «ազգի մեջ ընթերցանություն տարածել, հրատարակելով գրքեր ու լրագրներ»։ Ահա այդ ընկերությունը վորոշում ե մի լրագիր հրատարակել, բայց վոչ Պոլսում, այլ Վենետիկում, վարդապետների ձեռքով։ Յեվ 1812 թվին Ս. Ղազարի մամուլի տակից լույս ե տեսնում Դիտակ Բիւզանդեան լրագիրը «ի խնդիր ընկերութեան Արշարունեաց»։ Այս կիսամսյա լրագրի առավելությունը իր նախորդներից այն եր վոր խմբագրվում եր զուտ ժողովրդական լեզվով, կամ ինչպես խմբագրությունն ե ասում, «ռամկորեն», վորպեսզի հասկանալի լինի վոչ միայն «գրոց» մարդկանց, այլ և ավելի լայն շրջաններին։ Դիտակ Բիւզանդեանն ուներ քաղաքական բաժին, ուր տպագրում եյին թարգմանական հոդվածներ ու տեղեկություններ Նապոլեոն Բոնապարտի աշխարհակալական սխրագործությունների մասին։ Պոլսում Արշարունյաց ընկերությունը իր գոյության հինգերորդ տարին դեռ չբոլորած, դադարում ե գործելուց, 1816-ին դադարի մատնելով և իր հանդեսը՝ Վենետիկում։

Հետևյալ հայ պարբերականը վոր հինգերորդն եր ժամանակագրությամբ, լույս ե տեսնում Աստրախանում 1815 թվին։ Ի՞նչ հրատարակություն եր այս շաբաթաթերթը. և կարո՞ղ ե նա համարվել ռուսահայոց անդրանիկ օրգանը։ Այդ հարցին պատասխանելու համար կարևոր ե այստեղ մի փոքրիկ պատմություն։ Դեռ 18-րդ դարից Հիսուսյան կամ Ճիզվիտ կոչվող լատին կրոնավորները Յեվրոպայում հալածվելով, նրանցից մի խումբ յեկել եր Ռուսաստան և նույն իսկ վայելում եր Պավել Ա-ի հովանավորությունը։ Ճիզվիտները նախ Թեոդոսիա քաղաքը բնակվելով, հետագայում, անցնում են Մոզդոկ և ապա՝ վերջնականապես հաստատվում Աստրախանում, ուր այդ ժամանակներում բազմաթիվ հայեր կային բարեկեցիկ վիճակի մեջ։ Յերկու հայ ճիզվիտ՝ Աղաջանյան և Շահվերդյան, քաղաքում բաց են անում դպրոցներ. մեկը «ազնվական տղոց համար»՝ գիշերօթիկ, մյուսը «ռամիկ» յերեխաների համար, ձրի։ Աղաջանյան-Շահվերդյան դպրոցների պարզ նպատակն յեղել ե վոչ թե «ազգի լուսավորությունն ու կրթու-

*) Ահա մի ցանկ վորը ցույց ե տալիս թե ուրիշ ազգերի մեջ յերբ ե սկիզբ առել լրագրությունը.

Իտալիա	1563-ին,	Շվեդիա	1644-ին,
Ֆրանսիա	1605-ին,	Ռուսաստան	1703-ին,
Շվեյցարիա	1609-ին,	ՀԱՄՆ	1804-ին,
Ավստրիա	1610-ին,	Հունաստան	1821-ին,
Գերմանիա	1612-ին,	Թուրքիա	1825-ին,
Անգլիա	1622-ին,	Ռումանիա	1828-ին,
Սպանիա	1626-ին,	Սերբիա	18·1-ին

և այլն։

թյունը», այլ իրանց ճիզվիտական, հավատորսական պրոպագանդը, կամենալով «ներգործել հայ հասարակության վրա», վոր այդ ժամանակ քաղաքի ամենաուժեղ տարրն էր կազմում տնտեսապես։ Աստրախանում, ինչպես տեսել ենք վերևում, 1776-ից հայոց տպարան կար, վորը իր գոյությունը հասցրել է մինչև 1840 ականները։ Ըստ յերևույթին ճիզվիտները չեն կարողացել մուտ ունենալ այդ տպարանը. նրանք գնացել են վոմն Վայսքնոֆեն ոտարականի 1813 թվից բաց արած ռուստպարանը, ուր հրատարակվում էր „Восточное Известие“ անունով մի փոքրիկ շաբաթաթերթ։ Ահա կղեմես Շահվերդյանը, «վերատեսուչ Հաշտարխանի Հայկազն կաթոլիկաց ճիզվիտական դպրոցի», իր պրոպագանդը տպագրության միջոցով էլ տարածելու նպատակով, հայերեն տպարանական տառեր է պատրաստել տալիս մի «քաջ հայ արհեստավորի» և 1815-ից հրատարակում Ծանուցմանց Տաքարարեր անունով կես-հայերեն կես-ռուսերեն մի լրագիր։ Մենք չենք տեսել այդ թերթը և չգիտենք նրա կյանքի տևողությունը. բայց կարծում ենք յեղած պիտի լինի շատ կարճատև, վորովհետև նույն 1815-ին Ալեքսանդր Ա.-ի հրովարտակով Ռուսաստանի բոլոր քաղաքներից՝ հետևապես և Աստրախանից, դուրս քշվեցին ճիզվիտները։ Ուրեմն Ծանուցմանց Տաքարարերը ռուսահայ առաջին լրագիրը կարող է համարվել լոկ իր բիբլիոգրաֆիկ նշանակությամբ՝

1830-ականներին լույս է տեսնում Թյուրքիայում, Կ. Պոլսում առաջին հայ լրագիրը պաշտոնական հանգամանքներում՝ այսպես՝ Վոմն Ա. Բլակ, 1831-ին, սկսում է հրատարակել „Moniteur Ottoman“ (Ազդարար Ոսմանյան) ֆրանսերեն թերթը, վորպես Բ. Դռան պաշտոնական որգան։ Հետևյալ 1832-ից կարևոր է համարվում մի պաշտոնաթերթ էլ հրատարակել պետական, թյուրքերեն լեզվով, վորի անունը դնում են Թագվիմ Վագայի։ Ահա այս թերթի խմբագրությունը, որ առաջ հայտնում է հայերեն հայտարարությամբ «ի գիտություն մայրաքաղաքի հայ բազմաթիվ հասարակության», վոր շուտով հրատարակվելու է նաև հայերեն լրագիր։ Այս խոստումը իրականանում է շուտով և թյուրքերեն թերթի 12-րդ համարի հետ լույս է տեսնում «Լրոյ գիր Մեծի Տէրութեանն Օսմանեան» պարբերականը, վորը սակայն հարատև կյանք չունենալով, հետագայում փոխվում է Ցայտարար ապա և Սուրհանդակ Բիւզանդեան անուններին։

Ամերիկայի բողոքական քարոզիչները յեկել բուն էյին դրել Թյուրքիայի ծովափնյա քաղաքներում, այն տեղի քրիստոնյաներին, գլխավորապես հայերին, նորից քրիստոնեացնելու, «լույս հավատքի» բերելու «բարձր առաքելությամբ»։ Յեվ «ավետարանական լույսը» քարոզելու յեկած «հայ յեղբայրներն» իրանց պրոպագանդի համար 1839-ին Զմյուռնիայում (Իզմիր) հիմք են դնում «Շտեմարան Պիտանի Գիտելեաց ամսագրի հրատարակության։ Ահա ինչ լեզվով է խոսում Շտեմարանի խմբագրությունը հայ ընթերցողների հետ.—«Ասանկ գործեր հողագնդիս յերեսի վրա ամէն լուսավոր ազգերու ու յերկրներուն մեջ ալ կան հիմա... ուրեմն ինչու համար հայոց ազգին քաջ, մշակյալ, հարուստ և զարդարուն լեզուն մենակ մնա... Մեր Շտեմարանը աշխարհաբար լեզվով պիտի ըլլա. գրաբար լեզվին գերազանց ճոխությանը և գեղեցկությանը վրա տգետ չենք, բայց քանի վոր անոր լեզուն ազգին մեծ մասը չի հասկնար, արժան դատեցանք, վոր մեր Շտեմարանը ռամկորեն ըլլա»։

Ամերիկական դոլլարներով ապահովված, բողոքական դավանական քարոզներն անուշ կլլեցնելու համար, Շտեմարանի խմբագրությունը ծախսերի առաջ կանգ չեր առնում, թերթը նույն իսկ ձրի տարածելով. և վորպեսզի միալար կրոնական-աստվածաբանական որորներով ձանձրալի չը դառնան, ճարպիկ խմբագիրները Շտեմարանի էջերում, մեջ ընդ մեջ, տալիս էյին գիտական տեղեկություններ և հետաքրքրելի նյութեր։

Շտեմարան Պիտանի Գիտելեացը Իզմիրում շարունակում է իր կանոնավոր հրատարակությունը մինչև 1842 թիվը, ապա հետևյալ տարիներում մի քանի համար միայն հրատարակվելով, 1854-ին տեղափոխվում է Պոլիս, 1855-ին վերակոչվում Աւետաբեր, Շտեմարան պիտանի գիտելեաց և պահում է իր գոյությունը ամբողջ 60 տարի։

Մինչև այժմ մեր հիշած պարբերականները կամ եպիզոդիկ բնույթ ունեյին ու կարճատև կեանք են ապրել և կամ, յեթե յերկար տարիներ շարունակվել են, նրանք յեղել են հոգևոր պրոպագանդի համար հատկացված դումարների վորդեգիր։ 1840 թվին Զմյուռնիայում Ղուկաս Պալտազարյանը հիմնում է Ար-

շալոյս Արարատեան բանասիրական և առևտրական լրագիրը, որ հանդիսանում է առաջին իսկական քաղաքական-հասարակական հայ թերթը։ Շատ շուտով Պալտազարյանի լրագիրը լայն համակրություն է հանդիպում թե իր գործունեությամբ և թե բազմազան կարևոր հոդվածներով ու թղթակցություններով։ Թյուրքիայի մեծ քաղաքներից, գավառներից զատ, այս թերթը սկսում է տարածվել Կովկասի, Հնդկաստանի, Պարսկաստանի հայերի մեջ, մտավոր կուլտուրական կապ հաստատելով նաև հեռավոր գաղութների հետ։ Բարոյական հաջողության հետ թերթը ունենալով նյութական բավարար միջոցներ, հիմնում է իր սեփական տպարանը, որը սակայն կրակի է մատնվում 1855-ին Իզմիրում պատահած մեծ հրդեհի ժամանակ։ Պալտազարյանի մահից հետո Արշալոյս Արարատեանի հրատարակության իրավունքներն անցնում են իր որդուն, և թերթը շարունակում է լույս տեսնել Հարություն Սրվանձյանի խմբագրությամբ մինչև 1887-ը, յերբ թուրք կառավարությունը բանդարկում է խմբագրին։ Սրվանձյանը բանտից ազատվում է հիվանդ և հյուծված ու մեռնում է. Արշալոյսն էլ դադարում է ընդ միշտ, ունենալով 47 տարվա յերկարատև կյանք։

1843 թվին լույս է տեսնում այն հանդեսը, որ իր յերկարամյա գոյությունը պահել է մինչև այսօր և ներկայումս հայ պարբերականներից ավագագույնն է իր 92 ամյա հասակով. դա Վենետիկի Մխիթարյանների բանասիրական-գրական Բազմավէպ ամսագիրն է։ Բազմավէպը որպես — հայագիտական, ակադեմիկական հանդես, պետք է ասել, ներկայումս անբավարար է նկատվում. «գրական» հանդես էլ չի կարողանում դառնալ, որովհետև նրա խմբագրությունը հեռավոր մի վանական անկյունում նստած, հայ գրողներից կտրված է, և չի էլ ճանաչում նրանց։ Այս հանդեսն անցյալում ուներ իր պատկառելիությունը յերբ Ս. Ղազարում ապրում էին Բագրատունիներ ու Ալիշաններ...

Նույն 1843 թվից Իզմիրում Նոր-Նախիջևանցի Խ. Մելիքսեթումյանի խմբագրությամբ սկսում է հրատարակվել Հայրենասէր քաղաքական, բանասիրական և առևտրական կիսամսյա լրագիրը, որ շարունակվելով հինգ տարի, դադարում է 1848 թվին։

1845-ին Կալկաթայում Արարատյան ընկերության միջոցներով սկսվում է հրատարակվել Մեսրոպ Թաղիաթյանի Ազգասէր անունը կրող «քաղաքական, տնտեսական, բնական և բարոյական գիտելյաց շաբաթաթերթը»։ Այս հանդեսը սկզբում աշխարհաբար լեզվով էր հրատարակվում, հետո «ըստ ցանկության պատվելի ընթերցողաց», վերածվում է գրաբարի. առհասարակ գրաբարին ջերմ պաշտպան էին հնդկահայերը իրենց «բարձր դասերով»։ Թաղիաթյանի հանդեսը, ժամանակին նայելով, կարող է համարվել լուրջ հանդես, իր մեջ պարունակող և խնամքով խմբագրված նյութերով։ Յերեք տարի անց, 1848-ին, Արարատյան ընկերությունը դադարում է գործելուց, իսկ Թաղիաթյանը մասնավոր նպաստներ ստանալով վերսկսում է իր հանդեսը՝ կոչելով Ազգասէր Արարատեան։ Սակայն նյութական միջոցները շուտով սպառվում են. խմբագիրը մի կոչ է հրատարակում թե Հնդկաստանի թե հեռավոր հայերին դիմելով. Իզմիրի Արշալոյս Արարատեանն էլ օգնության ձայն է բարձրացնում, բայց նորից ստացված միջոցները հազիվ մի տարի բավականանալով, այս հնդկահայ ամսագրի գոյությունը դադարում է 1852 թվին։

1846 թիվը նշանակալի է դառնում հայոց մամուլի մեջ այն տեսակետից, որ այդ տարի լույս է տեսնում առաջին հայ լրագիրը Կովկասում, ճիշտ նույն տեսակի պաշտոնական հանգամանքներում, ինչ որ առաջին թերթը՝ Պոլսում։ Իշխան Մ. Վորոնցովը Կովկասի կառավարչապետ նշանակվելով, ձգտում է իր յերկիրը դնել «կուլտուրական նոր հունի» մեջ։ Ճարպիկ դիվանագետը կամենալով գրականության և գեղարվեստի միջոցով ամրապնդել միապետության հիմքերը ծայրագավառում, Թիֆլիսում հիմք է դնում թե լրագրության և թե թատրոնի. յերկու նշանավոր նորություններ։ 1846-ին սկսում է հրատարակվել ռուսերեն պաշտոնական „Кавказъ“ լրագիրը վոմն Կոստանդինովի խմբագրությամբ։ Բուրժուական պատմաբանների արտահայտությամբ «ուսումնասեր և բարի» կառավարչապետը ցանկանում է որ այդ լրագրին զուգընթաց նման թերթեր հրատարակվեն Թիֆլիսում նաև վրացերեն, հայերեն և թուրքերեն լեզուներով։ Ինչպես է լինում, վրացերեն թերթը լույս չի տեսնում, իբր հարմար խմբագիր չճարվելու պատճառով. թուրքերենի համար տպա-

բանական տեխնիկական արգելքներ են առաջ յեկել. իսկ հայերի համար նույն 1846-ին լույս է տեսնում Կովկաս լրագիրը, խմբագրությամբ Հակոբ Կարենյանի և Միք. Պատկանյանի։ Կովկասահայ այդ անդրանիկ լրագիրը իր չոր ու ցամաք պաշտոնական տեղեկություններով և, մանավանդ, գրաբար լեզվով շատ չէր կարող ընթերցողներ գրավել։ Յերբեմն միայն թերթի բանասիրականի (գծի տակ) բաժնում տպագրվող «բարոյական պատմությունները», կամ գավառական բարբառներով տպագրված հոդվածները կարող էին քիչ շատ տաքացնել լրագրական դեռևս ամայի և սառը միջավայրը։ Կովկասի բաժանորդների թիվը հասնում է մինչև 300-ի, (անշուշտ վոչ բոլորովին կամավոր բաժանեգրված), բայց և այնպես, նա չըկարողանալով արմատ գցել հայ իրականության մեջ, հետևյալ 1847-ին դադարում է։

Դեռ մինչև 50-ական թվականներն հասնելը լույս են տեսնում դարձյալ մի քանի թերթեր՝ Կ. Պոլսում 1846-ից Տերոյան-Զամուռճյան Պատմելու Հայաստանը, վոր գրեթե Ազգային ժողովի պաշտոնաթերթն էր, տեվում է մոտ 7 տարի, յեռանդուն կռիվ մղելով բողոքականների Ավետաբերի դեմ, Վիեննայում 1847 թվից Մխիթարյանների Եվրոպա քաղաքական և ուսումնական շաբաթաթերթը, վոր տեվում է 16 տարի։ Յերկու լրագիր էլ լույս է տեսնում Հնդկաստանում. մեկը Մադրասում Բանասեր տասնորյա՝ վիմատիպ հանդեսը, մյուսը Սինկափուրում, Ուսումնասեր յերկշաբաթաթերթը։ Հետաքրքրական տիպ է յեղել վերջինիս խմբագիրը՝ Գրիգոր Գալստանյանը։ Ուսումնասերն ունենում է միայն 30 բաժանորդ, վորոնցից 7-ը Սինկափուրում՝ 23-ը այլ քաղաքներում։ Գալստանյանը 30 բաժնեվճարով աշխատում է «քաղաքական, գրագիտական և առևտրական գիտելիքներ» տարածել «իր ազգի և հայրենյաց մեջ». բայց յերբ տեղական անգլիերեն թերթերից լսում է, վոր Ավստրալիայում ինչ վոր քաղաքի մոտ վոսկու հանքեր են գտնվել, և այնտեղ գնացողները հարստանում են, իր Ուսումնասեր թերթում քարոզում է, վոր հայերը շտապեն գնալ Ավստրալիա և որ առաջ տեր կանգնեն վոսկու հանքերին։ Գալստանյան ուսումնասերը տեսնելով վոր հայերը տեղից չեն շարժվում, թերթի 1853 ի մայիս 27-ի համարում (վոր վերջին համարն է լինում), գրում է հետևյալ ուշագրավ տողերը.

—«Քանի վոր վոչ վոք չի կամենա հեռանել մերոցս ազգասեր և բարեմիտ հորդորականաց... ուստի և մենք, ի սեր ազգիս և հառաջադիմության նորին՝ հուսացյալ ի խնամս և յողորմության նախախնամողին մերոյ, ստանձնեցաք զայս դժվարին ճանապարհորդությունն»։ Յեվ այսպես Գալստանյանը փակելով իր խմբագրական խանութը, թռչում է Ավստրալիա, հարստություն դիզելու «ի սեր ազգի և յառաջադիմության նորին»։

Մեր համառոտ տեսությամբ հասանք 19-րդ դարի յերկրորդ կեսը, 50-ական թվականները, առաջին կեսից հիշատակելով յերկու տասնյակ պարբերականներ։ Այսուհետև կխոսենք միայն այն թերթերի և հանդեսների մասին, վորոնք այս կամ այն չափով, այս կամ այն ուղղությամբ վորոշ քաղաքական, հասարակական դեր են խաղացել մեր իրականության մեջ, և կամ, ժամանակի հասկացողությամբ, «արժանի ծառայություն» են ցուցաբերել մտավոր զարգացման բնագավառում։

1850—1860-ի միջոցներին նոր հիմնված պարբերականներից յեթե միայն անցողակի հիշենք Գաբրիել Պատկանյանի Թիֆլիսում հիմնած Արարատ աշխարհաբար շաբաթաթերթը (1850—51) վորպես Կովկասի յերկրորդ հայ պարբերականը և առաջին հանդեսը, իր համեստ գրական բաժնով՝ և ուր առաջին անգամ իր գրչի փորձերը տպագրում էր խմբագրի վորդին բանաստեղծ Գամառ Քաթիպան, ապա Պոլսում Հիսարյանի Բանասեր ամսաթերթը (1851–59) վորպես լուրջ հրատարակություն, չէն կարող կանգ չառնել Ոսմանյան մայրաքաղաքում Կարապետ Իթյուճյանի 1852-ից հիմնած հռչակավոր Մասիս լրագրի վրա, վոր արևմտյան հայերի մտավոր հասարակական կյանքի վրա մեծ ներգործություն է ունենում ամբողջ 60 տարի։ Խմբագիր-տնորեն Իթյուճյանն ավելի ազատամիտ էր և համբերատար դեպի այլադավան հայ հոսանքները, չունենալով Հայաստանի և Ավետաբերի կրոնամոլ ուղղությունը։ Ժամանակի լավագույն գրական-հրապարակախոսական ուժերը խմբված էին այդ որաթերթի շուրջը, զարգացնելով արևմտահայ գրական լեզուն ու գրական բոլոր սեռերը։ Թերթի արտոնատերը միշտ մնալով Իթյուճյանը, Մասիսը հետագայում բազմաթիվ խմբագիրներ է փոխում, ինքն էլ ըստ ձևի ու ծավալի, յերբեմն որաթերթ, յերբեմն շաբա-

թաթերթ, ապա գիտական գրական հանդես դառնալով։

Դարձյալ անցողակի հիշելով Պոլսի Նոյեան Աղաւնին՝ (*1852*) *և Իզմիրի* Արփի Արարատեանը (*1853*), *որոնք թեև արժանի են ուշադրության իրենց քիչ-ավելի լիբերալ ուղղությամբ, բայց նվազ ծանոթ իրենց կարճատև կյանքի պատճառով, կանգ առնենք Մկրտիչ վ. Խրիմյանի հանրածանոթ* Արծվի Վասպուրական *ամսագրի վրա, որի առաջին համարները լույս են տեսնում Պոլսում 1855-ին։*

Մկրտիչ Խրիմյանը 1857-ին Պոլսին հրաժեշտ տալով վերցնում է տպագրության իր պարզ մեքենան, թուղթ և այլ պարագաներ ու դառնում Վասպուրական, գործելու։

Համատարած խավար, անհատակ տգիտություն, «հոգևոր դասի» ապիկարություն, ծույլ, անհոգ, ժողովրդի վզին նստած ու նրա հաշվին ապրող անարժան միաբանական խմբեր վանքերում, որոնք «հավատացյալ հոտից» ստանալ գիտեյին ամեն ինչ՝ ամենայն առատությամբ, բայց փոխարենը ոչինչ չունեյին տալու։ Ահա այն միջավայրը, որ յերիտասարդ Խրիմյանը տեսնում է իր հարազատ բնաշխարհում... Ինքը, յերգիծանքով շատ լավ նկարագրում է այդ վանականների կյանքը.

«Ուտեմք բրդիս և զմառաղ, զխորոված գառան կարմրած,
Ուտեմք զճաշ, զխաշխաշ իւղն ի վերա լիճ լիճ լցյալ·
Ուտեմք զկաթն մաքրյալ և զմածունն սերակալ,
Ուտեմք զանհալին կարագ և ձողուց մեղր զհետ նորա՝
Ուտեմք և յափրանամք ննջեմք ի խուց, խորտամք անհոգ...

«Խավարը փարատելու» յերեք գլխավոր միջոցներ ուներ վանեցի յերիտասարդ գործիչը՝ կենդանի խոսք՝ որ է քարոզի ընդունակություն պարզ ոճով ու յերգիծական համեմունքներով, յերկրորդ՝ ազգու գրիչ, և յերրորդ՝ տպագրական մամուլ։ Վարագի վանքում նա հաստատում է իր տպարանը և 1858-ից լույս ընծայում Արծվի Վասպուրականին: *Սա սոսկ վանական հրատարակություն չեր, այլ արծարծում եր նաև հասարակական վորոշ խնդիրներ։*

«Կգա արդյոք մի օր, ասում եր Խրիմյանը, յերբ մեր գյուղացին հանգիստ կերպով վայելե իր հալալ աշխատանքը և այս յերկրում տիրե արդարություն և խաղաղություն։ Կգա արդյոք մի օր, յերբ մեր այս ձորերում, ուր միայն ավազակների հրացանի տրաքոց է լսվում, լավի յերկաթուղու շոգեկառքի սուլոցը և մենք ել ունենանք հեռագիր, պոստ, դպրոցներ, համալսարան...»։

1850-ականներին ծնունդ առնող հայ պարբերականների թվում ուշադրության արժանի յեն Ստեփան Ոսկանի Պարիսում հրատարակած Արեւելք (*1858*) *և* Արեւմուտք (*1859*) *թերթերը, ապա դարձյալ Պարիսում 1855-ից հրատարակվող* Մասեաց Աղաւնի *հայերեն-ֆրանսերեն պատկերազարդ ամսագիրը, վորը չորս տարուց հետո իր խմբագիր Գաբրիել վ. Այվազովսկու հետ տեղափոխվում է Թեոդոսիա, դառնալով հայերեն-ռուսերեն յերկշաբաթաթերթ, և տևելով մինչև 1865 թիվը։ Նույն շրջանին են պատկանում Զամուռճյանի* Երեւակ *կրոնական ուսումնական և բանասիրական ամսագիրը Պոլսում (1857—67), Սվաճյանի՝ ապա Պարոնյանի խմբագրությամբ հրատարակվող* Մեղու *յեռօրյա յերգիծաբանական թերթը, (1856—74), Թիֆլիսում Ստ. ք. Մանդինյանի հիմնած՝ ապա Պետրոս Սիմոնյանին անցած արխի պահպանողական* Մեղու Հայաստանին, *(նախ շաբաթաթերթ վերջը օրաթերթ), վորը տևում է մինչև 1886-ը։ 50-ական թվերին են սկսվել նաև Մոսկվայի յերկու ամսագրերը, Մսեր Մսերյանի* Ճռաքաղը՝ *գրաբար (1858—62) և Ս. Նազարյանի հռչակավոր* Հիւսիսափայլը *(1858—64)։ Վերջին յերեք պարբերականներից առաջին յերկուսը* Մեղուն *և* Ճռաքաղը *գաղափարակիցներ եյին, և ունեյին պահպանողական, կղերական ուղղություն, մինչդեռ* Հիւսիսափայլը *հայտնի է վոր լիբերալ, առաջադիմական ուղղության մի օրգան եր, ուր 60-ականներին մոտիկ աշխատակցություն ունեյին Միք. Նալբանդյանը և Ս. Շահազիզ։*

Ստ. Նազարյանն իր Հիւսիսափայլ *ամսագրով հանդիսանում է ռուսահայ մտավոր զարգացման վերածնության անդրանիկ գործիչներից մեկը. նա յեղել է հրապարակախոս յեվրոպական իմաստով։ Նազարյանը իր հայացքներով ու գաղափարներով շատ նման է Խ. Աբովյանին. նա ջերմ նախանձախնդիր եր հայերեն լեզվի զարգացման և պահպանման, հանդեպ օտար լեզուների ազդեցության. ինչպես և քրիստոնեյությունը, «ավետարանական լույսը» համարում եր մայր և ակիզբ ամեն մի դաստիարակության։*

«Ամեն ազգ իր յեկեղեցու, իր հավատի վորդին է և իր մտածելիքների ամբողջ նյութը

կրոնապաշտականից ունի աղբյուրացած ... կրոնը ամենայն ազգերի դաստիարակիչ մայրը լինելով, այլ և հիմն (ե) ամենայն ազգային լուսավորության»—գրում է Նազարյանը, ինքը ևս հարմար է տեսնում իր աշխատանքը «հիմնել ու հաստատել կրոնի վրա»։

Ահա այսպիսի մտքերն են անցյալ դարի կեսերին մեր հրապարակախոսության մեջ համարվել «լուսամիտ և ազատ գաղափարներ»։ Յեվ զարմանալի է վոր Ճառաճաղը *և* Մեղուն *Ս. Նազարյանի այսպիսի գաղափարների համար նրան կոչում էին «բողոքական, լյութերական»։* Հյուսիսափայլի *խմբագիրը չերևի ապացուցելու համար վոր ինքը «լյութերական» չե, այլ մաքուր «հայ-լուսավորչական», վոր Եջմիածինը և նրա կաթողիկոսը իր համար շատ թանգ են, ունի Մատթեոս Ա-ին նվիրած մի հոդված։ «Մատծող հայերի հույսերը և արդարացի ակնկալությունքը ներկայումս» վերնագրի տակ նա իր մի շարք սպասելիքներն ու ակնկալությունները թվելով «Նախախնամականի ձեռքով հայոց ազգին շնորհված հայրապետից», այսպես է վերջացնում իր խոսքերը. «Ահա այն մեծ և հոյակապ խորհուրդները, վորոնց պիտո է սպասավորե մի խոհական, վսեմամիտ, բարձրահայաց Հայրապետ լուսավորչական աթոռին .. քաջահույս է ազգը. վոր հայկական յեկեղեցու մեծ քահանա Մ ա տ թ ե ո ս ը խելամուտ լինելով... և այլն. Կեցցե Մ ա տ թ ե ո ս մեծ քահանա. վասն Հայոց բարեբախտության կեցցե» («Հյուսիսափայլ», 1859 № 7)։*

Շատ ավելի հետաքրքրական մտքեր ունի արտահայտած Ս. Նազարյանն իր մի նամակում հայոց լեզուն կորսվելու վտանգի և ռուս մայրաքաղաքում հայ ուսանողների «ռուսացման» մասին։

«Ես որին ենք հասել մենք, վոր ամեն ազգ իր լեզվով կարող է լավ և վատ ուսմանց ու գիտությանց հասնել, բայց հայը վոչ. և որ ըստ որև գնալով գնալով քանդվում է մեր հայոց տունը... մեր հայրենի յերեխաները վորոնք գալիս են այստեղ (Մոսկվա) պարտական են առաջ ռուսանալ, վոր ապա ռուսերենովը ուսում առանալ... հայոց պատվական մանկունք ռուսաց ձեռքում ավերվեցան և ավերվում են ամեն օր. այնպես վոր սոցա միջը մի քար կապես շուրջը ձգես՝ խեկի ազգի համար կորուստ չեր»։ («Նոր Հոսանք» 1913 № 4—5)։

Թեվակոխում ենք վաթսունական թվականները. այս տասնամյակում (1860—70) լույս են տեսել ավելի քան 50 անուն նոր պարբերականներ, բայց նրանցից շատ քիչերն են վոր պիտի հիշվեն մեր այս համառոտ տեսության մեջ։ Թյուրքիայի մայրաքաղաքում փադիշահի, «հայոց ազգին շնորհած Ազգային Սահմանադրության» ազատությունից հարբել ու խենթացել էին պոլսահայերը, ազգայնության մարմաջով բռնվել։ Այս շրջանում եր վոր բանաստեղծները յերգել են՝

Մեր աշխարհն է սուրբ, մեր հողին վրա
Աստված է քայլեր որհնելով զԱդամ,
Մեր լեզուն ստեղծել ու խոսել նախ ինք...

Յեվ այս շրջանում տեղից վերկացողը մի թերթ եր հրատարակում. մի յերկու համարում իր հրճվանքն արտահայտում և դադարեցնում։ Սունկի նման դուրս թափվող լրագրների մասին չխոսելով, մենք պարտավոր ենք արժանի գնահատությունը տալու մի քանի լուրջ և հասարակական-գրական արժեք ունեցող պարբերականներին թե Թյուրքիայում և թե Կովկասում։ Այս տեսակետից, ըստ ժամանակագրության, առաջին տեղը բռնում է 1860 թվից Թիֆլիսում հրատարակվող Կռունկ Հայոց Աշխարհի *ամսագիրը, նվիրված «ազգային բարոյական լուսավորության»։ Խմբագիրը՝ Մարկոս Աղաբեկյան. ինքը պոլսեցի, ծաղրի է յենթարկում Պոլսի նորելուկ և որապակաս շատ թերթերի անունները, այսպես բացատրելով իր ամսագրի համեստ անունը—«Միթե չկար ինձ համար մի այլ շքեղաշուք, պերճապանծ և մեծահամբավ անվանակոչություն. միթե չեյի կարող անվանել ինձ* Նոյան Տապան, Արձագանք Հայրենյաց, Հառաչանք Հայաստանի *և կամ* Եփրատ Դրախտաբուխ... *Յես հայոց կռունկն եմ, հայի կենդանի պատկերն եմ... այս է իմ պանդխտության և շրջանառության գլխավոր խորհուրդը...»։ Աղաբեկյանի հանդեսը առաջին հայ ամսագիրն եր Կովկասում. նա իր շուրջն է հավաքում ժամանակակից գրողներին և թե քննադատներին։ Այստեղ աշխատակցում են Մ. վ. Խրիմյան, Գարեգին Մուրադյան, Գ. վ. Սրվանձտյան, Պ. Պռոշյան, Գամառ Քաթիպա, Ս. Պալասանյան, Մ. Մամուրյան և շատ ուրիշներ։ Հետեվյալ տարիներում կանոնավոր կերպով հրատարակվում է* Կռունկը *և դադար առնում 1863-ի վերջին, յերբ խմբագիրն ստիպված է լինում գնալ Կ. Պոլիս։*

Վոչ այնքան իր քաղաքա-հասարակական նշանակությամբ, վորքան իր յերկարակեցությամբ պետք ե հիշել Պոլսում 1860 թվականից Համբարձում Ալաճաճյանի խմբագրությամբ հրատարակվող Փունջ լրագիրը, վորը կարելի ե ասել հանդիսանում ե դեղին մամուլի ներկայացուցիչ։ Շարունակվում ե մինչև 1907 թիվը, վերջում դառնալով գրական շաբաթաթերթ։

Իրենց հեռավորությամբ և մանավանդ կարճատև կյանքով մեր հասարակական գրական միջավայրի մեջ հիշատակության արժանի գործ չեն կարողացել հայտարարել Ռուսաստանի մայրաքաղաքներում այդ ժամանակներում հրատարակվող յերկու նոր լրագրները՝ Ձ. Մսերյանի Մոսկվայում հիմնած Համբաւաբեր Ռուսիո շաբաթաթերթը (1861—64) և Պետերբուրգում Ռ. Պատկանյանի Հիւսիսը (1863—64)։ Շատ ավելի ազդեցիկ դեր ե կատարում Կորեն Ստեփաննեյի Հայկական Աշխարհը, վոր 1864-ին սկսվելով Թիֆլիսում, հետագայում իր խմբագրի հետ շրջում ե Շուշի, Գանձակ, Բագու, Յերևան, հրատարակվելով վորպես ամսագիր մինչև 1879 թիվը։ Այս հանդեսը Մ. Աղաբեկյանի Կռունկ Հայոց Աշխարհի ամսագիրն եր, վոր անցնելով Ստեփաննեի ձեռքը, նախ կոչվում ե Կռունկ Հայկական Աշխարհի, ապա և կռունկը դուրս գցելով, դառնում ե Հայկական Աշխարհ, այն ես «ամսագիր գրական-մանկավարժական»։ Ստեփաննեն նոր մարդ եր, ռուսական համալսարանական կրթությամբ, «նոր հովերով», ու անպատճառ նորություն տված լինելու մեծ ցանկությամբ։ Նազարյան լիբերալիզմի յերկրպագու, նա «տրամագծորեն հակառակ» ուղղություն վորդեգրեց կոնսերվատիվ բանակի դեմ, վորն ե Մեղու Հայաստանի լրագրի շուրջը խմբված «ազգամոլ—կղերամիտ կուսակցության»։ Ի՞նչ խնդիրներ եր դնում հրապարակի վրա իր ամսագրի եջերում ուսումնական վարդապետը. «աշխարհաբար լեզվի մշակումը, հոգևորական դասի մեջ կանոնավոր ընտրություն, ծանոթություն յեվրոպական կյանքին և գրականության, հայկական թատրոնի բարեվայել զարգացում, ժողովրդական առողջապահություն, ուսուցիչների կատարյալ կացություն, հայ մայրերի կրթություն, մայրենի յեկեղեցու բարեկարգություն և... Հայաստանեայց ս. յեկեղեցուն ցմահ հավատարմություն»։ Ահա «խոշոր գործերի» և «լավ-լավ ցանկությունների» մի մեծ շարան, վորի կետերից և վոչ մեկին դեմ չեր Ստեփաննեյին հակառակ «կուսակցությունը»։ Հայկական Աշխարհի խմբագիրը յերևի ցույց տալու համար վոր ինքը շատ ազատամիտ ե և Պետ-Սիմոնյանին կամ Մ. Աղաբեկյանին հավասար մարդ չե, իր ամսագրի մեջ մտցնում ե նոր ուղղագրություն, յերևի աշխարհաբար լեզուն «մշակելու» իր խոստումը կատարելու համար։ Բոլոր ո-երը գրում ե օ-ով, «յ» կիսաձայնը բառերի վերջում վերացնելով և վ հնչյունին ամեն տեղ վ գրելով՝ եկավ, մերձավօր, յետօ, ծօվ և այլն։ Ինչ ել վոր լինի, Հայկական Աշխարհը վորպես «օպոզիցիա» խիստ պահպանողական Մեղուին և նրա կուսակցության, վորոշ թարմություն ե մտցնում կովկասահայ գրական հասարակության շրջաններում։ Գրիգոր Արծրունին ել իր ուսանող ժամանակ այդ հանդեսի մեջ ե փորձում իր հրապարակախոսական ուժերը։

Մի ուրիշ վարդապետ, թերևս ավելի լուրջ նկարագրով քան Ստեփաննեն, վաղուց «խռովել» եր Ներսես Աշտարակեցուց և փախել Կ. Պոլիս. դա Կարապետ Շահնազարյանն եր. Պոլսից ել անցել եր Պարիս, տպարան հաստատել, ու առաջին անգամը լինելով, լույս եր ընծայում հայ պատմագիրների մի շար։ Շահնազարյանը Ֆրանսիան ել թողնելով հաստատվում ե Անգլիայի Մանչեստր քաղաքում, ուր այն ժամանակ հայ գաղութն ավելի ծաղկած եր քան Պարիսում։ Ահա այստեղ 1863-ից նա սկսում ե հրատարակել Երկրագունտ քաղաքական գրական գիտական, կրոնական և առևտրական թերթ։ Սակայն գիտնական վարդապետին չի հաջողվում «յերկու տերանց ծառայել». վո՞ր աշխարհումն եր տեսնված, վոր մի լրագիր լինի և կրոնական և առևտրական։ Երկրագունտը մի տարում 59 համար հրատարակվելուց հետո դադարում ե, տխրություն չպատճառելով վոչ խմբագրին և վոչ ել մանավանդ նրա սակավաթիվ բաժանորդներին։

Մի տարուց ավելի չի կարողանում տևել նաև հայտնի աշխարհագրագետ և բանահավաք Գարեգին վ. Սրվանձտյանի Արծվիկ Տարոնոյ ամսագիրը, վոր 1863-ից լույս եր տեսնում Վասպուրական Արծվի տպարանում, Մուշ։ Համեմատաբար ավելի յերկար կյանք ե ունենում Յերուսաղեմի միաբանության 1866-ին հիմնած Սիոն ազգային բանասիրական գր-

գիտական և քաղաքական ամսագիրը, հրատարակվելով նախ Տիգրան Սավալանյանի, ապա Մելք. Վ. Մուրադյանի և վերջը Գարբ. Վ. Խապայանի խմբագրությամբ, և տևելով մինչև 1877 թիվը։

Դարձյալ մի մի տարի չեն ապրել, սակայն ուշադրության արժանի կյանք ունեցել Ստ. Ք. Մանդինյանի Գարուն ամսագիրը Թիֆլիսում (1866) և Մարկ. Աղաբեկյանի Ծիլն Ավարայրի ազգային, գրական, բանասիրական և մասնավոր լուսավորության հանդես՝ Պոլսում (1866)։ Վերջինիս խմբագիրը Կռունկի ժամանակ Թիֆլիսում գտնվելով ու լավ ծանոթ լինելով կովկասահայ կյանքին և մանավանդ ցարական կառավարության պաշտոնյաների ոտնձգություններին դեպի «հայ ազգային իրավանց» սահմանները, Պոլսում հնարավորություն է ունենում իր հանդեսում տպագրել մի շարք մերկացուցիչ փաստական վավերաթղթեր՝ գեներալ Պասկևիչի և իշխ. Բեհբուդովի նամակները։

Յերուսաղեմի հայ Միաբանության Սիոնը նախանձը շարժում է Էջմիածնի Միաբանության և ահա 1868 թվից Գևորգ դ. կաթողիկոսը հիմք է դնում այստեղ Արարատ «կրոնական, բարոյական, պատմական, բանասիրական և ազգային» ամսագրի, որը հետագայում դառնում է «Մայր Աթոռոյ պաշտոնական օրգանը», իր գոյությունը հասցնելով մինչև 1918 թվականը։ Արարատը իր հիսունամյա կյանքով հասարակական մտավոր զարգացման վրա նըկատելի ազդեցություն չունեցավ։ Բայց և յեղել են տարիներ, որ Արարատը լուրջ գիտական-ակադեմիական շրջաններ է ունեցել, իր էջերում տպագրելով Գալուստ Մկրտչյանի, Կ. Կոստանյանի, Մ. Մալխասյանի, Մ. Աբեղյանի, Ս. Կանայանի, Հ. Աճառյանի, Հ. Ադոնցի, Կարապետ, Մեսրոպ, Գարեգին, Կոմիտաս, Յերվանդ վարդապետների նման հայտնի բանասերների ուսումնասիրությունները։ Արարատը իր ծալքերում պարունակում է հարուստ նյութեր, որոնցից օգտվել կարող է և գրականագետը և պատմագիր ազգագրագետը և լեզվաբանը։ Ջանադան թերթս և վստանավորճի Փինաճյան սարկավագների հետ մենք տեսնում ենք այնտեղ և Ղազ. Աղայանին և Հով. Հովհաննիսյանին։

Մտնում ենք յոթանասնական թվականները. այս տասնամյակում (1770—80) քանակը քիչ, բայց որակը բարձր է նոր յերևացող հայ պարբերականների, համատարապես թե արևելյան թե արևմտյան հատվածներում։ Բեռլինից աշխարհի հզորների՝ Հայոց ազգին «շնորհած» տխրահռչակ 61-րդ հոդվածը դարձյալ մեծ վրդովմունք է առաջ բերում լայն հասարակական շերտերում։ Րաֆֆին իր Խենթը էր լույս ընծայում, Գամառ Քաթիպան իր Ազատ Երգերը. տիրում էր համատարած ազգային ռոմանտիզմ։

Այս շրջանումն էր որ մանր-բուրժուական և բուրժուական լիբերալ գրողները մտրակում էին հայ ազգային ցեցերին, վաշխառուներին ու կուլակներին. Սունդուկյանը լեռ հանելով իր Պեպոն ազնիվ կինտոյին բարձր էր դասում անազնիվ վաճառականից ու աղայից։ Հայ հասարակական-քաղաքենիական շերտավորումները ավելի խմբվում էին և ամրապնդում «կուսակցությունները»։ Պահպանողական կուսակցության գլխավոր օջախը Կովկասում, Պետր. Սիմոնյանի Մեղու Հայաստանի հրապարակի վրա էր, ինչպես և համանման ուղղություն ունեցող Մասիսը Պոլսում և Արշալույս Արարատյանը Իզմիրում։ Առաջադիմական ազատամիտ մտածողության Հյուսիսափայլի, Հայկական Աշխարհի հովերով սնված մտավորականները, հիմնում են իրենց լրագիրները հակահարված տալու նրանց։ Պոլսում 1870 թվից Մ. Մելիքյան սկսում է հրատարակել Հայրենիք ազգային գրական և քաղաքական օրագիրը, իսկ յերկու տարի անց, Թիֆլիսում, Գրիգոր Արծրունին հիմնում է Մշակ լրագիրը։

Մշակը Կովկասահայ լրագրության մեջ խոշոր տեղ է գրավում թե իր նվաճումներով ու ազդեցությամբ և թե յերկարատև գոյությամբ, մոտ հիսուն տարի։ Հիմնադիրը Գր. Արծրունին, անվանի հրապարակախոսը, խմբագիր-հրատարակչի պաշտոնը վարում է ամբողջ քսան տարի, մինչև իր մահը՝ 1892 թվին։ Հետևյալ 1893 թվից թերթի խմբագիր է դառնում Ալ. Քալանթարը, այդ պաշտոնը վարելով նույնպես քսան տարի, մինչև իր մահը՝ 1913 թվին։ Յերրորդ շրջանում թերթի խմբագրի, շուտով և հրատարակչի բոլոր իրավունքներն անցնում են Համբարձում Առաքելյանին, որ Քալանթարի ժամանակ համարվում էր յերկրորդ խմբագիր։ Առաքելյանն էլ վարում է իր պաշտոնը մինչև իր մահը՝ 1918-ը, որից հետո Մշակը մի առժամանակ դադարելով, նորից

չերևում է վորպես ժողովրդական կուսակցության օրգան՝ Լեոի խմբագրությամբ։ Տեվելով դարձյալ 2 տարի, հինավուրց թերթը վերջնականապես դադարում է 1921 թվի փետրվարին, Խորհրդային զորքերը Թիֆլիս մտնելու նախորյակին։

Ի՞նչ նորություն է բերում Մշակը և նրա խմբագիրը։ Դեռ 60-ական թվականներին, իր ուսանող չեղած ժամանակ, Մեղու և Հայկական Աշխարհ լրագիրներին ուղարկած հոդվածներով Գր. Արծրունին շոշափում է այսպիսի հարցեր. «Բնական գիտությունների նշանակությունը դաստիարակության մեջ», «Աղջկերանց դաստիարակությունը», «Գերդաստանի ազդեցությունը և համալսարան» և այլն։ Վերջին հոդվածում Արծրունին այն միտքն է հայտնում, վոր յերեխաները պետք է կրթվեն իրենց ընտանիքից հեռու, նրանց ճնշումից ազատ, նույնիսկ ավելորդ է գտնում Թիֆլիսում համալսարան հիմնելը։ Այդ շատ լավ, բայց քիչ հետո յերեխաներին անպատճառ ծնողներից հեռացնելու քարոզը կարծես մոռանում է և իր՝ «Յերիտասարդներին խրատ» հոդվածում ասում է վոր այդ «յերեխաները» գնում են հեռու յերկրներ այլևս չեն ուզում վերադառնալ։ «Յեթե դուք, սիրելի յերիտասարդներ, ուսում առնելուց հետո դիտավորություն չունիք վերադառնալ ձեր հայրենիքը, գործ չունիմ ձեզ հետ...» այսինքն «դուք կորած եք հայրենիքի համար»։ Հայրենիքի համար սիրտը ցավող հրապարակախոսն ունի և այսպիսի գոհար. «յես վոչ մի ազգության չեմ պատկանում, յես կրոնական մի սեկտայի անդամ եմ միայն, ուրիշ վոչինչ» (Մշակ 1880 № 164. «Իմ խոստովանությունը»)։

Յոթանասնական թվականներին սկսված օրաթերթերի մեջ միակ Մշակն է վոր առանձին տեղ է գրավում մեր մամուլի և հրապարակախոսության պատմության մեջ. իսկ հանդեսներ յերևում են մի քանիսը, Իզմիրում Մատ. Մամուրյանի հիմնած Արևելեան Մամուլ լուրջ հանդեսը, վոր 1781-ից անընդհատ հրատարակվում է մինչև 1901 թվականը, ապա անցնելով հիմնադրի վորդուն՝ Հրանտ Մամուրյանին շարունակում է մինչև 1908-ը, Վաղարշապատում՝ գիտնական Վահան վ. Բաստամյանի Դպրոց առաջին մանկավարժական ամսագիրը, վոր տևում է միայն յերկու տարի. Կ. Պոլսում՝ Հմ. վ. Դիմաքսյանի Լոյս (1874—1885) Թիֆլիսում՝ Արգ. Հովհաննիսյանի խմբագրությամբ հրատարակվող Փորձ յեռամսյա, և ապա ամսօրյա ստվար ալմանախ—հանդեսը (1876 81), և,վերջապես,Մոսկվայում՝ Զ. Մսերյանի Փարոս Հայաստանի պատկերազարդ հանդեսը. (1879–81)։

Ի՞նչ է բերում հայ մտավոր հասարակական կյանքին 80-ական թվականների լրագրությունը։ Այս տասնամյակում ավելի ևս ամրանում, ծավալվում են 70-ականներին գոյություն ունեցող մ շ ա կ ա կ ա ն, մ ե ղ վ ա կ ա ն «կուսակցությունները»։ Մշակը դառնում է օրաթերթ և նրան հակառակորդներ են դուրս գալիս Թիֆլիսում Արգ Հովհաննիսյանի Արձագանքը (1881) և մանավանդ Ստ. Սպանդարյանի Նոր Դար (1884)։ Մշակական, Ճորդարական բանակռիվները, էջմիածնական-յեկեղեցական-քահանայական-տիրացուական խնդիրները գրավում են այդ թերթերի ամբողջ ուշադրությունը և այդ ուղղությամբ ել լարում են քաղքենիական ճահճացած խմբակցությունների միտքը վոչ միայն Թիֆլիսում, այլ և գավառներում ու գաղութներում։ Քահանաների կրկնամուսնության հարց, հասի-չհասի խնդիր, տիրացուների ապահովության խնդիր, յերեցփոխների և հոգաբարձուների վարքն ու գործունեյությունը ահա մի շարք «կարդինալ» խնդիրներ, վորոնցով զբաղվում է այդ ժամանակվա մամուլը։ Կաթուղիկոսական, պատրիարքական և նման «լուրջ» հարցերում Նոր Դարին թև ու թիկունք է հանդիսանում Կ. Պոլսում Բյուզանդ Քեչյանի խմբագրությամբ նույն 1884 թվից հրատարակվող Արևելքը, մի յերկու տարի հետո ծնելով և իր արբանյակը՝ Փալադաշյանի Ծաղիկը։

Այս տասնամյակում նոր գրական հանդեսներ յերևում են ավելի լուրջ խմբագրությամբ, ունենալով և քաղաքական հասարակական և տնտեսական բաժիններ։ Հիշենք Ս. Հախումյանի Գործը՝ (Շուշի—Թիֆլիս 1882) Տեմիրճիպաշյանի Տեսեսը (Կ. Պոլիս, 1886), Ավ. Արասխանյանի Մուրճը (Թիֆլիս 1889) վորն ամենից ավելի գնահատելին է և վորն ամենից ավելի յերկարատև կյանք է ապրում։

1882-ին Ավ. Արասխանյանը Գերմանիայից վերադառնում է Կովկաս իր ուսանողության շրջանն անցկացրած և «քաղաքատնտեսության դոքտորի» աստիճանով ու կանգ է առնում

Թիֆլիսում, 83-ին կարդում է յերկու հրապարակական դասախոսություն նյութ ընտրելով «Ազգայնական շարժումները» և «Հողի արդյունաբերությունն ու հասարակությունը»։ Մի քանի տարի Ներսիսյան դպրոցում ուսուցչական պաշտոն վարելուց հետո հեռանում է և բաց է անում «արդյունաբերական և առևտրական կուրսեր» 1889-ից սկսում է Մուրճ ամսագիրը, վորի հրատարակությունը առանց ընդհատումների հասնում է մինչև 12-րդ տարվան։ Գր. Արծրունու Մշակը հեգնանքով ու հարձակումներով է վերաբերվում Մուրճին, նրա խմբագրին անվանելով «կլոուն» և «հոգեկան հիվանդ»։

Ի՞նչպիսի հանդես է ներկայանում Մուրճը Արասխանյանի խմբագրությամբ. ամենից առաջ, նախորդ հանդեսների համեմատությամբ նա նկատվում է լուրջ գրական-քաղաքական-հասարակական ամսագիր։

1901-ից սկսվում է Մուրճի նոր շրջանը. Ավ. Արասխանյանի խմբագիր-հրատարակչի իրավունքներն անցնում են նախ Ա. Կրասիլնիկյանի՝ ապա, մի տարուց հետո, Լևոն Սարգսյանի ձեռքը, վորը և շարունակում է մինչև 1917 թիվը։

1880-ին լույս է տեսնում Յերևանի առաջին պարբերականը՝ Պսակ լրագիրը, Վասակ Պապաջանյանի խմբագրությամբ, նույնպես և առաջին Առողջապահական Թերթ՝ դարձյալ Յերևանում (1881) բժ. Լ. Տիգրանյանի հրատարակությամբ։ Այս շրջանին են պատկանում յերկու մանկական հանդեսներ՝ Բուրաստան Մանկանց (Պոլիս, 1882) և Աղբիւր (Թիֆլիս, 1883), յերկու մանկավարժական հանդեսներ՝ Ն. Խուբովյանի Վարժարանը Թիֆլիսում (1882) և Հ. Տեր-Հովհաննիսյանի Մանկավարժանոցը Պետերբուրգում (1884) ու վերջապես Հ. Պարոնյանի յերգիծաբանական Խիկար հանդեսը Պոլսում, (1884).

Բայց այս ամենը արժեք ունենալով հայ գրական ու կուլտուրական պատմության համար, մեր ոբերում հիշելու առանձնապես արժանի են 80-ականներին լույս տեսնող մի քանի այլ տեսակի լրագրներ, վորոնք առաջինն են իրենց տեսակի մեջ և վորոնք ունին հայ քաղաքական կյանքի զարգացման համար բացառիկ նշանակություն. Նրանք գալիս են նոր խոսք ասելու հայ իրականության միալար ու միապաղաղ կյանքում։ Այդպիսի պարբերականներ են հետևյալ չորս թերթերը, առաջինը՝ աշխատավորական՝ Կովկասում, մյուս յերեքը ազգային քաղաքական՝ արտասահմանում. 1880 թվին Թիֆլիսում սկսում է լույս տեսնել Աշխատանք անունով կիսահայերեն կիսառուսերեն մի լրագիր, շուլավերցի նախկին ուսուցիչ Գրիգոր Տեր-Մելքիսեթյանի խմբագրությամբ։

Գյուղացու լեզվով, պարզ ու անպաճույճ խոսքերով ահա ի՛նչ է գրում Տեր-Մելքիսեթյանը մեզանից 55 տարի առաջ—իր «Նվեր քյասիբ գեղըցիներին» գրքույկի մեջ. «Քյասիբ գեղըցի, մինչ յե՞րբ դու պիտի լինես ճնշված անիրավ բուրժուից, մինչ յե՞րբ խաբող սլուկների բերանք պիտի ծծեն քու սուրբ արյունից»։ Հետաքրքրական անձնավորություն է յեղել Գրիգոր վարժապետը։ Ի՞նչ ասել կուզե վոր այդպիսի մի մարդ չէր կարող տանելի լինել «անիրավ բուրժույների» համար. նրան Շուլավերից վռնդում են հոգևոր հայրերն ու քաղաքի իշխանները, վորովհետև բացի այդպիսի «սարսափելի» բաներ գրելուց, նա «աթեիստ» եր՝ անաստված ու անկրոն։

Իր «Հիշողությունների» մեջ Արկոմեդը, նրան անձամբ ճանաչողը, ահա ինչ ունի գրած։

«Յես դեռ սեմինարիստ յեղած ժամանակ առիթ եմ ունեցել ծանոթանալու նրա հետ։ Նա մեռավ սովի, ծայրահեղ չքավորության և հիվանդության ճիրաններում, Թիֆլիսի Միքայելյան հիվանդանոցում։ Նա, ինչպես իր խոսքերից յերևում եր, կարդացել եր Պրուդոնի «Սեփականությունը գողություն է» հայտնի աշխատությունը։ Նա Պրուդոնի աշակերտն եր և սիրահարը. «անմահ Պրուդոն, անմահ Պրուդոն» բացականչում եր հաճախ... Մի անգամ Շուլավերում, ծխակատարության ժամանակ, մի կողմը քշելով տիրացուներին, վորոնք նրա ասելով վատ և հիմար բաներ եյին երգում, կանգնում է նրանց դասում և Նալբանդյանցի «Ազատն Աստված» է յերգում»։

Մյուս յերեք թերթերը, ինչպես ասացինք, ազգային-քաղաքական ուղեգիծ ունեյին— Մկրտ. Փորթուգալյանի հիմնած Արմենիան Մարսելում (1885), վորից սկսվում է առաջին «քաղաքական կուսակցությունը» մեր ժամանակի հայոց մեջ, (արմենականներ). Մ. Սվաղլյանի Հայաստանը Լոնդոնում (1888), վոր ավելի ես չափավոր եր և ուզում եր Յեվրոպայից «վայելուչ և օրինավոր յեղանակով պահանջել 61-րդ հոդվածի իրականացումը», իսկ յերրորդ թերթը՝ վոր ավելի արմատական հանդիսացավ իր քաղաքական գծով, Հնչակյան կուսակցության կենտրոնական որգան Հնչակ շաբաթաթերթն եր ծընեվում. (1887 թ.)։

1890-ականների հենց սկզբում, Թիֆլիսում կազմակերպվում է «Դաշնակցություն» կուսակցությունը, 1891 ին լույս ընծայելով իր պաշտոնաթերթ Դրօշակի առաջին անլեգալ համարը Թիֆլիսում. (թեև թերթի վրա գրելով Ժընև)։ «Դաշնակցությունը—կազմակերպվում է Արծրունու մշակականության, Րաֆֆու, Գամառ-Քաթիպայի գաղափարախոսության և մի հայտնի չափով ռուսական սոցիալիստ-նարոդնիկական հոսանքների զորեղ ազդեցությունների տակ» ասում է Արկոմեդը, բերելով իր «Հիշողությունների» մեջ այդ կուսակցության իդեոլոգների ռոմանտիկ մտածելակերպից վորոշ նմուշներ։ Կ. Պոլսում Համիդյան բռնակալությունն ավելի ևս ուժեղանում է այս շրջանում հայերի վերաբերմամբ Հնչակյանների տեռորի պատճառով և այնտեղի լրագրությունը ահից սարսափած վոչ մի առիթ չի բաց թողնում իր «հավատարիմ հպատակությունն արկանելու առ վոտս» ամենազոր փադիշահի։ Ծնվում է պատրիարքարանի կիսապաշտոնական թերթ համարվող Բիւզանդիոնը (1896) բայց դրա հանդեպ, դադարեցվում են մի քանի թերթեր։ Ռեակցիան թագավորում է իր ամբողջ շուքով և հետևապես պոլսահայ թե կովկասահայ մամուլը լավ որեր չի ապրում։ Նոր հայերեն լրագիր հրատարակելու իրավունքը անկարելի լինելու չափ դժվարանում է Արաքսի այս և թե այն կողմում. Ալ. Հովհաննիսյանի Արձագանքը դադարեցվում է մինիստրների խորհրդի վորոշմամբ (1897)։

Նույնպես մեծ դժվարությամբ են թույլտվություն ստանում հրատարակելու, յերկու մասնագիտական հանդեսներ, այն ևս տարեկան միայն 2 գիրք, Թիֆլիսում՝ Ա. Թարխանյան Թատրոնի (1894) և Ե. Լալայան Ազգագրական Հանդէսի համար (1895)։

Այսպես անփառունակ շրջան է ներկայանում հայ պարբերական մամուլի համար 1890—1905 թվականների տասն և հնգամյա շրջանը բուն հայկական միջավայրում։ 1904-ին ռուս-ճապոնական պատերազմը վերջանում է միապետական Ռուսաստանի պարտությամբ։ Մեր լայնածավալ յերկրի մի ծայրից մինչև մյուսը մտքերն սկսում են «պղտորել», ավելի շուտ պ ա ր զ ե լ։ Դժգոհությունն ու ցասումը գահի և գահը շրջապատող հացկատակների դեմ որ ավուր ավելանում է. այս ու այն շրջաններում տեղի են ունենում բանվորական գործադուլներ։ Ստոլիպինի կառավարությունը, հանդեպ այս ալեկոծության, էլ ավելի դաժան է դառնում, հրամայելով «փամփուշտներ չխնայել» խելագուրկ ըմբոստներին խելքի բերելու համար։ Բաժակը լցվում է ծայրաստիճան. բռնկվում է 1905-ի Հեղափոխությունը և լայն ծավալվելով Ռուսաստանի բոլոր մոտիկ և հեռու վայրերը, վոտքի է հանում աշխատավորական հոծ մասսաներին, տևելով մինչև 1906-ի կեսերը։ Փակված բերանները բացվում են, շղթաները փշրվում, բազմաթիվ քաղաքական աքսորականներ վերադառնում են իրենց տեղերը ն ո ր և ա զ ա տ աշխատանքի անցնելու։ Անլեգալ գործող կուսակցությունները լույս աշխարհ են գալիս և ազատվելով «մամուլի ազատությունից», հիմնում իրենց օրգանները։

Նույն իրադարձությունների և հասարակական մտքի հեղաշրջումների հաջորդական փուլերն ապրում է Անդրկովկասը։ Մեզ մոտ ել քաղաքական կուսակցություններն ավելի կազմակերպված հանդես գալով հիմնում են իրենց թերթերն ու հանդեսները։ Կովկ. Սոց. Դեմ. բանվորական կազմակերպության Թիֆլիսում 1903 թվից անլեգալ հրատարակվող Պրոլետարիատի Կռիւ լրագիրը 1905-ից հրապարակ է գալիս ազատ կերպով։ Ապա և 1905—6-ի ընթացքում նույն կազմակերպության կողմից լույս են տեսնում Սոցիալ Դեմոկրատ և Բանւորի Ձայն թերթերը՝ Բաքվում Կայծ, Նոր Խօսք և Հօսանք թերթերը։ Թիֆլիսում այդ լրագրների խմբագրության գործի գլուխ եյին կանգնած Ստ. Շահումյան, Սուրեն Սպանդարյան, Ս. Կասյան, Ս. Խանոյան, Ա. Խումարյան։ Սոց. Դեմոկրատ Հայ-կազմակերպությունն ել (սպեցիֆիկներ) Բ. Իշխանյանի և բժ. Տ. Խասխանյանի գլխավորությամբ լույս է ընծայում հատուկ թերթեր. Բաքվում Սոցիալիստ և Թիֆլիսում Կեանք ապա նրան փոխարինող Ձայն շաբաթաթերթերը։ Դաշնակցության կովկասահայ մի խումբ իդեոլոգները և ժուռնալիստները հեղափոխությունից առաջ խմբված եյին Մշակ լրագրի շուրջը (Խ. Մալումյան-Ակնունի, Գ. Խաժակ, Ցե. Թոփչյան և այլն). 1905 ին յերբ Թիֆլիսում Կ. Մելիք-Կարագյոզյան հիմնում է Առաւօտ բուրժուական օրաթերթը, այդ անձնավորությունները Մշակից հեռանալով անցնում են Առաւօտի խմբագրություն։ Հեղափոխությունից հետո Դաշնակցության Կովկ. Բյուրոն հիմնում է իր կենտրոնական

որաթերթը Յառաջը, վորը հետագայում անունների բազմաթիվ փոփոխություններ է կրում։ Այս շրջանում լույս են տեսնում և մի շարք «անկուսակցական» պարբերականներ, ինչպես Ա. Աթանասյանի և Ար. Տեր-Գրիգորյանի Անկախ Մամուլը, Հովիվ պահպանողական շաբաթաթերթը, Աղանյան քահանայի Հայրենիքը, Մ. Թառայանի Ընկեր և Ա. Վրույրի Հուսարար շաբաթաթերթերը և այլն։

1908 թվականը իր հետ բերում է քաղաքական մի մեծ նորություն. այս անգամ Թյուրքիայում, և մեծ ազդեցություն ունենում այնտեղի մամուլի հետևապես և հայ մամուլի կյանքի վրա։ Ապրիլ ամսին բռնկվում է «Յերիտասարդ Թուրքերի» հեղափոխությունը, գահընկեց է լինում Համիդ սուլթանը և նրա տեղ գահ է բարձրանում Մահմեդ 5-րդը։

Թյուրքահայերը հարբել եյին այդ ազատությունից. այդ «Նոր կյանքի» արշալույսին—Կ. Պոլսում հիմնվում է Սահմանադիր-Ռամկավար կուսակցությունը և դարձյալ հայ թերթեր և հանդեսներ ծնում են մեծ առատությամբ։

1911-ից մինչև 1914-ի վերջերը, այդ չորս տարվա ընթացքում կովկասահայ քաղաքական հասարակական կյանքն առանձին փոփոխություններ չի կրում։

Այդ ժամանակում նոր յերևացող կարևոր պարբերականներից հիշենք՝

1911-ին, Թիֆլիսում Մեր խոսքը լրագիրը, և Բագվում Կոչ, Նոր խոսք պարբերականները և Յերևանում Նոր Մամուլ թերթը։

1913-ին, Թիֆլիսում Նոր Հոսանք ամսագիրը և Բագվում Բագվի Ձայն որագիրը և Մեր խոսք լրագիրը։

1914-ին Բագվում լույս է տեսնում դաշնակցական մի նոր որաթերթ Արեվ անունով, ապա և Գործ լրագիրը. իսկ սոց.-դեմոկրատները հրատարակում են Շավիղ անունով մի թերթ,

Նույն թվում Յերևանում Արշավիր Միքայելյանը սկսում է խոսք շաբաթաթերթը, իսկ Նոր-Նախիջևանում լույս է տեսնում Գաղութ և Ալեքսանդրապոլում Գավառի Ձայն թերթերը։

1914 թվին վրա է հասնում մեծ պատերազմը. շատ չանցած, Յերիտասարդ Թուրքերի Թյուրքիան ևս հայտարարում է պատերազմ միապետական Ռուսաստանին։ Ահա մի «հոգեպարար և կենսաթրթիռ» ուրախություն է պատում կովկասահայերի մեջ. ինչ խորհրդավոր յերևույթ…

Հասել է ժամանակը վերջապես… ավետում եյին միմիանց տաք գլուխները, ասում, խոսում. լրագրությունը դառնում է «հետաքրքիր…» Նույն իսկ Եջմիածնի Արարատը, կաթողիկոսարանի պաշտոնական օրգանը մասնակցում է այդ «համազգային ուրախությանը»։

«Հայ ժողովրդի հուսալից կյանքի հարության ժամը հասել է… հայ կյանքը կվերածնվի և ամենքս ուրախության արցունքներով ցողված, միմիանց հետ բազմատանջ ժողովրդի կյանքի հարությունը կավետենք»։ («Արար.» 1914 թ. նոյեմբեր)։

«Ազգային բյուրոն» կազմված եր պայծառափայլ փոխարքայի հավանությունն ստացած։ Բյուրոյի չորս անդամները պալատ են հրավիրվում և նախագիծը կազմում հայ կամավորական խմբերի։ Ազգայնական հայ մամուլը գլուխը կորցնում է ուրախությունից. ինչպես չկորցներ, յերբ մանավանդ լսում եր ցարական կառավարության «ազնիվ խոսքը» և Անգլիական կառավարության գլուխ Ասկվիտի «արտասուչ ճառը» հայերի մասին։

Վրա է հասնում 1917-ի փետրվարը։ Ռուսաստանի միահեծան բռնակալությունը տապալվում է և յերկիրը հայտարարվում Հանրապետություն։ Ժամանակավոր կառավարության որով Անդրկովկասի քաղաքական-վարչական գերագույն օրգանը լինում է, Ոզակոմը. (Особ. Кав. Комитет). ապա Զակոմը (Кавк. Ком.) յերկրի տեր ու տնօրենը վրաց Մ ե ն շ և ի կ ն ե ր ն են, թուրքաց՝ Մ ու ս ա ֆ ա թ ը և հայոց Դ ա շ ն ա կ ց ու թ յ ու ն ը։ Կազմված եյին նույնպես «Ազգային Խորհուրդներ», վորոնք թեև մյուս կուսակցությունների հետ կոալիցիոն կազմ ունեյին, բայց գերակշռությունը միշտ մնում եր նույն կուսակցությունների կողմը։

Դաշնակցությունը բացի իր կենտրոնական Հորիզոն թերթից, Թիֆլիսում հիմնում է դարձյալ յերկու նոր լրագիր՝ Ազատամարտ՝ (խմբ. Ն. Աղբալյանի), Աշխատավոր՝ (խմբ. Վ. Խորենի)։ Նույն կուսակցությունը հիմնում է թերթեր նաև գավառներում՝ Ապառաժ (Շուշի), Յառաջ (Բագու), Շարժում (Ախալցխա), Ժայռ և Մարտիկ թերթերը Ալեքսանդրապոլ և այլն։

Պատերազմի հանգամանքներով Թյուրքա-

հայ գաղթականության հետ Անդրկովկասի հայաշատ քաղաքներում հաստատվում են և նրա մտավորական ուժերը, նախկին խմբագիրները, վորոնք և վերսկսում են իրանց թերթերը, Թիֆլիսում՝ Վան Տոսպ շաբաթաթերթը (ռամկավարների), Յերևանում Աշխատանք լրագիրը (դաշնակցականների) և այլն։ Կազմվում են Հայրենակցական միություններ, վորոնց ընդհանուրի օրգանն է ուզում լինել Թիֆլիսում նույն 1917 թվին սկսվող արևմտահայերի անկախ օրգան Հայաստան օրաթերթը, դաշնակցությունից հեռացած Անդրանիկի տնորինությամբ և միջոցներով և Վահան Թոթովենցի խմբագրությամբ։

Ի՞նչ եր ցուցադրում ձախակողմյան հայ մամուլը նույն թվականներին հանդեպ Դաշնակցության։

Թիֆլիսում գործում եր Սոց. դեմոկրատական Պայքար վորի խմբագրությունից ավելի ձախ հոսանքի մի խմբակ դուրս և գալիս և հունիս ամսին հիմնում Բանվորի Կռիվը անունով մեծամասնական լրագիրը, (օրգան Թիֆլիսի Կոմիտեյի)։ Սոց.-հեղափոխականներն սկսում են Նոր Ձայն թերթը. լույս են տեսնում նաև Հող գյուղացիական շաբաթաթերթը Կովկ. գյուղ. Միության կազմակ. կոմիտեյի կողմից և պրոֆմիությունների օրգան Բանվորական Միությունը։

Բաքվում լույս են տեսնում Սոցիալ Դեմոկրատ օրաթերթը Ստ. Շահումյանի խմբագրությամբ, Օրեր լրագիրը Ս. Կասյանի և Մեր Օրեր Բ. Իշխանյանի խմբագրությամբ, (վերջինս շուտով դառնում է Սոց. դեմ. Հայ կազմակերպության, սպեցիֆիկների օրգանը) և Բանվոր լրագիրը (խմբ. Գ. Պիճիկյան)։ Սկսվում է հրատարակությունը Գործ գրական-հասարակական քաղաքական ամսագրի, Բաքվում։

Շուշիում լույս է տեսնում Նեցուկ հասարակական-քաղաքական լրագիրը Ալ. Հովհաննիսյանի՝ և Ալեքսանդրապոլում Նոր Կեանք լրագիրը Գուրգ. Հայկունու խմբագրությամբ։

Հնչակյան կուսակցության կողմից նույն 1917 թվին շարունակում է իր հրատարակությունը նախորդ տարում հիմնված Գաղափար լրագիրը և նոր սկսում «վերակազմյալների» Հայկաշեն ամսագիրը։

Հասնում ենք 1917 թվականի հոկտեմբերը, մի նշանավոր ամիս, վոր գալիս եր համաշխարհային պատմության մեջ թողնելու իր անջնջելի եջերը՝ Կարմիր Հոկտեմբերը։

Հոկտեմբերյան Հեղափոխությունից մինչև Անդրկովկասում Խորհրդ. իշխանության հաստատվելը հայ մտայնության բուրժուական ինտելիգենտական շերտերն ել համախմբվելով հիմնում են Հայ Ժողովրդական Կուսակցությունը, համատիպը ռուս. Կադետական կուսակցության։ Թե Թիֆլիսում և թե Անդրկովկասի այլ քաղաքներում՝ Բաքու, Յերևան, Ալեքսանդրապոլ սկսում են լույս տեսնել այդ կուսակցության օրգանները։

Այս եր ահա հայ լրագրության անցյալի սեղմ ուրվագիծը։ Ժամանակն է վոր մենք ունենանք Հայ պարբերական մամուլի պատմությունը Մարքս-Լենինյան լուսաբանությամբ. մի պատմություն, վորի մեջ մենք կարողանանք տեսնել հայ հասարակական մտքի զարգացման բոլոր փուլերը, հայ հրապարակախոսության անցած ուղիները և մեր քաղաքական կուսակցությունների իսկական կերպարանքը։ Իսկ այդ պատմությունը գրելու համար ամենքից առաջ անհրաժեշտ եր ունենալ մեր լրագրների և հանդեսների լիակատար ցուցակը:

Մեր ներկա աշխատությամբ մենք կամեցել ենք կատարել այդ անհրաժեշտ ծառայությունը։

Գ. Լ.

I.

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆ

(ՄԱՅՐ ՑՈՒՑԱԿ)

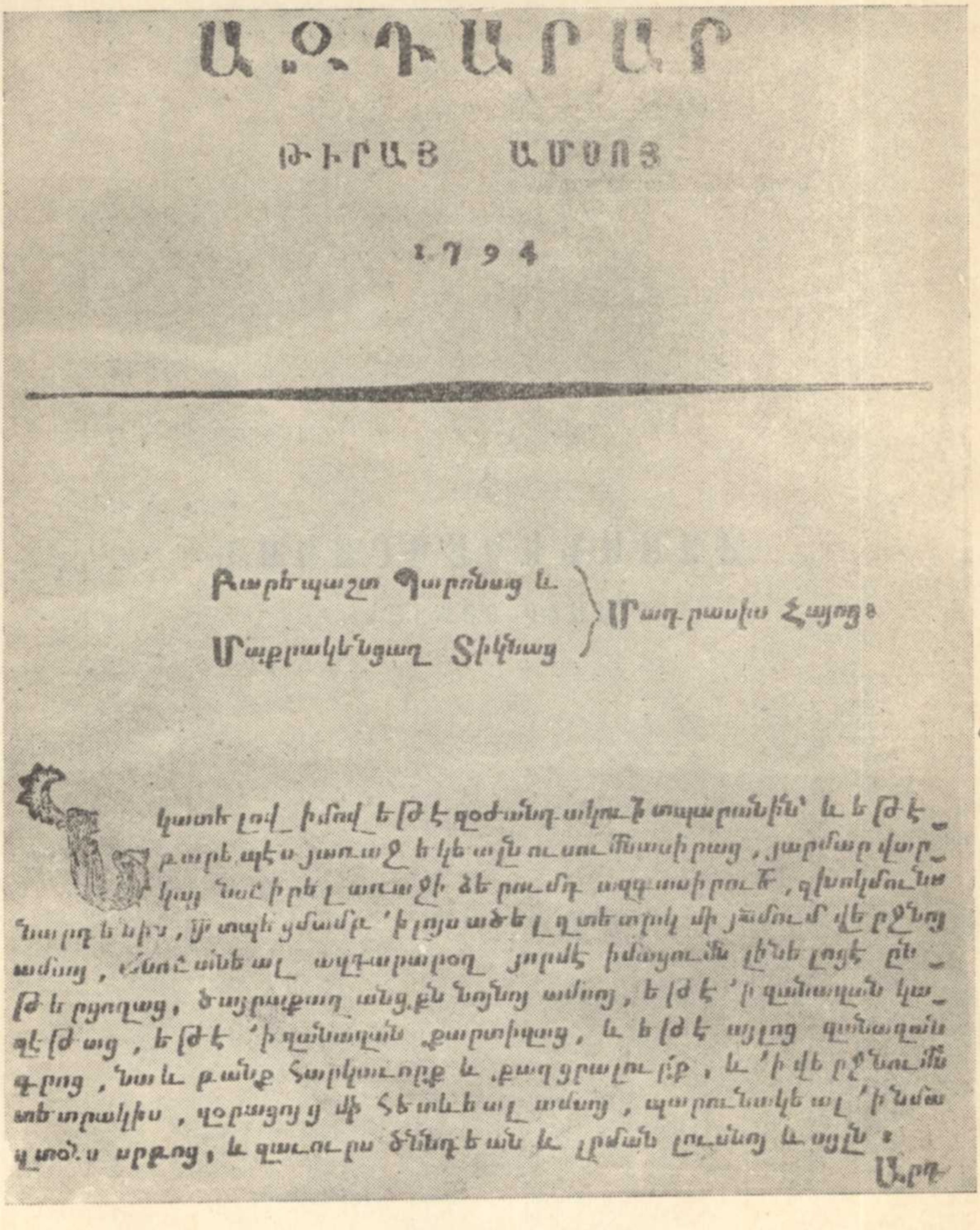

ԱԶԴԱՐԱՐ

ԹԻՐԱՅ ԱՄՍՈՅ

1794

Բարեպաշտ Պարոնաց և
Մաքրակենցաղ Տիկնաց } Մադրասու Հայոց

[illegible]

Հայերեն անդրանիկ պարբերականի՝ «ԱԶԴԱՐԱՐ» ամսագրի առաջին յերեսը

ՀԱՅՈՑ ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

(ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹՅԱՄԲ)

1

1794

ԱԶԴԱՐԱՐ

ԹՒՐԱՅ ԱՄՍՈՅ

1794

Ի Հայրապետութեան Տն Ղուկասու Սրբազան Կա–,
Թուղիկոսի Ամենայն Հայոց 'ի Վաղարշապատ.

Եւ 'ի թագաւորութե Օգոստափառ Տեառն Իրակլիոսի Հերակ-
լեան Արքայի 'ի Թիֆլիզ.

Յիշխանութեան Սուրբ Աստուածածնայ Եկեղեցւոյ որ 'ի
ՄԱԴՐԱՍ

Ի Տպարանի Տէր Յարութիւն Շմաւոնեան Շիրազեցւոյ.

Մադրաս — խմբագիր

1794—1796 — Տէր Յարութիւն Ք. Շմավոնյան

1—18 — *32 էջ 16 x 19 ս. մետր*

Տպարան Յ. ք. Շմավոննանի

Ծանոթություն.—*1794-ի հոկտեմբ. 1796-ի մարտ, 18 տետր. գրաբար. 1846 թվին կրկին Մադրասում լույս է տեսել «Ազդարար» լրագիր Մ. Պ. Հովհաննիսյանի խմբագրությամբ*

2

1799

ՏԱՐԵԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՈՐ Է

Վենետիկ

1799—1802

Յիշատակարան քաղաքական պատմագրական եկեղեցական և բանասիրական անցից և գիտութեանց աշխարհի

Հրատարակութիւն Մխիթարեան Միաբանութեան.

խմբագիր Ղուկաս վ. Ինճիճեան.

(Լեզուն աշխարհիկ-ռամկական)

Տպարան Ս. Ղազարու

884 էջ 6 x 10 ս. մետր.

3

1803

ԵՂԱՆԱԿ
ԲԻՒԶԱՆԴԵԱՆ
ՌԱԶՄԱՎԷՊ
ՏԵԱՌՆ Հ. ՂՈՒԿԱՍՈՒ
ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ
ԻՆՃԻՃԵԱՆ·
'Ի ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵՆԷ
ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ·
1815
'Ի ՎԷՆԵՏԻԿ
'Ի Վանս Սրբոյն Ղազարու.

Վենետիկ — *(ՏԱՐԵԳԻՐ)*

1803—1820 — *Ի Միաբանութենէ Մխիթարեան*

խմբագիր Հ. Ղուկաս վ. Ինճիճեան.

(Լեզուն աշխարհիկ-ռամկական)

Տպարան Ս. Ղազարու

288—300 էջ 10 x 15 ս. մետր.

4

1807

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Վենետիկ — *ՏԱՐԵԳՐՈՒԹԻՒՆ*

1807—1808 — ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԷՒ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Հրատարակ. Մխիթարեան Միաբանութեան.

խմբագիր Հ. Ղուկաս վ. Ինճիճեան.

Տպարան Ս. Ղազարու

5 1810

ՕՁԱՆԱՍՓԻՒՌԵԱՆ

Բոմբեյ

1810 ?—
(վիմատիպ).

—

6 1812

ԴԻՏԱԿ ԲԻՒԶԱՆԴԵԱՆ

Պատմութիւն քաղաքական ու պատերազմական, ճանապարհական ու եկեղեցական դիպուածներու, որ հիմիկվան ատեններս կըլլան աշխարքիս վրայ.

Վենետիկ *(ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ)*

1812—1816 *(ՆԱԽ ՅԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ)*

Հրատարակութիւն Արշարունեաց Ընկերութեան.

խմբագիր Գրիգոր վ. Գապարաճեան
ապա Մանուել վ. Ջախջախեան

(լեզուն աշխարհաբար)

Տպարան Ս. Ղազարու. *նախ 4 էջ, ապա 8 »* } *17 x 24 հ. մետր*

—

7 1815

ԾԱՆՈՒՑՄԱՆՑ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

(ՀԱՅԵՐԷՆ-ՌՈՒՍԵՐԷՆ)

Աստրախան խմբագիր—հրատարակիչ

1815 Կղմէս Շահվերդեան

Տպարան Վայարհոֆենի.

Ծանոթություն.—*Հրատարակիչը «վերատեսուչ Հաշտարխանի Հայկազեան կաթոլիկեայ եզուիտական ուսումնարանի» Շահվերդյանը իր շաբաթաթերթն հրատարակում էր ռուսեր.* „Восточ. Известия“ *թերթին կից։ Լույս է տեսել մի քանի համար (հոկտ. 20-ից նոյեմբ. վերջերը). Ունի Լենինգրադի Հանրային գրադարանը։*

—

8 1819

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

Վիեննա *(ՏԱՐԵԳԻՐ ?)*

1819 խմբագրութիւն եւ հրատարակութիւն

1 համար *Մխիթարեան Միաբանութեան*

Մխիթարեան Տպարան

9 1820

ՀԱՅԵԼԻ ԿԱԼԿԱԹԵԱՆ

ՈՐ Է ՎԷՏՔ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՅԼՈՑ

Կալկաթա *(ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ)*

1820 *Յիմաստախնդրեան Միաբանութենէ*

խմբագիր Հովհաննէս Տէր-Յակոբեան.

գրաբար. *4 էջ, 22 x 32 հ. մետր*

Տպարան Յորդանեան Պարոն Պօղոսի

—

10 1821

ՃՏԵՄԱՐԱՆ

(ԱՄՍԱԳԻՐ)

Կալկաթա խմբագիր՝

1821—1823 Մարտիրոս Մկրտչեան Շիրազեցի.

Տպարան Օձանասփիւռեան ժողովոյն.

26 էջ, 12 x 18 հ. մետր.

—

11 1830

ՏԻԵԶԵՐՔ

ՀԱՆԴԷՍ ԶԲՕՍԱՎԱՅՐ

?

1830

—

12 1832

ԼՐՈՅ ԳԻՐ

ՄԵԾԻ ՏԷՐՈՒԹԵԱՆՆ ՕՍՄԱՆԵԱՆ

Կ. Պոլիս *(ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ)*

1832—1840

Ա. համարը որ կրում է իր վրա թիվ 12, (իբր թուրքերենի շարունակություն), կոչվում էր «Թագվիմ Վագայի Լրո-Գիր», Արտօնատէր Ալեքսանդր Բլակ. հրատարակվում էր յերբեմն 7 յերբեմն 14 և 20 օրը մի անգամ.

(խմբագիր Գէորգ Գրիգորեան)

16 էջ, ութածալ

1840-ից հայատառ-թուրքերեն.

Տպարան «Թագվիմ Վագայի» լրագրի.

32 թ. լույս է տեսել 22 համար.
40 թ. « » 11? »
41-ին կոչվում է «Յայտարար Գիր Լրոյ»
46-ին «Յայտարար Լրագիր».

13 1839

ԾՏԵՄԱՐԱՆ ՊԻՏԱՆԻ ԳԻՏԵԼԵԱՑ

(ԱՄՍԱԳԻՐ)

Զմիւռնիա

1839—1854

(Հրատարակութիւն բողոքական միսիոնարների)

(աշխարհաբար) *16 էջ, 18 x 27. ս. մետր*

Տպարան Հ. Հալլոքի
ապա Դ. Կաիֆֆիթի
վերջում Ա. Չըրչիլի.

— —

14 1840

ԱԶԴԱՐԱՐ ԲԻՒԶԱՆԴԵԱՆ

ԿԱԶԵԹԱ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ
ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԵՒ ԶԲՕՍԱԿԱՆ

(ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ)

Կ. Պոլիս

1840—1841

Կազեթատէր խաչատուր Ոսկանեան.

Տպարան Պօղոս Արապեանի *4 էջ*

15

Արշալոյս Արարատեան

ՕՐԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Զմիւռնիա

1840—1887

Հրատարակիչ և տէր լրագրույ
Ղուկաս Գ. Պալդազարեան.

Վերի մահից հետո խմբագիր՝ Յարութիւն Սըվաճեան.
(Նախ կիսամսյա, ապա տասնօրյա, վերջը շաբաթօրյա).

Տպարան նախ՝ Ստեփան Պապոյանի
ապա «Արշալոյս Արարատեանի»

— —

16 1841

ՅԱՅՏԱՐԱՐ ԳԻՐ ԼՐՈՅ

ՄԵԾԻ ՏԵՐՈՒԹԵԱՆՆ ՕՍՄԱՆԵԱՆ

(ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ)

Կ. Պոլիս

1841—1849

Արտօնատէր Ալեքսանդր Գլակ
(խմբագիր Գէորգ Գրիգորեան).

Շարունակություն «Լրոյ Գիր» թերթի (տես թիվ 12)
Իսկապես 40 թ. դեկտ. 3-ից
1846-ի օգոս. 26-ից «Յայտարար Լրագիր»

— —

17 1843

Վենետիկ *ՀԱՆԴԻՍԱՐԱՆ*

1843—1934

ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆ
ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ

Հրատարակութիւն Մխիթարեան Միաբանութեան
(խմբագիրները միաբաններից)
(Հիմնադիրը յեվ առաջին խմբագիրը
Գաբր. վ. Այվազովսկի).

1843—58 յերկշաբաթաթերթ
1857—73 ամսագիր
1773—95 Նոր շրջան, յեռամսյա
1896—մինչև այժմ ամսագիր.

Տպարան Ս. Ղազարու. *48 էջ, 17 x 26 ս. մետր.*

18

ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐ

ՕՐԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Զմիւռնիա *ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ*

1843—1846 *(ապա կիսամսյա)*

Հրատարակութիւն Զմիւռնիայի Արագածունեաց Ընկերութեան

խմբագիր Տնօրէն Խ. Ց. Մելիքսեդումեանց.

Տպարան Արագածունեաց ընկ. *4 էջ, 30 x 42 ս. մետր*
(Հրատարակվել է 108 համար).

— —

19 **1845**

ՈՒՍՈՒՄՆ ԱՌՆԷ ԶՄԱՐԴ ԵՐՋԱՆԻԿ

ՕՐԱԳԻՐ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԲՆԱԿԱՆ
ԵՒ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԵԱՑ
(ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ)

Կալկաթա
1845—1948 Վերատեսուչ՝ Մեսրոպ Թաղիադեանց.
(գրաբար) *8 էջ, 20 x 26 ս. մետր.*
Տպարան Արարատեան ընկ.
(տես «Ազգասէր Արարատեան»)

20

ԸՆՏԱՆԻ ԻՄԱՍՏԱՍԷՐ

ՕՐԱԳԻՐ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ
(ԱՄՍԱԳԻՐ)

Կ. Պոլիս
1845—1855 *Տնօրէն՝ Ազգասիրական ընկ.*
Խմբագիր՝ Վ. Սոփեալեան.
Տպար. «Ազգասէր ընկ.» *16 էջ, մեծ ութածալ*

21 **1846**

Թիֆլիս *(ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ)*
1846—1847
(գրաբար) Խմբագիրներ՝ Հակոբ Կարենեան, Միքայէլ Պատկանեան, *ապա* եւ Հակոբ Արզանեան
Տպ. Ներսիսեան դպրոցի *4 էջ, 31 x 43 ս. մետր*

22

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԼՐԱԳԻՐ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս
1846—1852 *Հրատարակիչք լրագրիս* Յով. Պր. Տէր Կրպ. Զամուռճեանց
1848 սեպտ. 1849-ի հունիս, Ազգ. Պատ- Մկրտիչ Աղաթոն *րիարքարանի միջոցներով. 1849-ից* Մկ. Աղաթոն *մենակ.*
1850—52 նոր շրջան. Հրատ. Յով. Զամուռճեանց.
Տպ. Յով. Միւհէնտիսեանի Թերթ. 4 էջ, 35 x 48 ս. մետր

23 **1847**

Վիեննա *Հրատարակութիւն*
1847—1863 *Մխիթարեան Միաբանութեան*
Մխիթարյան տպ. *Թերթ 4 էջ, 28 x 45 ս. մետր*
(Վերջին տարիներում «քաղաքական և ուսումնասիրական կիսամսեայ» լրագիր)։

24

ՍԻՆԳԱՓՈՐ

Սինգափուր *(Ունեցել է կարճատև կյանք և հավանորեն տպագրվել է վիմատիպ)*
1847

25 **1848**

Կալկաթա Վերատեսուչ Մ. Դ. Թաղիադեանց.
1848—1851 *8 էջ, 21 x 28 ս. մետր*
Տպարան «Ազգասէր Արարատեան»
1849-ի սեպտեմբերից «Հանրապատում կիսամսագիր» (Շարունակութիւն «Ազգասէր»-ի, 1848-ի հուլիսից)

26

ԲԱՆԱՍԷՐ

ՏԱՄՆՕՐԵԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳՐԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Մադրաս — խմբագիր Ս. Գ. Ցովհաննէս

1848—1849

Վիմատիպ Աճխատիկ — *2 էջ.*

27

ԲԱՆԲԵՐ ՊԱՐՏԻԶԱԿԵԱՆ

Պարտիզակ

1848

— —

28 1849

[illegible]

ԼՐԱԳԻՐ.

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Սմիւռնիա — խմբագիր Գրիգոր Գալստեան

1849—1853 — *4 էջ, 29 x 39 հ. մետր*

«Արփի» վիմագարան

29

ԼՐԱԳԻՐ

ՏԷՐՈՒԹԵԱՆՆ ՕՍՄԱՆԵԱՆ.

Կ. Պոլիս — *(ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ)*

1849—1850

(«ԹԱԳՎԻՄ ՎԱԳԱՅԻ» ԹՈՒՐՔԵՐԷՆ ՊԱՇՏՕՆԱԹԵՐԹԻ ՀԱՅԵՐԷՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ)

Շարունակութիւն «Լրոյ Գիր» և «Ցայտարար Գիր Լրոյ» թերթերի

Այս լրագրի մի քանի համարը մեջ ընդ մեջ կոչվել է «Սուրհանդակ Կոստանդեան».

Տպարան Պօղոսի Արապեան

Ապուչիխնյեւոյ — *4 էջ, 28 x 44 հ. մետր.*

— —

30 1850

ԱՐԱՐԱՏ

ԼՐԱԳԻՐ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Թիֆլիս — *(ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ)*

1850—1851 — խմբագիր—հրատարակիչ Գաբրիէլ Ք. Պատկանեան

Տպ. Գ. Ք. Պատկանեանի — *16 էջ, 15 x 22 հ. մետր*

31

ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐ

ԼՐԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Նիկոմիդիա — *ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ*

1850—53 — Հրատարակիչ լրագրիս Աբրահամ Մուրադեան

Լույս է տեսել 77 համար

Տպար. «Հայրենասէր»-ի — *2—4 էջ, 22 x 30 հ. մետր*

— —

32 1851

ԲԱՆԱՍԷՐ

ԱՄՍԱԿԱՆ ՏԵՏՐ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Կ. Պոլիս — Աշխատասիրող Ցով. Հիսարեան

1851—1852 — *48 էջ, 15 x 22 հ. մետր*

Տպարան Գայոլի

33

ԲՈՒՐԱՍՏԱՆ

ՍՈՒՐԲ ՍԱՀԱԿԵԱՆ

ՕՐԱԳԻՐ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

Կ. Պոլիս — *(ԱՄՍԱԳԻՐ)*

1851—1852 — (խմբագրությամբ Ս. Սահակյան դպրոցի աշակերտական մարմնի)

(Լույս է տեսել 1851-ին 12, և 1852-ին 8 համար)

Տպ. Ցով. Մինասեանի — *16 էջ, 18 x 27 հ. մետր.*

34

1852

ՄԱՍԻՍ

ԼՐԱԳԻՐ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

Կ. Պոլիս — ԵՒ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

1852—1908 — Խմբագիր-տնօրէն Կ. Ս. Իւթիւճեան

Կ. Իւթիւճյան մեռնելով արտոնատերը, խմբագիրներ լինում են՝ Գրիգոր Զոհրապ, Տիգրան Արփիարյան, Միքայել Շամտանճյան, Բյուզանդ Քեչյան, Հրանտ Ասատուր, նորից Տիգրան Արփիարյան, Յենոք Արմեն։

Նախ շաբաթաթերթ ապա լրագիր հանապազօրեայ, կրկին շաբաթաթերթ վերջում կիսամսեայ հանդէս։

1888—92-ը գրական հանդէս. 1892—95 գրականական-վարժական. 96—1908 դարձյալ գրական։

սկզբում 4 էջ, 34 x 50 հ. մետր
ապա 23 » 17 x 25 »
ապա 32 » 21 x 29 »

Տպարան Յ. Միւհէնտիսեանի
ապա «Արեւելք» լրագրի
ապա Ծիփնէճեանի

Կառավարության կողմից դադարման և յետաձգված չորս անգամ. 1881-ին, 1883-ին (երկու անգամ) և 1888-ին։

35

ՆՈՅԵԱՆ ԱՂԱՒՆԻ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Կ. Պոլիս — Տեարք լրագրոյս

1852—53 — Գրիգորիս Մարկոսեան
Սահակ Ապրոյեանց

Տպարան Յ. Միւհէնտիսեանի
ապա Սեփական — 4 էջ, 34 x 48 հ. մետր
ապա Պ. Արապյանի

Լույս է տեսել 74 համար. № № 54—74-ի վրա խմբագրի անուն նշանակված չկա, հավանորեն Նիկ. Զորայան։

36

1853

ԱՐՓԻ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ

ՕՐԱԳԻՐ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

Զմիւռնիա — *(ԱՄՍԱԹԵՐԹ)*

1853—1856 (—63 ?) — Խմբագրութեամբ Տետեյեան եղբարց

Տպարան Տետեյեան եղբ. — *66 էջ 19 x 27. հ. մետր*

37

1854

ԹՈՒԹԱԿ ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ

ՕՐԱԳԻՐ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

Զմիւռնիա — *(ԱՄՍԱԹԵՐԹ)*

1854—1855 — Աշխատասիրութեամբ երից աշակերտաց Մեսրովպեան վարժարանին Զմիւռնիոյ

Տպ. «Թութակ Հայկազեան» — *16 էջ, 14 x 29 հ. մետր*

38

1855

ԱՍՏՂԻԿ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ

ԱՄՍԱԹԵՐԹ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

Կ. Պոլիս — ԵՒ ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԵԱՑ

1855—1856 — Աշխատութեամբ Մեսրովպեան ընկերութեան

(Լույս է տեսել 12 համար)

Տպ. Յ. Միւհէնտիսեանի — *16 էջ, 18 x 27 հ. մետր*

39

ԱՒԵՏԱԲԵՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԸՆՏԱՆԵԱԿԱՆ

ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

(Բողոքական քարոզիչների օրգան)

Կ. Պոլիս — Խմբագիր Ծ. Կրին
Փոխ-խմբագիր Հ. Պարնըմ
ապա Խմբագիր Մեքալըմ

1855—1915

8 էջ, 29 x 40 հ. մետր
նախ թերթիկ 4 էջ, 24 x 33 »

1914 թվից «շաբաթական հանդէս ընտանեկան կրօնական, գիտական և քաղաքական» 19 x 26 2 էջ

(Շարունակութ. «Ճշմարտութեան Պիտանի Գիտելեաց»-ի)

Տպագր. Յ. Պոյաճեան
ապա Քեշիշեանի

40

ԱՐԵՒԵԼՔ

ՀԱՆԴԷՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

Պարիս — Խմբագիր—տնօրէն Ստեփան Ոսկան

1855—1856

32 էջ, 16 x 23 հ. մետր

Շարունակվել է «Արևմուտք» անունով

Տպարան Վալտերի
ապա Ծ. Արամեանի

41

ԱՐԾՈՒԻ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆ

ԹՌՈՒՑԵԱԼ ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐ ԹԵՒՕՔ ՅԱՐԾՐՈՒՆՔ ՄԵՆԱՍՏԱՆԷՆ ՎԱՐԱԳԱՅ

ԽՄԲԱԳԻՐ ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐ ՄԿՐՏԻՉ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԽՐԻՄԵԱՆ

1862 — 1863

ՇՐՋԱՆ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

ԹԻՒ 5

ԻՏՊԱՐԱՆԻ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆ ԱՐԾՈՒՈՅՆ Ի ՎԱՐԱԳ

Կ. Պոլիս

1855/56

էջ 32, 14 x 11 ս. մետր

Վարագ (Վան)

1858—1864

1863—64-ին խմբագրութեամբ աշակերտաց

1873—74 թ. խմբագիր Ս. Մանուէլ Անանեան

Կ. Պոլիս

1873—1874

չորաթաթերթ 4 էջ, 24 x 34 ս. մետր

Կ. Պոլսի առաջի շրջանում «Թռուցեալ Հայրենասէր թեւօք յԱրծրունի Գահէն ի Վանտոսպ»

Վանում, սեփական տպարան
Կ. Պոլսում, Արապեանց

42

ԶՈՒԱՐՃԱԽՕՍ

ՕՐԱԳԻՐ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

ԾԱՂՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս

1855—1856

Հրատարակութիւն Զուարճասիրաց Ընկերութեան

Տպարան Արապեանց

43

ՄԱՍԵԱՑ ԱՂԱՒՆԻ
ԵՒ
ԱՒԵՏԱԲԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ

ԱՄՍԱԳԻՐ

Փարիզ

1855—1858

Հրատարակեալ ազգասէր սատարութեամբ Պարոն Եդուարդայ Ռափայէլի Ղարամեան

(Հայերէն—ֆրանսերէն)

Խմբագրութեամբ Գաբրիէլ վ. Այվազեանց
(*Խմբագրութեան մէջ նաև*
Ամբրոսիոս վ. Գալֆայեան
Խորէն վ. Գալֆայեան Նարբեյ)

Թեոդոսիա

1859—1865

Թեոդոսիայում վերադիտող ամսագրիս Գ. Վ. Այվազեան

(Հայերէն–ռուսերէն)

24 էջ, 24 x ս. մետր

Տպարան՝ Փարիզում Ճ. Արամեանի
Թէոդոսիայում Խալիպեան Ուսումնարանի

Ծանոթ.—*1857—58-ին «Մասեաց Աղաւնի և Ծիածան Հայաստանեայց» «Հնդետասանօրեայ հանդէս ազգային կենցաղօգուտ և քաղաքական գիտելեաց»։*

44

1856

Մ Ե Ղ Ո Ւ

ՀԱՆԴԷՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ՀԱՒԱՔԱԾՈՅ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԵՒ ԶՈՒԱՐՃԱԼԻ ԳԻՏԵԼԵԱՑ

Կ. Պոլիս

1856—1874

Խմբագիր Տնօրէն Յարութիւն Գ. Սվաճեան
1863-ից Յովհաննէս Հովուեան եւ Աբրահամ Մուրադեան
1872-ից Յակոբ Պարոնեան

Տպարան եղբ. Արապեան
ապա Ռ. Քիւրքճեան
ապա Ասլանեան

24 էջ, 16 x 24 ս. մետր
ապա 8 էջ, 22 x 30 ս. մետր

1859-ից տասնօրեա, 4 էջ
1870-ից եռօրեա հանդէս.

45 **1857**

ՏՕՏՐԱԿ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Կ. Պոլիս — *1857—1866 (??)*

խմբագիր եւ տէր
Յովհաննէս Տէրոյենց (Զամուռեան)

32 էջ, 15 x 21 հ. մետր

1864—66 (??) նոր շրջան, հանդէս ութօրեայ մեծ քառածալ դիրքով

Տպարան Յ. Տէրոյենց

46

ՄՈՒՍԱՅՔ ՄԱՍԵԱՑ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ

Կ. Պոլիս — *1857—1858*

Հեղինակ գործոյս
Ա(րամ) Հ. Ճիզմեճեան
(Արմենակ Հայկունի)

1863—66 Նոր շրջան. «Ձայն ընկերասիրական» յենթավերնագրով, տասնօրեայ
1866-ին երկշաբաթաթերթ *16 էջ, 29 x 45*

Տպարան Արևելեան.

47

ՔՆԱՐ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ

ԱՄՍԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս — *1857—1859—63*

խմբագիրներ Ա. Յովհաննեսեան եւ
Գ. Երանեան
վերջում Ն. Թաշճեան

Գ. Երանեանի Տպ.
(Վիմատիպ)

48 **1858**

ԵՒՐՈՊԱ

ՈՐԱԳԻՐ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ

(ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ)

Վիեննա — *1858—1863*

(Հրատարակութ. և խմբագրութ.
Մխիթարեան Միաբանութ.)

Մխիթարեան Տպարան *16 էջ, 20 x 28 հ. մետր*

49

ԹԱՆԳԱՐԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱՑ

ԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Զմիւռնիա — *1858* *1—16*

խմբագիր
Գալուստ Կոստանդեան

50

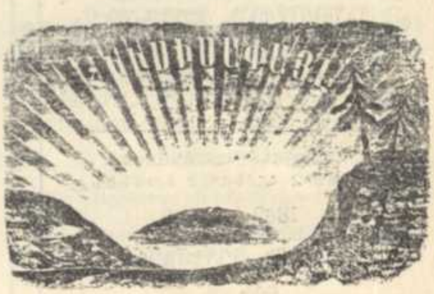

ՕՐԱԳԻՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՍԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

(ԱՄՍԱԳԻՐ)

Մոսկվա — *1858—1864*

խմբագիր—Հրատարակիչ
Ստեփաննոս Նազարեանց

64 էջ, 16 x 24 հ. մետր

Տպարան Լազարեան Ճեմարանի

51

ԱՄՍԱԳԻՐ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Հրատարակեալ Մսեր Մագիստրոսէ Մսերեանց
Եւ ի Զարմայրայ Մսերեանց

Մոսկվա — *1858—1862*

32 էջ, 16 x 23 հ. մետր

Տպարան Լազարեան Ճեմարանի

52

ՄԵՂՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ԼՐԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Թիֆլիս — խմբագրիչ՝

1858—1886 — Ստեփաննոս Ք. Մանդինեանց

Շաբաթաթերթ, 8 եջ, 22 x 31 հ. մետր

1863-ից Նոր շրջան, լրագիր քաղաքական և բանասիրական

խմբագիր Պետրոս Սիմոնեանց

Հրատարակիչ Համբ. Էնֆիաճեանց

1880-ից 4 եջ, 4 x 61 հ. մ. երկօրեա, եռօրեա և նորից շաբաթաթերթ.

(1911 թ. հունվ. 30-ին լույս տեսավ «Մեղու Հայաստանի» 1 համար Գ. Սիմոնեանի մահվան առթիվ)։

Տպարան Ներսիսեան դպրոցի
ապա Էնֆիաճեանց և ընկ.
ապա Ռոտինեանի

53

ՏՈՄԱՐ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ

Վիեննա — *(ՏԱՐԵԳԻՐ)*

1858—1862 — Հրատարակութ. եւ խմբագրութ.

Մխիթարեան տպարան — Մխիթարեան Միաբանութեան

54

1859

ԱՐԵՒՄՈՒՏՔ

ԱՐՁԱԳԱՆԳ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԼՈՒՍԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ

Պարիս — *(ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ)*

1859—1865 — խմբագիր Տեօրէն Հ. Ս. Ոսկանեան

1859-ին 24 համար — (Ստեփան Ոսկան)

1864 8 » — *8 եջ, 24 x 32 հ. մետր*

1865 3 «

Տպարան Արամեան

55

1860

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԴԱՐ

(ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ)

Կ. Պոլիս — ՕՐԱԳԻՐ ԱՅԼԱԲԱՆԱԿԱՆ

1860—1863 — Հրատարակիչ՝ Ունեմն բանասէր

խմբագիր-տնօրէն Մ. Գ. Տեյիրմենճեան

Տպ. Ռ. Քիւրքճեանի — *8 եջ, 21 x 29 հ. մետր*

1861-ին Տասնօրեայ օրագիր

56

ԹՈՒԹԱԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻ

ՏԵՏՐ ԱԶԳԱՍԻՐԱԿԱՆ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԶՈՒԱՐՃԱԼԻ ԳԻՏԵԼԵԱՑ

Կ. Պոլիս — *(ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ)*

1860—1863 (?) — խմբագիր Ա. Հիւսեինեան

Գեստական Տպարան

57

ԿՌՈՒՆԿ ՀԱՅՈՑ ԱՇԽԱՐՀԻՆ

ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԼՈՒՍԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ

ՆՈՒԻՐԵԱԼ

ՆԱԽՆԻ ԵՒ ԱՐԴԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՑՑ

Թիֆլիս — Հրատարակիչ եւ տնօրէն

1860—63 — Համբարձում Էնֆիաճեանց

խմբագիր Մարկոս Աղաբէկեան

Տպարան Մելքումեանց և Էնֆիաճեանց — *40 եջ, 16 x 25 հ. մետր*

58

ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԷՍ ՀԱՍՏԵՆԻՑ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ

(ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ)

Զմիւռնիա — խմբագիր Ա. Վանանդեցի

1860/61—61/62

Տպ. «Արշալոյսի Արարատեան»

(հրատարակվել է 23 համար)

1861 թ. հունվարից—ոգոստոս դադարված.

59

ՍԷՐ

ՈՒՍՈՒՄՆ ՀՆԳԵՏԱՍԱՆՕՐԵԱՅ

Կ. Պոլիս — խմբագիր—Տէր Ա. Ճեվահիրճեան

1860—1864 — *64-ին* Պօղոս Պարնասեան

1863-ին Մտերիմ ժողովրդեան յեղթավերնագրով,

(61-ին ութնօրեայ, 63-ին յեռօրեայ. 64-ին տասնօրեա).

Տպարան Արեելեան ապա Սեփական — *8 եջ, 21 x 28*

60

ՓԱՐԻԶ

ԼՐԱԳԻՐ ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ

(ապա կիսամսեայ)

Պարիս

1860—1863 Խմբագիր Աբրահամ Մուրադեանց

Տպարան Արամեան *2 3 էջ, 3 x 50 հ. մետր*

ապա Շահնազարեան

61

ՓՈՒՆՋ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

(ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ)

Կ. Պոլիս Տնօրէն եւ Տէր Հ. Ս. Ալաճաճեան

1860—1907 *ապա* Սիմոնիկ Ալաճաճեան

վերջում Ս. Չեռմիկճեան

թերթ, 4 էջ, 36 x 52 հ. մ.

ապա 4 » 28 x 41 հ. մ.

Տպ. Կարապետ Պիպերեանի

ապա Մ. Սաքքեան և ընկ.

Մանր. — *Նախ քաղաքական ազգային և առողջական.*

— —

62 **1861**

ԱՐԵՒԱԿ

Կ. Պոլիս Խմբագիր Տնօրէն

1861 Տիգրան Մանուկեան

(Վիմատիպ)

63

ԹՌՉՆԻԿ

ՕՐԱԳԻՐ ԱՄՍՕՐԵԱՅ

Կ. Պոլիս Խմբագիր Տնօրէն

1861—1862 Գրիգոր Պալեան

(ապա Վրթանես Խահանայ)

8 էջ 22 x 30 հ. մ.

Տպարան Ռ. Քիւրքճեանի

— —

64

ԾԱՂԻԿ

ՀԱՆԴԷՍ ՏԱՍՆՕՐԵԱՅ

ՇՐՋԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՎԻՊԱԿԱՆ

Զմիւռնիա

1861—1865 Ծարագիր Գ. Չիլինկիրեան

Ս. Հայկունի

Կ. Պոլիս *1865 ապր. 1-էն—67 թ. ապր. 12.*

1864 թ. նոյեմբերէն կիսամսեա.

Խմբագիր Զարեհ Ստեփանեան

Զմիւռնիա *1867 սկզբից մինչև նոյեմբ. 1-ը.*

Խմբագիր Մ. Մամուրեան

Ծաղիկը լույս է տեսել ընդամէնը 146 համար.

Տպարան Տեռեյեան եղբ. *8 էջ, 22 x 29.*

65

ԾԱՂԿՈՑԱՁՈՐ

ՕՐԱԳԻՐ

(ՅԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ)

Փարիս Խմբագիր. Տնօրէն

1861 Խաչատուր Միսաքեան

Տպարան Արամեան

66

ԿԻԼԻԿԻԱ

ՕՐԱԳԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

(ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ)

Կ. Պոլիս Խմբագիր. Մանուէլ Բարունակ Իւթիւճեան

1861—1875 *32 էջ, 15 x 26 հ. մետր*

(1909) *24 » 22 x 28 հ. մետր*

1864-ից շաբաթաթերթ, 4 էջ, 28 x 49 հ. մ.

«Հանդէս բժշկական ուսումնական և ազգային»

1867-ից Նոր շրջան. Հանդէս միամսեայ առողջական և ուսումնական, 48 էջ

1909-ին 3 համար, իսկ մինչև 1919-ը՝ միջանկեալ «Փունջ» անունով

Տնօրէն Հ. Ս. Ալաճաճեան

Տպարան Յ. Մուհենտիսեան

ապա Թ. Տիվիթճեան

67

ԼՐԱԳԻՐ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ
ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

Մոսկվա — խմբագիրք՝ Մ. և Զ. Մսերեանց

1861—1864 — խմբագրիչ՝ Զ. Մսերեանց

Թերթ, 4 էջ, 27 x 34 հ. մետր

Լոյս է տեսել 68 համար

Տպարան Լազարեան Ճեմարանի

68

ՎԱՐԴ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ

ՀԱՆԴԷՍ

Կ. Պոլիս — խմբագիր տնօրէնք՝

1861—1863 — Թովմաս Մ. Պոռեանց և Սարգիս Բարսեղեան

նախ ամսաթերթ — *61-ին 1—12*

ապա կիսամեայ — *62-ին 1— 5*

63-ին 1— 8

Տպարան Ռ. Քիւրքճեան — *8 էջ, 20 x 28*

69

ՔՆԱՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ

(ՀԱՆԴԷՍ ՑԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ)

Կ. Պոլիս — *ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ*

1861—62—64 — խմբագիրներ՝

(1—12) — Գ. Երանեան և Տ. Չուխաճեան

1864-ին փեցամսյա (2 համար) Ն. Թաշճեան

Տպարան Երանեանի

— —

70 1862

ԱՓԵՂՑՓԵՂ

Զմիւռնիա — *ԶԱՒԵՇՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ*

1862 — խմբագիր—հրատ. Տետեյեան

Տպարան Տետէյեան եղբարց

71

ԲՈՂԲՈՋ

Զմիւռնիա — *ԱՇԱԿԵՐՏԱԿԱՆ ԹԵՐԹԻԿ*

1862 — Հրատարակութիւն և խմբ. Մեսրոպեան սանուց.

Տպարան ?

72

ԳԱՐՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ՀԱՆԴԷՍ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԲՆԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ
ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԵԱՑ

Զմիւռնիա — *(ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ)*

1862 1863 — Տարադիրք Գր. Պարտիզպանեան

Շրջան վեցամսեայ — Տ. Գարագաշեան

(լոյս է տեսել 18 համար)

Բ. շրջանում [հանդէս ազգային և բանասիրական

Տարադիր—տնօրէն Գր. Պարտիզպանեան

Տպարան Տետէյեան եղբ. — *8 էջ, 21 x 28*

73

ԴԻՄԱԿ

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ ԶՄԻՒՌՆԻՈՅ
ԸՆԴ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՄԲ ՄԻՄՈՍԻ

Զմիւռնիա — *(ԿԻՍԱՄՍԵԱ)*

1862—1863 — խմբագիր Կարապետ Տետեյեան

1— 7

8—26 — *8 էջ, 25 x 33 հ. մետր*

Տպարան Տետէյեան եղբ.

74

ԵՂԲԱՅՐԱՍԷՐ

ՏԱՍՆՕՐԵԱՅ ԼՐԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԶԱՆԱԶԱՆ ԳԻՏԵԼԵԱՑ

Կալկաթա — Վերատեսուչ

1862—1863 — Եղիազար Տէր Յարութիւնեան

(գրաբար) — *1862-ին 1—29*

Վիմատիպ — *63-ին 30—37* — *8 էջ, 24 x 33 հ. մետր*

75

ԶԵՓԻՒՌ ՀԱՅՐԵՆԵԱՑ

ՀԱՆԴԷՍ ՀՆԳԵՏԱՍՆՕՐԵԱՑ

Կ. Պոլիս — խմբագիր Տնօրէն

1862—1867 — Մինաս Հ. Գափամաճեան

ապա Մարտիրոս Թետիճեան

ապա ութօրեայ, վերջում տասնօրեայ.

Տպարան Յ. Միւհէնտիսեան

ապա Ռ. Քիւրքճեան — *8 էջ 20 x 29 հ.մ.*

76

ԿԻԹԱՌ

ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ

ՀՐԱՒԷՐ ՀԱՅԿԱԶՆ ՕՐԻՈՐԴԱՑ

Կ. Պոլիս

1862—1863

(1—7)

խմբագրուհի Ե. Կ. Տ. Հայկուհի

(Էլպիս Քարաքաշեան Տողրամաճեան)

77

ՄԱՄՈՒԼ

Կ. Պոլիս

1862

78

ՄԱՆՐԱԼՈՒՐՔ

ՄԱՍԻՍ ԼՐԱԳՐՈՅ

ԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս

1862—1866 (4?)

խմբագիր Տնօրէն Կարապետ Իւթիւճեան

Տպարան Յով. Միւհէնտիսեան
տպ. «Մասիս» լրագրի

79

ՅԱՒԵՐԺԱՀԱՐՍ

ՀԱՆԴԷՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՑ

ԱՐՈՒԵՍՏԻՑ ԵՒ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆՑ

ՆՈՐԵԼՈՒԿԻ ԵՒ ԶՈՒԱՐՃԱԼԵԱՑ

Զմիւռնիա

1862

1—12

խմբագիր Տնօրէն Սարգիս Փափազեան (Տէր-Կարապետեան)

8 էջ 21 x 29 հ. մ.

Գիւտեկեան Տպարան

Ծանօթ.—*Դաշարման պատճառն յեղել է «Հայ լնաա-ն,-քնեբու բողոքը»*

80

1863

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՀՆԴԿԱՑ ԼՐԱԳԻՐ

Կալկաթա

1863—1865

81

ԼՐԱՏԱՐ

ԱՐԾՒԻԿ ՏԱՐՕՆՈՅ

ԹՌՈՒՑԵԱԼ ԹԵՒՈՔ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆ ԱՐԾՒՈՅՆ

Ի ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ ԱՇԽԱՐՀԷՆ ՑԻՆՆԱԿՆԵԱՆ ԼԵՐԱՆՑ
Ի ՄՇՈՅ Ս. ԿԱՐԱՊԵՏԻ ՀՐԱՇԱԼԻ ՈՒԽՏԷՆ

Մուշ (Տարօն)

1863—1865

խմբագիր Գարեգին Սրուանձտեան

Տպարան «Վասպ. Արծուոյն»

82

ԷՐԿՐԱԳՈՒՆՏ

ԼՐԱԳԻՐ ՄԱՆՉԵՍՏՐԻ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ԳԻՏՆԱԿԱՆ ԿՐՕՆԱԿԱՆ
ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

(թերթ, ամիսը 1—2 անգամ)

Մանչեստր

1863—1864

1—59

Տէր եւ խմբագիր Կ. վ. Շահնազարեանց

8 էջ, 27 x 40 հ. մետր

Սեփական Տպարան

83

ԶԵՓԻՒՌ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ

(ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ)

Կ. Պոլիս

1863

խմբագիր Տնօրէն Մինաս Գափամաճեան

(Հրատարակւում էր փոխանակ համերլմա «Զեփիւռ Հայրենեաց»-ի)

Տպ. Միւհէնտիսեան

84

ԹՌՉՆԻԿ ՊԵԳԱՍԵԱՆ

ԼՐԱԳԻՐ ՀՆԳԵՏԱՍԱՆՕՐԵԱՑ

Կ. Պոլիս

1863—1865

խմբագիր Տնօրէն Գրիգոր Ալէաքճեան

Կարճ ժամանակից դառնում է «Պեգասեան Թռչնիկ» տասնօրեայ.

Տպարան ?

85

ԺԱՄԱՆԱԿ

ՀԱՆԴԷՍ ՀԱՅՐԵՆԱՆՈՒԷՐ

(ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ)

Կ. Պոլիս

1863—1868

Տնօրէն խմբագիր Ստեփան Պ. Պօղոս Փափազեանց

Տպարան Միւհէնտիսեանի

8 էջ, 22 x 30 հ. մետր

86

ՀԻՒՍԻՍ

ԲԱԶՄԱՎԷՊ ԼՐԱԳԻՐ
(ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ)

Պետերբուրգ

1863—1864

Հրատարակիչ Ռափայէլ Պատկանեան

Սեփական Տպարան *թերթ, 8 էջ, 23 x 34 հ. մետր*

87

ՎԱՐԴ
ԿԵՍԱՐԻԱՅ

(ԿԻՒԼԶԱՐԸ ԳԱՅՍԱՐԻՅԷ)
ՕՐԱԳԻՐ ԵՐԿԵՐԱԲԱԹԵԱՑ

Կ. Պոլիս

1863

խմբագիր Տեօրէն տ. Մարտիրոս քահ. Նիկողոսեան

(Լոյս է ընծայ 8 համար հայերէն և հայատառ թուրքերէն)

Տպարան Ռ. Քիւրքճեան *8 էջ. 20 x 28 հ. մետր*

88

ՏԱՃԱՐ ՄՈՒՍԱՅԻՑ

?

1863

89

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Կ. Պոլիս *ԱՄՍԱԳԻՐ*

1863

խմբագիր Տեօրէն Տ. Չուխաճեան
Վ. Փափազեան

90

1864

ԼՈՒՍԱՓԱՅԼ

ՀԱՆԴԷՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ՓԻԼԻՍՈՓԱՅԱԿԱՆ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ՎԻՊԱՍԱՆԱԿԱՆ

Զմիւռնիա

1864

խմբագիր Տեօրէն Գ. Ագճայեան

1 համար.

91

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀ

ԴՊՐԱԿԱՆ ԵՒ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
ԱՄՍԱԳԻՐ

Թիֆլիս

1864—1871

խմբագիր հրատարակող
վարդապետ Խորէն Ստեփանէ

Շուշի

1874

Գանձակ

1874—75

Թիֆլիս

1876

Բագու

1877—79

48 էջ, 15 x 21 հ. մետր

Ծանոթ. *Մարկոս Աղաբեկյանի «Կռունկ Հայոց Աշխարհին»-ի շարունակութիւն. Ստեփանեն իր հանդեսի առաջին համարը կոչեց «Հայկական Աշխարհի Կռունկ» ապա վերջին բառը թողնելով միայն «Հայկական Աշխարհ».*

Հետըն շրջանում «Հայկական Աշխարհը» դառնում է մ ա ն կ ա վ ա ր ժ ա կ ա ն և կ ր օ ն ա կ ա ն.

Տպարաններն էնարկէ ամէն քաղաքում փոխվում էնա

92

ՇԱՐԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԱՄՍԱԿԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ
ԵՒ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Արմաշ
(Նիկոմիդիա)

1864—1876

Հրատարակութիւն Մրապանական Ուխտին Չարխափան ս. Աստուածածնի
խմբ. Խորէն վ. Աշըքեան

Վերջին տարում յանթավերնագիր
ԴՐՕՇԱԿ ՀԱՅՐԵՆԵԱՑ

Ի տպարանի Վանուց

64 էջ, 14 x 23 հ. մետր

93

Փ Ն Ջ Ի Կ

(ՀԱՎԵԼՎԱԾ «ՓՈՒՆՋ» ԼՐԱԳՐԻ)

Կ. Պոլիս

1864—1866

խմբագիր Տեօրէն
Համբարձում Այաճանեան

94 **1865**

ԱՐՄԱՒԵՆԻ

ԼՐԱԳԻՐ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Կահիրէ Տնօրէն խմբագիր
1865 Աբրահամ Մուրատեան
16 էջ, 31 x 47 հ. մետր

——

95 **1866**

ԳԱՐՈՒՆ

ԱՄՍԱԳԻՐ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՍԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս Հրատարակիչ
1866 Ստեփաննոս աւագ քահանայ Մանդինեանց
Տպարան էնֆիաճեանց և ընկ. *էջ 64, 14 x 24 հ. մ.*
Գլխ. կառավար. փոխարքային Կովկասու

96

ԾԻԱԾԱՆ

ԼՐԱԳԻՐ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ
(ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ)

Կ. Պոլիս Արտօնատէր Գ. Հ. Սուրենեան
1866—1870 խմբագիր Տնօրէն Կարապետ Զուխաճեան
ապա Աւետիս Սուրենեան *և ուրիշները*
1868—70-ը հրատարակվում էր՝ մերթ հայ և մերթ թուրք լեզվով)
1870-ին վերածվեց բացառապես թուրքերենի.
4 էջ, 39 x 45 հ. մետր
Տպարան Յ. Միւհէնտիսեանի,
ապա Ե. Մինասեանի *4 էջ, 28 x 43 հ. մետր*

97

ԾԻԼՆ

ԱՒԱՐԱՅՐԻ

Ա. ՏԱՐԻ 1866 ԹԻՒ Թ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ

ՀԱՆԴԷՍ ԱԶԳԱՅԻՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ՄՏԱՒՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ
ԱՄՍԱԳԻՐ

Կ. Պոլիս
1866—1867 խմբագիր Տնօրէն Մարկոս Աղաբեկեան
1—18
Տպարան Ռուբէն Քիւրքճեանի *64 էջ, 16 x 24 հ. մ.*

98

ՊԵԳԱՍԵԱՆ ԹՌՉՆԻԿ

ԼՐԱԳԻՐ ՀՆԴԵՏԱՍԱՆՕՐԵԱՑ

Կ. Պոլիս խմբագիր Տնօրէն
1866—1868 Գրիգոր Ալէաքճեան
Տես՝ «Թռչնիկ Պեղասեան»

99

ՍԻՕՆ

Երուսաղեմ *ԱՄՍԱԳԻՐ*
1866—1877 ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ
ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ
Պաշտոնական հրատարակութիւն
Երուսաղէմի Հայոց պատրիարքարանի
24 էջ, 17 x 26 հ. մետր

ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ հայ ամսագիր
կրօնական, գրական, բանասիրական
1927—1830 եւ
Խմբագրապետ Բաբգէն եպիսկ. Կիւլեսերեան
Տպարան Ս. Յակոբեանց

100

ՎԱՃԱՌԱԿԱՆ

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԳԱԶԷԹ
ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԹԵՐԹ

Թիֆլիս խմբագիր եւ հրատարակիչ
1866—1867 Գ(եվորգ) Տէր-Աղեքսանդրեանց
(42 համար)
Տպ. Հ. էնֆիաճեանց և ընկ. *4 էջ, 23 x 31 հ. մետր*

——

101 **1868**

ԱՐԱՐԱՏ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ
ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ
Պաշտօնական ամսագիր Հայրապետական Աթոռոյ
Ս. Էջմիածնի

Էջմիածին *(Խմբագիրը՝ ուսումնական միաբաններից*
1868—1918 *նշանակվում էր կաթողիկոսի կողմից).*
64 էջ, 23 x 31 հ. մետր
Տպարան Մայր Աթոռոյ *120 էջ, 16 x 25 հ. մետր*

102

ԷՐԻՋԱ

ԹԱՏՐՈՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ
ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

Կ. Պոլիս

1868

1–12

Խմբագիր Տնօրէն Խաչիկ Թ. Թէրզեան

103

ԻՐԱՒՈՒՆՔ

ԻՐԱՒԱԲԱՆԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Զմիւռնիա

1868

1–26

Խմբագիր Տնօրէն
Սարգիս Միրզա Վանանդեցի

104

ՕՐԱԳԻՐ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Կ. Պոլիս

1868

1–61

Խմբագիր Տնօրէն
Օգսէն Խոճասարեան

Տես՝ Օրագիր Կ. Պոլսոյ

Տպարան Մինասեանի — *4 էջ, 2 x 50 ս. մետր*

——

105

1869

ԱՐԱՐԱՏ

ՇԱՒԻՂ ԱՌԱՋԱԴԻՄՈՒԹԵԱՆ
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս

1869–1872

Խմբագիր Տէր
Մատթ. Այւատեան

Հրատ. Գործատէր Ընկերութեան

(1869–71-ը կես հայերէն կես հայատառ թուրքերէն՝ ԱՐԱՐԱՏ)

Մինատիի ումուրը բոլիթիգըյէ վէ մէվատտը սայիրէ.

Գ. Զարդարեան Տպարան

106

ԵՓՐԱՏ

ՕՐԱԳԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ
ԿԻՍԱՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս

1869–1872

Խմբագիր եւ Տէր լրագրոյս
Ս. Հ. Ֆէլէկեան
Տնօրէն Գ. Ֆեսճեան

Ի Տպ. Հիւանդանոցի — *էջ 28 x 45*

107

ՁԱՅՆ ՍԵԲԱՍՏԱՑԻՈՑ

Սեբաստիա

1869

№ 1

108

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՐՁԱԳԱՆՔ ՀԱՍԱՐԱԿԱՑ ԿԱՐԾԵԱՑ
ՀԱՆԴԷՍ ԶԱՒԵՇՏԱԿԱՆ
(ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ)

Կ. Պոլիս

1869–1882

Խմբագիր Տնօրէն
Գէորգ Յ. Այվազեան

Տպարան Քիւրքճեան — *8 էջ, 20 x 27 ս. մետր*
23 x 30 »

109

ՕՐԱԳԻՐ ԾԻԼՆ ԱՒԱՐԱՅՐԻ

«ԾԻԼՆ ԱՒԱՐԱՅՐԻ» ԱՄՍԱԳՐԻ ԱՐՏՕՆՈՒԹԵԱՄԲ

Կ. Պոլիս

1869

Խմբագիր-Հրատարակիչ
Օգսէն Խոճասարեան

Տպարան Ռ. Քիւրքճեանի

110

ՕՐԱԳԻՐ Կ. ՊՈԼՍՈՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Կ. Պոլիս

1869–1878

Խմբագիր
Օգսէն Խոճասարեան

(Կես-հայերէն, կես հայատառ-թուրք. լեզուներով)

Տպարան Խոճասարեանի — *4 էջ, 25 x 34 ս. մետր*
34 x 49 »

——

111 **1870**

Դ Ի Տ Ա Կ

ՄԱՆՐԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Կ. Պոլիս *(ՑԵՐՈՐԵԱՅ)*

1870—1874 Տէր Տնօրէն

Խ. Հ. Սիմոն Իւթիւճեան

(Հայ բողոքական քարոզիչ)

(Յետոյ շաբաթաթերթ, յետոյ մեծ դրքով)

Արամեան Տպարան *33 x 48 ս. մետր.*

112

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԻՏԱԿԱՆ

Հրատարակութիւն Նուպար–Շահնազարեան վարժարանի սանից

Կ. Պոլիս Խմբագիր Տնօրէն

1870—1871 Ա. Միքայէլեան

ապա Հ. Իփէկճեան

Տպարան Գ. Պաղտատլեան *48 էջ, 14 x 23 ս. մետր*

Ապա Նուպարեանի և Շահնազարեանի

113

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

Լ Ր Ա Գ Ի Ր

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Կ. Պոլիս *(ՕՐԱԹԵՐԹ)*

1870—1896 Տնօրէն խմբագիր

1901—1909 Մ. Գափամաճեան

Արտօնատէր Մ. Մնլիմեան

1890-*ից* Տէր և տնօրէն Յովհ. Շահնազար

Խմբագրապետ Արփիար Արփիարեան

ապա Լեւոն Բաշալեան

1901—1909 Ն ո ր շ ր ջ ա ն

Արտօնատէր Յով. Շահնազար

Խմբագիրներ Վահան Թեքէյան

Տպ. Պարտիզպանեանի *ապա* Երուանդ Օտեան

ապա Գերպերեանի *ապա* Յով. Գազանճեան

ապա Ճիվելէկեանի *4 էջ, 38 x 54 ս. մետր*

Ծանօթութ.—*1887—1889 վերջեր շաբաթաթերթ*

(Կիրակնօրեայ)

1889-ին կառավ. կողմից յանձնարկվում է դադարի.

114

Հ Ո Ր Ի Զ Ո Ն

Կ. Պոլիս *ԵՐԿՕՐԵԱՅ ԼՐԱԳԻՐ*

1870 Խմբագիր Գ. Եազըճեան

1—14 *ապա* Ս. Գ. Արապեան

115

Մ Ո Ւ Զ Ի Կ

(ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ)

Կ. Պոլիս

1870-ական

թվականներին

116

ՓՈՂ ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ

(ապա ՅԵՐԿՕՐԵԱ)

Կ. Պոլիս Խմբագիր Տնօրէն

1870 Յակոբ Յ. Պարոնեան

1—22 *Ապա վերակոչվում է «Փող Արեւելեան»*

117 **1871**

ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԱՄՍԱԳԻՐ

Զմիւռնիա Խմբագիր Տնօրէն

1871—1909 Մատթէոս Մամուրեան

1919—1921 *1901-ից* Մ. Մամուրեան որդի

(Հրանտ Մամուրեան)

1894-ից կիսամսեա *64 էջ, 15 x 23 ս. մետր*

1903-ից շաբաթաթերթ

1908-ից յեռամսեայ

1919 / 1921 օրաթերթ (անս «Դաշինք»)

Տնօրէն Խմբագրապետ

Հ. Մամուրեան

Տպարան Մամուրեանի

118 **1872**

ԱՍԻԱ

ՁԱՅՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ԼՐԱԳԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼՆ

Կ. Պոլիս — խմբագիր Տնօրէն

1872—1875 — Յովակիմ Գ. Ռեյիզեան

ապա Տնօրէն Խմբագիր Յակոբ Խաննեան

ապա Մկրտիչ Փորթուգալեան

նախ շաբաթաթերթ, փոքր գիրքով, ապա կիսամսեայ

1873-էն ամէնօրեայ փոքր, և շաբաթը մը անգամ մեծ գիրքով. *4 էջ 29 x 44 հ. մետր*

1874-էն նոր շրջան. *ապա 30 x 60 »*

Տպարան Ե. Տնտեսեան *38 x 43 »*

119

ԱՒԵՏԱԲԵՐ ՏՂԱՅՈՑ ՀԱՄԱՐ

ԱՄՍԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս — Արտօնատէր Յ. Կրին

1872—1914 — Տնօրէն խմբագիր Հ. Ս. Պարնըմ

ապա Ե. Պլեռ

Տպարան Արամեանց *4 էջ, 38 x 54 հ. մետր*

120

ՄՇԱԿ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

Թիֆլիս — խմբագիր Հրատարակիչ

1872—1920 — Գրիգոր Արծրունի

1872—75-ը շաբաթաթերթ

1876—77-ը յեռօրյա

1878—85 թ. ամենօրյա (շաբաթը 5 անգամ)

1876-ին յեռօրյա

1887-ից մինչև վերջը ամենօրյա (5 անգամ)

Արծրունու մահից (1892) հետո՝

Հրատարակիչներ

Ալեքսանդր Քալանթար

Մ. Մելիք Ադամալեան

Յով. Տեր-Մարկոսեան

խմբագիր

Ալ. Քալանթար

ապա և Համ. Առաքելեան

Քալանթարի մահից (1913) հետո՝

խմբագիր Հրատարակիչ

Համբարձում Առաքելեան

1917—18-ին Առաքելեանի հետ նաև

Արշ. Մխիթարեան

Հով. Սոսփանեան

Առաքելեանի մահից (1918) հետո՝

խմբագիր Հրատարակիչ

Լևոն Քալանթար

1920-ին «Մշակի» Խմբագրական Մարմին

(*փաստորեն* Լեո).

Տպարանները փոփոխված՝ *4 էջ 35 x 53 հ. մետր*

Միրզաբեկի և ընկերութ. *ապա 4 » 44 x 64 »*

Յով. Մարտիրոսեանի *վերջում 4 » 38 x 55 »*

Կովկ. կառավարչապետի

«Էկոնոմիա»

121

ՓԱՐՈՍ

ԽՄԲԱԳԻՐ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԵԱՑ

Մոսկուա *(ՏԱՐԵԳԻՐ)*

1872—1876 Հրատարակեալ ի Ճեմարանին Լազարեանց

Տպարան W. Gantier *48 էջ, 14 x 21 հ. մետր*

122

ՓՈՂ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ

ԼՐԱԳԻՐ ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ

(ԵՐԿՕՐԵԱ)

Կ. Պոլիս — Տէր և Տնօրէն

1872 — Կարապետ Մ, Երզնկանցեան

Գ. Մ. Ճիշմանեան

«Արևելեան» Տպարան

(Շարունակութ. «Փող Առաւօտեան»-ի)

123

Փ Ո Ւ Ն Ջ

Օ Ր Ա Գ Ի Ր

Կ. Պոլիս

1872 *17 x 25 հ. մետր*

(Լույս է տեսել տասել 84 համար)

—

124 **1873**

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՓՈՂ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս — Տէր լրագրոյս

1873 — Կ. Երզնկանցեան

Բարթող Սուր

Շարունակութիւն «Փող Արևելեան» թերթի

Յերկուսը միասին լույս են տեսել 253 համար.

Տպարան Յ. Մյուհենտիսեան *4 էջ, 25 x 34 հ. մետր*

ապա Գափաֆիան և ընկ.

125

ԱՄՍԱԳԻՐ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

Թէոդոսիա — խմբագրող եւ հրատարակիչ

1873—1874 — Գր. Տէվլէթեան

Տպ. Խալիպեան դպրոցի — *16 էջ, 25 x 33 հ. մետր*

միացեալ 84 »

126

ՏԻԵԶԵՐԱԿԱՆ ՏԱՐԵՑՈՅՑ

(ՏԱՐԵԳԻՐ)

Կ. Պոլիս — խմբագիր Տնօրէն

1873 — Կ. Կ. Ղազարեան

Տպարան Ճ. Արամեան — *266 էջ, 14 x 21 հ. մետր*

127

1874
ԴՊՐՈՑ

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԱՄՍԱԳԻՐ

Վաղարշապատ — խմբագիր Հրատարակիչ

1874—1876 — Վահան Վարդ. Բաստամեանց

Տպարան Գայիանէ Վանքի — *40 էջ, 14 x 21 հ. մետր*

128

ԹԱՏՐՈՆ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս — Տէր խմբագիր

1874—1877 — Յ. Յ. Պարոնեան

Տպարան — *4 էջ, 30 x 46 հ. մետր*

129

ԱՄՍՕՐԵԱՅ ՀԱՆԴԷՍ
ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ

ՀԱՆԴԷՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

Կ. Պոլիս — Տէր խմբագիր

1874–1885 — Հմայեակ Ծ. վ. Դիմաքսեան

1875-ից հանդէս շաբաթական

1882-ից եռօրեայ

1880-ից խմբագիր Մինաս Գափամաճեան

1885-ից խմբագիր Բիւզանդ Պօղաճեան

1882-ից «ազգային և գաւառական թերթ»

Տպ. Պարտիզպանեանի — *16 էջ, 19 x 21 հ. մետր*

ապա Տնտեսեանի — *4 » 33 x 48 »*

130

ՄՕՏԱ

ՆՈՐԱՁԵՒՈՒԹԵԱՆՑ ԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս — խմբագիր Տէր

1874—1875 — Կարապետ Փանոսեան

131

ՆՈՐ ԴԱՐ

ՕՐԱԳԻՐ Կ. ՊՈԼՍՈՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ

Կ. Պոլիս — խմբագիր Տէր եւ Պատասխանատու

1874—1879 — Օգսէն Խոճասարեան

1872 թ. հայերէն և թուրքերէն (հայատառ)

4 էջ, 29 x 42 հ. մետր

132

ՊՐՈՒՍԱ

Բրուսա

1874 ?

133

ՏՈՄԱՐ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ

(ՏԱՐԵԳԻՐ)

Տփղիս — խմբագիր Հրատարակիչ

1874 — Սրբուհի Երիցեան

Տպ. Գլխ. կառ. փոխարք. — *226 էջ, 13 x 22 հ. մետր*

1875

134

ԼՐԱԳԻՐ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս — 1875—1880

խմբագիր Տնօրէն
Ն. Թիւլպենտճեան

135

ԽԷՅԱԼ

Կ. Պոլիս — 1875

խմբագիր Տէր
Յ. Թրքկըրեան

136

ՄԻՄՈՍ

(ՑԵՌՕՐԵԱ)

(Հայերէն-թուրքերէն)

Կ. Պոլիս — 1875—1877
1—65 (?)

Արտօնատէր Անտոն Յ. Սազայեան
խմբագիր Յ. Մ. Հ.

Տպարան Յ. Գաֆաֆեան — 8 էջ, 21 x 27 հ. մետր

137

ՆՈՒԱԳՔ ՕՍՄԱՆԵԱՆ

ԹԵՐԹ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ԲԻԱՆՈՅԻ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ՆՈՒԱԳԱՐԱՆԱՑ ՀԱՄԱՐ

ՊԱՏՐԱՍՏԵԱԼ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐ

Կ. Պոլիս — 1875

Տէր եւ Հրատարակիչ
Նիկողոս եւ Յակոբ Թաշճեանք

—

1876

138

ԱՐԱՐԱՏ

ՄԻՒՆԱՏԻՒ ՈՒՄՈՒՏԸ ՔՈԼԻԹԻԳՕՅՅԷ ՎԷ ՄԵՎԱԹԸ ՍԱՅԻՐԷ

ԼՐԱԳԻՐ

Հայերէն և թուրքերէն (հայատառ)

Կ. Պոլիս — 1876
1—17 (21)

Սաէիմ Ղազէթա
Մ. Այվատ

(շարունակութ. 1869 թվի «Արարատ»-ի

Տպարան Յ. Պարոնեան — 4 էջ

139

ԹԱՏՐՈՆ

ԲԱՐԵԿԱՄ ՄԱՆԿԱՆՑ

ԵՌՕՐԵԱՅ

Կ. Պոլիս — 1876—1878

խմբագիր Յ. Յ. Պարոնեան

շարունակութիւն 1874-ի «Թատրոնի».

140

ՄԱՄՈՒԼ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս — 1876—1877

(հայերէն—հայատառ թյուրքերէն)

141

ՆՈՐԱԳԻՐ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս — 1876

խմբագիր Տնօրէն

«Տես «Օրագիր» (շարունակություն)

Տպարան Մինասեանի — 4 էջ, 34 x 50 հ. մետր

142

ՇԱՌԻՎԱՌԻ

ԵՐԿՕՐԵԱՅ ԹԵՐԹ

(ԾԻԳՐԻԾԱԲԱՆԱԿԱՆ)

Կ. Պոլիս — 1876
1—50

խմբագիր Տնօրէն
Յակոբ Հաճինեան

143

ՓՈՐՁ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ

ԱՄՍԱՄՍԵԱՅ ՀԱՆԴԷՍ

Թիֆլիս — 1876—1881

խմբագիր Հրատարակիչ
Արզար Յովհաննիսեան

(Ա. տարին) 1876/77-ին եռամսեայ հանդէս
150—200 էջ, 18 x 27 հ. մետր

—

1877

144

ԱՊԱԳԱՅ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս — 1877
1—95 ?

Արտօնատէր Կ. Ս. Իւթիւճեան
խմբագիր Տնօրէն
Մ. Գափամաճեան

145
ԿՃԻՌ ԱՐԴԱՐՈՒԹՅԱՆ
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս — խմբագիր Տնօրէն
1877 — Նշան Գարագաշ

146
1878
ՀԱՒԱՏԱՐՄՈՒԹԻՒՆ
ՕՐԱԹԵՐԹ
ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՐՀԵՍՏԱԿԱՆ

Կ. Պոլիս — խմբագիր Վ. Մուրատ
1878
Տպարան Քէշիշեանի — *4 էջ, 42 x 44 հ. մետր*

147
ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԹԵՐԹ
Թիֆլիս — *ԱՄՍԱԳԻՐ*
1878 / 1879 — խմբագիր
1—12 — Յակոբ Տէր - Յովհաննիսեան
Տպ. Յով. Մարտիրոսեանի — *64 էջ, 16 x 23 հ. մետր*

148
1879
ՆՈՒԱԳՔ ՀԱՅԿԱԿԱՆՔ
ՏԵՏՐ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ
ՈՐ ՊԻՏԻ ՊԱՐՈՒՆԱԿԷ ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ԵՐԲԵՄՆ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ
ԿԱՄ ԱՍԻԱԿԱՆ ՆՈՒԱԳՆԵՐ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՁԱՅՆԱԳՐՈՒԹԵԱՄԲ
ԵՒ ԱՄԵՆ ՏԵՍԱԿ ՔՆԱՐՈՎ ՆՈՒԱԳԵԼՈՒ
Կ. Պոլիս ՅԱՐՄԱՐ ԴՐՈՒԹԵԱՄԲ

1879 — Հրատարակիչ՝
1—14 — Ե(ղիա) Տնտեսեան
Տպագր. Ե. Տնտեսեան

149

ՀԱՆԴԷՍ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ
ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ ԳԻՏԵԼԵԱՑ
(տարեգիր, ապա վեցամսեա, ապա յերկամսեա)

Մոսկվա — Հրատարակիչք Սոֆիա Մսերեանց
Զարմայր Մսերեանց
1879—1881 — խմբ. Խաչատուր Խաչատրեան
Տպ. Գատցուկի — *36 էջ, 25 x 33 հ. մետր*

150
1880
Ա Շ Խ Ա Տ Ա Ն Ք
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Թիֆլիս — խմբագիր Հրատարակիչ
1880 – 1882 — Գրիգոր Տէր Մելիքսեթեկեան
(կես-հայեր. կես-ռուսեր.)
Տպ Մ. Վարդանեանի — *թերթ 4 էջ, 42 x 62 հ. մետր*

151
Ա Ր Ե Գ Ա Կ
ՀԱՆԴԷՍ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս — Արտօնատէր Ա. Յ. Ջաղէյան
1880
1 համար — խմբագիր Մ. Ե. Բարսեղեան

152
ԺՈՂՈՎՐԴԱՅԻՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ

Կ. Պոլիս
1880

153
Ծ Ա Ղ Կ Ա Ք Ա Ղ
ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Կ. Պոլիս — Տնօրէն խմբագիր
1880 — Թովմաս Թերզեան
1—4

154
Հ Ա Մ Ա Յ Ն Ք
Բաքու — խմբագիր Հրատարակիչ
1880 — Ալեքսանդր Աբարեկեան

155
Մ Ե Տ Ե Օ Ր Ա
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ
(ՏԱՐԵԳԻՐ)

Զմիւռնիա — խմբագիր Հրատարակիչ
1880—1882 — Գրիգոր Մսերեան
1—3 — *240 էջ, 15 x 25 հ. մետր*
Տպարան Գ. Մսերեան
ապա Վարդովեա

156

ՊՍԱԿ

ԳՐԱԿԱՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԵՒ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
ԼՐԱԳԻՐ
(շաբաթը 1 անգամ)

Երեւան — Խմբագիր Հրատարակիչ
1880—1884 — Վասակ Պապաջանեանց
Տպ. Զ. Գէորգեանի — *4 էջ, 31 x 45 ս. մետր*
ապա «Պսակ» լրագրի

157

ՎԱՅԵԼՔ

ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍԵԱՅ
ԿԱՆԱՆՑ ՆՈՐԱՁԵՒՈՒԹԵԱՆՑ

Կ. Պոլիս — Տնօրէն
1880 / 1881 — Մ. Գալէնտէր

158 1881

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԲԵՐՔ

ՄԻ ԱՄՍԵԱՅ ՀԱՆԴԷՍ
ՆՈՒԷՐ ԱԶԳԻՆ

Երեւան — Խմբագիր
1881—1884 — Լեւոն Տիգրանեան
Տպ. «Պսակ» լրագրի — *32 էջ, 17½ x 25 ս. մետր*

159 1882

ԱՐՁԱԳԱՆՔ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
ԼՐԱԳԻՐ

Թիֆլիս — Խմբագիր Հրատարակիչ
1882—1898 — Արգար Հովհաննիսեան

1882—1891-ը շաբաթաթերթ — *8 էջ, 25 x 35 ս. մետր*
ապա պատկերազարդ — *8 » 28 x 38 »*
վերջում թերթ, երկօրեայ — *4 » 44 x 61 »*
Տպ. Յով. Մարտիրոսեանի
ապա Մն. Մարտիրոսեանի

160

ԲԻՒՐԱԿՆ

ՀԱՆԴԷՍ ԳԻՏԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ
ԱՄՍԱԳԻՐ

Կ. Պոլիս — Տէր եւ խմբագիր
1882—1908 — Հ. Ստեփան Խ. Իւթիւճեան

1897—1898 Նոր շրջան
1900-էն շաբաթաթերթ
1906-էն «առեւտրական շաբաթաթերթ»
1901-էն Տնօրէն Մ. Դաւթեան
խմբագիր՝ Գալուստ Աճդէտեան
1902—6-ը խմբագիր Յ. Ճիզմէճեան
1906-էն խմբագիրք՝ Սիմ. Զէյթունեան եւ
Տպարան Պաղտատլեան — Արտ. Գալբակճեան
ապա Հ. Պէրպէրեան — *16—20 էջ, 22 x 27 ս. մետր*

161

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

ՀԱՒԱՔԱԾՈՅ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ
ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼ
ՊԻՏԱՆԻ ԳԻՏԵԼԵԱՑ
(ԱՄՍԱԳԻՐ)

Կ. Պոլիս — Հրատարակիչ
1882—1890 — Նշան Պէրպէրեան
Խմբագիր՝
Կ. Կարակիւլեան
Տպ. Յով. Միւհէնտիսեան — *ապա* Ս. Տեովլէթեան
ապա Նշ. Պէրպէրեանի — *16 էջ, 19 x 26 ս. մետր*

162

ԳՈՐԾ

ԳՐԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ
ԱՄՍԱԳԻՐ

Շուշի—Թիֆլիս — Խմբագիր Հրատարակիչ
1882—1884 — Սիմէօն Հախումեան
Տպ. Վարդանեանի — *32 էջ, 17 x 28 ս. մետր*

163

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԱՄՍԱԳԻՐ

Կ. Պոլիս — խմբագրութեամբ Դոկտ. Իւթիւճեանի

1882—1885

Տպ. Տնտեսեանի — *32 էջ, 11 x 15 ս. մետր*

164

ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԱՄՍԱԳԻՐ

Թիֆլիս — խմբագիր Հրատարակող Նիկ. Խոսրովեան

1882—1884

1882-ին 5 համար
1883-ին 7 » — *44 էջ, 16 x 25 ս. մետր*
1884-ին 7 »

Տպ. Մ. Վարդանեանցի և ընկ.

---

165 **1883**

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԱՄՍԱԳԻՐ
ԵՒ ՅԱՒԵԼՈՒԱԾՈՎ՝ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Թիֆլիս — խմբագիր Հրատարակիչ Տիգրան Նազարեան

1883—1918

Տպ. Վրաց. հրատ. ընկ. տպ. Ն. Աղանեանցի — *48 էջ, 16 x 26 ս. մետր*

166

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄ

ԱՄՍԱԳԻՐ

Կ. Պոլիս — խմբագիր Տնօրէն Եղիա Տէմիրճիպաշեան (Գրասէր Ատոմ)

1883—1885

1885-ից «Շարժում Գրական և Իմաստասիրական»
20 էջ, 14 x 19 ս. մետր

Տպ. Արամեանի

167

ԵՐԱԽԱՅՐԻՔ

ԱՄՍԱԳԻՐ

Սմիւռնիա — *Հրատ. Ազգային վարժարանի Սանուց ընկերութեան*

1883—1885

խմբագիր Գէորգ Փոււպանեան

168

ԵՐԵՒԱՆԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(ԹԵՐԹԻԿ ԵՐԿՕՐԵԱՅ)

Երեւան — խմբագիր Հրատարակիչ Էմին Տէր Գրիգորեան

1883—1886

Տպ. Տէր-Գրիգորեան — *2 էջ, 26 x 35 ս. մետր*

169

ԵՐԿՐԱԳՈՒՆՏ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ
ԱՄՍԵԱՅ

Հրատ. Ասիական Ընկերութեան

Կ. Պոլիս — Տնօրինութեամբ Յ. Պարոնեանի
1884—88-ը Եղիա Տնտեսեանի
(Եղիա Տէմիրճիպաշեանի) ?

1883—1888
1—65

1888-ին յերկամսեայ

Տպ. Արամեանի — *48 էջ, 16 x 25 ս. մետր*

170

ԸՆԴԱՐՁԱԿ ՏԱՐԵՑՈՅՑ

Ս. ՓՐԿՉԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԻ

1883—1930 *(ՏԱՐԵԳԻՐ)*

Հրատ. Հիւանդանոցի Տեսչութեան

(վերջին տարիներում պատկերազարդ)
400—460 էջ, 12 x 18 ս. մետր

Տպ. Յ. Մատթէոսեան

171

Ը Ն Տ Ա Ն Ի Ք

ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ ՀԱՆԴԷՍ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼՆ ՊԻՏԱՆԻ ԳԻՏԵԼԵԱՑ

Կ. Պոլիս — խմբագիր Հրատ. Արամ Աշճեան եւ Սիմ. Գափամաճեան

1883—1884

1—38

172

ԼԱՊՏԵՐ ԴԻՈԳԻՆԵԱՆ

ՀԱՆԴԷՍ ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ԶԱՒԵՇՏԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս — Տէր եւ Տնօրէն Ի. Տերեեց *ապա* Արամ Աշճեան

1883—1888

1—21

173

Ծ Ի Ծ Ա Ղ

ԵՐԳԻԾԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Կ. Պոլիս — խմբագրութիւն Յակոբ Պարոնեանի

1883

Ծանօթ.— *Այս հանդէսը մեզ անծանօթ է. թւում է թէ յերգիծաթերթի Ծ ի ծ ա ղ գրւածքն է, որ դուրս է յեկել պրակներով:*

---

174 1884

ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ԱՒԵՏԱԲԵՐ

(ՀԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԱՆԼԵԳԱԼ ԹԵՐԹ)

Մոսկվա

1884 — *Հրատարակւել է մի քանի համար.*

175

Արեւելք

Կ. Պոլիս — *ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ*

1884—1912

Արտօնատէր Ստեփան Տամատեան
խմբագիր Զարեհ Եուսուֆեան
1906-ից Տէր եւ Տնօրէն Գարեգին Պոյաճեան
1907-ից Դոկտ. Ց. Թոփճեան
1911-ից Երուանդ Օտեան

1908-ից Դաշնակց. օրգանացաւ.
(1908-ից փոքրագիր «Արեւելք» հավելվածով).

Տպար. «Արեւելք»-ի — *4 էջ, 41 x 88 ս. մետր*

Ծանօթ.— *«Արեւելք»-ի համարակալութիւնը շարունակելով, 1913-ից Տամատյանի թերթը կրում է զանազան անուններ «Լուսին», «Պայքար», «Լրաբեր», «Չեզոք» փորձեց տեւել իրենց տեղերում:*

176

ԹԱՆԳԱՐԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ

Կ. Պոլիս — խմբագիր Տնօրէն *Դոքտ.* Մ. Բ. Իւրիւճեան

1884—1886

Տպ. Աշճեան — *32 էջ, 10 x 15 ս. մետր*

177

Խ Ի Կ Ա Ր

(ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԳԻԾԱԲԱՆԱԿԱՆ)

ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍԵԱՅ

Կ. Պոլիս — խմբագիր Յ. Յ. Պարոնեան, Տնօրէն Գործակալ Նշան Կ. Պերպերեան

1884—1888

Տպ. Նշ. Կ. Պերպերեան — *32 էջ, 16 x 25 ս. մետր*

178

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱՆՈՑ

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

Թիֆլիս — *1884*
Ալեքսանդրապոլ — *1885*
Թիֆլիս — *1886*
Պետերբուրգ — *1887*

խմբագիր Հրատարակիչ Խորէն Ծ. վ. Ստեփանէ

64 էջ, 12 x 18 ս. մետր

Տպարան Թիֆլիսում Յով. Մարտիրոսեանի
» Ալեքսանդրապոլում Մկրտիչ Ղալամքարեանի
» Պետերբուրգում Սկորոխոդովի

179

Մ Ե Ն Տ Ո Ր

Թ Ե Ր Թ

Այնթապ — «ԿԻԼԻԿԵԱՆ» ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՈՒՍԱՆՈՂՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

1884

180

HUIS
ՅՈՅՍ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Վառնա

1884—1886

1—37

Տպ. Եոհաննեսեանց

խմբագիր Հրատարակ. Եոհաննեսեանց *(ռումինահայ)*
(լատ. տառերով հայերէն լրագիր)

181

ՆՈՐ-ԴԱՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ
ԼՐԱԳԻՐ

Թիֆլիս

1884—1908

խմբագիր Հրատարակիչ Սպանդար Սպանդարեան

1883 թ. դեկտ. 30-ին և 31-ին լոյս է տեսել 2 համար
1909—16-ը տարեկան մի մի համար

նախ շաբաթը 3 անգամ նախ 4 էջ, 36 x 52 ս. մետր
ապա » 5 » ապա 4 » 46 x 63 »
ապա ամենօրեայ վերջը նորից 36 x 52 »

Տպարան Գեարովի
ապա Մելիք Շահնազարեանի

182 1885

ԱՐՄԵՆԻԱ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼՆ

Մարսէլ

1885—1923 ?

Տնօրէն խմբագիր Մ. Փորթուգալեան

ապա «ազգային քաղաքական և առևտրական և այլն»

Տպարան Փորթուգալեանի 4 էջ, 31 x 45 ս. մետր

183

ԳԱՆՁ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս

1885

1—14

խմբագիր Տնօրէն Դկ. Կ. Ճեռահեան

8 էջ

184

ԳԻՏԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄ

ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍԵԱՅ

Կ. Պոլիս

1885—1887

Տնօրէն խմբագրապետ Ն. Տաղաւարեան

նախ 40 էջ, 17 x 25 ս. մետր
ապա 66 էջ

Տպ. Ն. Պէրպէրեանի

185

ԻՐԱՒՈՒՆՔ

ԼՐԱԳԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
(ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ)

Վառնա

1885

1—25

Հրատարակիչ դոկտ. Ա. Թորոսեան
խմբագիր. Գոնճուլեան
ապա Տ. Փափազեան
Յ. Կուրքերեան

1896—1911 Նոր շրջան եռօրեայ
(4-րդ էջը հայատառ թուրքերէն)

29 x 45 ս. մետր

Տպարան «Իրաւունք» 4 էջ, 31 x 47 »

186

ՇԱՐԺՈՒՄ
ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՄՍԱԳԻՐ

Կ. Պոլիս

1885—1888

խմբագիր Տնօրէն Եղիա Տեմիրճիպաշեան

Շարունակութիւն «Գրական և Իմաստ. Շարժում»-ի

Տպ. Արամեանի 20 էջ, 10 x 19 ս. մետր

187 1886

ԵԻԱ

Կ. Պոլիս

1886—1887

Հեղինակ և Հրատարակիչ Մ. Գալէնտէրեան

188

ՀՆՉԱԿ

ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ՀԱՆԴԷՍ
(ԶԱՒԵՇՏԱԿԱՆ)

Կ. Պոլիս

1886—1888

խմբագիր Տնօրէն Տիրան Գ. Փափազեան

5 համար ապա, կոչվում է «Սուրհանդակ»

189

ԾԱՂԻԿ

ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ ՀԱՆԴԷՍ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

Կ. Պոլիս

1886—1911

Տէր եւ Տնօրէն
Անտոն Սագայեան
խմբագիր Յ. Հաննեան
ապա Տէօֆմէճեան

Տպարան Ն. Պէրպէրեան

«Ծաղիկ»-ի արտոնատէրը միշտ մնալով Ա. Սագայեանը՝ խմբագիրների բազմաթիվ փոփոխություններ և լինում գրեթե ամեն անգամ փոխվելով և թերթի բնույթը, գիրքը տպարանը և այլն. այսպիսով—

1890—93-ը շաբաթաթերթ — խմբագիր Տնօրէն Յովհան Փալագաշեան, Ա. Ա. Սուրենեան
8 էջ, 29 x 41 ս. մետր

1894-ից Նոր շրջան — խմբագիր Գր. Գայսերեան

1895-ից «ազգային գրական և քաղաքական կիսամսեայ հանդէս» — խմբագիր Արշակ Չօպանեան

1896-ին նույն հանդէսը — խմբագիր Երուանդ Գարբաշեան

1897—98-ին «ազգային գրական գիտական մանկավարժական և քաղաքական» — խմբագիրներ՝ Յովհ. Փալագաշեան, Յ. Հաննեան

1899—1900-ին «ազգային քաղաքական տնտեսական գրական և գիտական օրաթերթ» — խմբագիր՝ Դ. Բոլադ

1901—1902-ին — խմբագիր Արամ Անտոնեան

1903—1904-ին «հանդէս գրական գիտական և գեղարուեստական» (պատկերազարդ-շաբաթաթերթ) — խմբագիր Միքայէլ Շամտանճեան

(1905—1907-ին «Ծաղիկ կանանց» տես առանձին)

1906—1908-ին «գրական երգիծական» — խմբագիրներ՝ Արամ Անտոնեան, Գրիգոր Թորոսեան

(1907-ի №№ 27—50-ը կոչվում է «Լոյս»)	*16 էջ*	*24 x 32*	*ս. մետր*
1907-ին «ազգային գրական և քաղաքական շաբաթաթերթ»	*8 »*	*25 x 34*	»
	4 »	*41 x 57*	»
	32 »	*15 x 23*	»
1908-ին երկօրեայ լրագիր	*80 »*	*27 x 38*	»
1909—1911-ին նորից շաբաթաթերթ	*4 »*	*41 x 57*	»

Տպարանները փոփոխական

190

ՃԱՇԱԿ

ՈՍԿԵՂԷՆ ԴՊՐՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՍՅԼՈՎՔՆ ՀԱՆԴԵՐՁ

Կ. Պոլիս

1886—1889

1889-ին եռամսեայ

Տպարան Գաֆաֆեանի

Ընդ. խնամով
Ա. Մադաքիա Գարագաշեանի
Յ(ակոբ) Գուրգէնի
16 էջ, 13 x 19 ս. մետր

191

ՏՆՏԵՍ

ԱՄՍՕՐԵԱՅ ՀԱՆԴԷՍ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ

Կ. Պոլիս

1886-7 / 87-8

Տնօրէն խմբագիր
Եղիա Տեմիրճիպաշեան
1887-ի մայիսից Տնօրէն Ովհաննէս Յակոբեան

1—24 տետր — *20 էջ, 17 x 25 ս. մետր*

Տպարան Պապազեան (Արամեան)

192 **1887**

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՀԱՆԴԷՍ

(ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ)

Պետերբուրգ

1887—1898

Տպարան Սկորոխոդովի ապա Լիբերմանի

խմբագիր հրատարակիչ
Սիմոն Գուլամիրեան
160 էջ, 15 x 23 ս. մետր

193

ԵԿԵՂԵՑԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԵՒ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆ

Կ. Պոլիս

1887—1889

Տպ. Պաղտատլեան

խմբագիր՝
Թեոդոր Խաչիկ (Թորոս Զուղայեցի)

Մանչեստր *Նոր շրջան,* — *16 էջ, 16 x 25 ս. մետր*

1900—1901 ամսագիր — *32 էջ, 14 x 22 ս. մետր*

(Տես «Հայ Եկեղեցի»)

194

Լ Ե Զ Ո Ւ

ՈՒՍՈՒՄՆԱԹԵՐԹ ԱՄՍՕՐԵԱՅ

Կ. Պոլիս
1887 | 1888
Տպ. Պաղտատլեանի

խմբագիր Տէր
Հ. Սերովբէ Տէրվիշեան
32 էջ, 16 x 25 հ. մետր

195

ՀԱՅՐԵՆԻՔ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՀԱՒԵԼՈՒԱԾ «ՀԱՅՐԵՆԻՔ ՕՐԱԳՐԻ»

Կ. Պոլիս
1887
1—16
Տպարան Պարտիզպանեանի

խմբագիր Տնօրէն
Մ. Գափամաճեան
Արտօնատէր
Մ. Մելիքեան

196

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՍՆԱԿԱՆ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԻՏԱԿԱՆ
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

Վիեննա
1887—1934

(խմբագրութիւնը վարում են միաբանները)

1919 թվերից «Հ ա յ ա գ ի տ ա կ ա ն ո ւ ս ո ւ մ ն ա թ ե ր թ»

Մխիթարեան տպարան *32 էջ, 22 x 30 հ. մետր*

197

ՀՆՉԱԿ

Մոնպելիյե
1887—1891
Պարիս
1891—1892
Աթենք
1892—1994
Լոնդոն
1894
Պարիս
1894—14—30

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՕՐԳԱՆ
Ս. Դ. ՀՆՉԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
(ԱՄՍԱԹԵՐԹ)

(Հիմնադիր Ս. Նազարբեկ)
խմբագրական Մարմին

16 էջ, 25 x 33 հ. մետր
ապա 32 » 35 x 33 »

Ծանոթ.—*1896-ին 3 համար անանուն հրատարակվելուց հետո, 27 համար կոչվում է «ՄԱՐՏ» (տես առանձին)*

198

ՈՃ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս
1887
1—2

խմբագրութիւն
Ենովք Ճիլանեան

199

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս
1887

խմբագիր Տնօրէն
Ս. Գափամաճեան

1 համար

200

Ք Ն Ն Ա Ս Է Ր

ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴՐՈՑ

Ստոկհոլմ
1887—1888

խմբագիր եւ Հեղինակ
Նորայր Բիւզանդացի

1—3 համար գ ր ա բ ա ր

Վիմատիպ *64 էջ, 15 x 23 հ. մետր*

201

1888

Ա Ր Ե Գ Ա Կ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Ճերզի Սիթի
Վեստ Հոպոքեն
1888

Տէր խմբագիր
Հ. Էկինեան

Սեպակեան Տպարան *տետր, 8 էջ*

202

ԽՕՍՆԱԿ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ

ՀԱՆԴԷՍ ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՍԻՐԱԿԱՆ

(Հայոց պատրիարքարանի օրգանը)

Կ. Պոլիս

1888

1—13

Խմբագիր
Վահան վ. Տէր Մինասեան

14-րդ համարից կոչվում է «Սոխակ Հայաստ. Եկեղեցւոյ»

Տպարան Պաղտատլեանի — *32 էջ, 17 x 25 ս. մետր*

203

ԿՐԹԱԿԱՆ

ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ

Հրատ. Հայկական Կրթարանի նախկին սանուց

Կ. Պոլիս

1888 / 1889

Տնօրէն Պ. Ատրունի

Տպարան Ն. Պերպերեան — *16 էջ, 15 x 23 ս. մետր*

204

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԲԵՐԱՆ ԱՆԳԼ ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

(Հայերէն և Ֆրանսերէն)

Լոնդոն

1888—1892

Խմբագրապետ՝
Մ. Սվազլեան փաստաբան
Խմբագիրներ՝
Քաղաք. Տնօրէն Յով. Պրուսալեան
Քարտ. խմբագր. Յակ. Մելքումեան

Ի Տպարանի
Ronken Co — *6—10 էջ, 27 x 33 ս. մետր*

ապա «Հայաստան»ի Հայկ. տպ,

Նախ կիսամսյա, ապա ամսագիր

205

ՀԱՆԴԷՍ

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

(ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ)

Մոսկվա

1888—1896

1—7

Խմբագիր Հրատարակիչ
Մկրտիչ Բարխուդարեան
360 էջ, 15 x 23 ս. մետր

Տպարան Օ. Հերբէկ
ապա Բ. Բարխուդարեանի

206

ՀԱՆԴԷՍ

ՏԱՐԵԳԻՐ

Կ. Պոլիս

1888—1896

207

Ալեքսանդրիա

1888 / 1889

Խմբագիր Անտոն Ուշտունի
(Ղևոնդ Ք. Փափազեան)

Տպարան Միզրանի — *4 էջ. 35 x 50 ս. մետր*

208

ՍՈԽԱԿ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս

1888

1—15

Խմբագիր
Վահան Վ. Տէր Մինասեան
16 էջ, 16 x 25 ս. մետր

Շարունակութիւն «Խօսնակ»-ի

Տպարան Պաղտատլեան

209

ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս *ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՆԴԷՍ*

1888 խմբագիր Տիրան Գ. Փափազեան

1—19 *(Շարունակութիւն «Հնչակ» հանդեսի)*

Գրաշարաց ընկերութեան տպ.

— —

210 **1889**

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Մարզուան

1889

211

Դ Ա Ր

ՀԱՒԱՔԱԾՈՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼՆ ՀԱՏՈՒԱԾՈՑ

Կ. Պոլիս խմբագիր

1889 Եղիա Տէմիրճիպաշեան

1 տետր

212

ԾԱՂԻԿ ՄԱՆԿԱՆՑ

ՀՆԳԵՏԱՍԱՆՕՐԵԱՅ

ՀԱՆԴԷՍ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

Կ. Պոլիս խմբագիր Տնօրէն

Միհրան Աստուածատուր

1889—1893 (97?)

տպա պատկերազարդ մանկական հանդէս

Շարունակութիւն «Բուրաստան Մանկանց»-ի

Հրատարակիչ Նշան Պերպերեան

Արտօնատէր Ա. Սագայեան

Տպարան Պերպերեան *16 [illegible] 16 x 23 հ. մետր*

213

ՄՈՒՐՃ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ ԱՄՍԱԳԻՐ

Թիֆլիս խմբագիր Հրատարակիչ

Աւետիք Արասխանեան

1889—1907

տպա Փիլիպ. Վարդազարեան

1901-ից Նոր շրջան — խմբագիր Հրատարակիչ

Լեւոն Սարգսեան

Տպարան Ռոտինեանի

տպա «Հերմէս»

տպա Ա. Քութաթելաձէի *200 էջ, 17 x 26 հ. մետր*

214

ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

ԼՐԱԳԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ

(ԱՄՍԱԹԵՐԹ)

Նյու Եօրկ խմբագիր Հրատարակիչ

1889—1890 Հայկ Էկինեան

Ճիրզի Սիգի *թերթ 4 էջ, 27 x 3 հ. մետր*

(Վեստ Հօպօքըն)

1890 թ. Շարունակություն «Արեգակ»-ի

1—25

Տպարան

— —

215 **1890**

Ազատութիւն

ԼՐԱԳԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ

(ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ)

Նյու Եօրկ խմբագիր Տնօրէն Ոսկանեան

1890—1892 *տպա* Հայկ Էկինեան

Շարունակութիւն «Սուրհանդակ»-ի

նախ շաբաթաթերթ

Տպարան Հ. Էկինեան *4 էջ, 43 x 60 հ. մետր*

216

ԱՍՊԱՐԷԶ

ՀԱՆԴԷՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՑ

Աթէնք

1890

217

Բ Ո Յ Ր

Կ. Պոլիս *Հրատարակութիւն*

1890 *Պերպերեան Վարժարանի սանուց*

218

ՊԱՏԿԵՐ

ՀԱՆԴԷՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՑ

ԿՐՕՆԻ ԵՒ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ

(Հայ Կաթոլ. պատրիարքարանի)

Կ. Պոլիս Արտօնատէր

1890—1901 Յովսէփ Շէհյեան

խմբագիր Ն. Դ. Նազարեթեան

24 էջ, 16 x 23 հ. մետր

Տպարան Գար. Պաղտատլեան

219

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԳԻԾԱԲԱՆԱԿԱՆ
ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ
(ԱՊԱ ԱՄՍԱԳԻՐ)

Թիֆլիս — խմբագիր Հրատարակիչ Տիգրան Նազարեան

1890—1919

1890 թվին 1—12 տետր, 1906-ին չի հրատարակվել.
1907-ին 1—4 համար
1908-ին 1—4 *1909—19 ամսագիր*
Ունեցել է և բացառիկ համարներ

Տպ. Վրաց. Հրատ. ընկ.	*Նախ 16 էջ, 23 x 32 ս. մ.*
ապա՝ Հերմես	*ապա 16 » 33 x 44 »*
ապա՝ Ն. Աղանեանի	*ապա 8 » 34 x 52 »*
	ապա 16 » 25 x 37 »

—

220 1891

ԱՐԱՐԱՏ

ՀԱՅ ԱՄԵՐԻԿԱԿԱՆ ՕՐԱԳԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ԸՆԹԵՐՑԱՍԻՐԱԿԱՆ

Նյու Եորկ — խմբագիր Հրատարակիչ Փառնակ Մ. Այվատեան

1891—1892 ?

Կոչվում է նոր շրջան, հենց համարելով խմբագրի հոր՝ Մ. Մ. Այվատեանի *«Արարատը»-ը (անգլերեն-հայերեն) (Կ. Պոլսում, 1862 թ.)*
Նախ կիսամսեա, ապա ամսագիր
Տպարան Արարատեան *4 էջ, 35 x 52 ս. մետր*
24 էջ, 17 x 26 ս. մետր

221

ԴԱՆՈՒԲ

ՀԱՆԴԷՍ ԵՕԹՆՕՐԵԱՅ

Ռուսչուկ — Տէր եւ խմբագիր Մ. Ս. Թիւրիւնճիեֆ

1891 / 1892

1—16 համար *8 էջ, 23 x 31 ս. մետր*
Տպարան Թիւթիւնճիեֆ

222

ԴՐՕՇԱԿ

ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԳԱՆ
(ՆԱԽ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ)
(ԱՊԱ ԱՄՍԱԹԵՐԹ)

Ժընեվ — (Հիմնադիրը Քրիստափոր Միքայէլեան)

1891—1930

14 էջ, 22 x 32 ս. մետր

Ծանոթութ.—*Հ. Յ. Դաշն. կենտրոնական օրգանը. ա և բ համարները տպագրվել են Թիֆլիսում (գաղտնի), գ համարը և դ համարի կեսը Ռումինիայում, ապա փոխադրվել է Ժընեվ. առաջին յերեք համարների վրա գրված Վ ի ե ն ն ա բառը ֆիկտիվ է։*

223

ՀԱՅՔ

ՀԱՆԴԷՍ ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
(ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ)

Նյու Եորկ — խմբագիր եւ տէր Մ. Ս. Գաբրիէլեան

1891—1898

1896-ին ամսագիր *8 էջ, 20 x 28 ս. մետր*
մեջ ընդ մեջ եւ 8 էջ անգլերեն
Տպարան Էկկենեանի
ապա Գաբրիէլեանի

— —

224 1892

ԱՐՕՐ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Գալաց — խմբագիր Հրատարակիչ Ղեւոնդ Ք. Փափազեան (Անտոն Ուշտունի)

1892—1894 ?

225

ԾԱՆՈՒՑՄԱՆՑ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

(հայ. թուրք. ֆրանս. և յույն լեզուներով)

Կ. Պոլիս — Արտօնատէր Ս. Պեկեան, խմբագիր Յ. Եազըճեան

1892 (94 ?)

Տպարան Մինասեան եղբ.

—

226

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

(ՏԱՐԵԳԻՐ)

Մոսկվա

1892

Խմբագիր Հրատ.
Յովհաննէս Բարխուդարեան

1 գիրք
Տպարան Բ. Բարխուդարեան

340 էջ, 16 x 22 հ. մետր

227

1893

ԱԶԱՏ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԳԱՆ ՀԱՅ ԲԱՆՒՈՐ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆՆԵՐԻ ԱՍՍՈՑԻԱՑԻԱՅԻ

Բրիւսել *(Փիկտիվ)*
(Թիֆլիս)

1893—1894

(Խմբ. Կոլլեգիա)
Ս. Խանոյեան Ս. Տէր-Սիմոնեան
Ա. Խումարեան Արշ. Խաժակեան
Պետ. Մնացականեան

Բանւոր. Ազատ տպ.

8 էջ, 13 x 19 հ. մետր
ապա 4 » 17 x 24 »

228

(ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ)

Թիֆլիս

1893—1905

Խմբագիր Հրատարակիչ
Ալեքսանդր Թարխանեան

Տպարան Մ. Մարտիրոսեանի *160 էջ, 18 x 27 հ. մետր*

229

Կ Ռ Ի Ւ

ՕՐԳԱՆ ՀԱՅ ԲԱՆՒՈՐ ՅԵՂ. ԱՍՍՈՑԻԱՑԻԱՅԻ

Բրիւսել *(Փիկտիվ)*
(Թիֆլիս)

1893—1895

(Խմբ. Կոլլեգիա)

(փետր. 8 դեկտ.)
«Ազատ Հայաստանի»
փոխարէն (անլեգալ)
Բան. Ազատ տպ.

4 էջ, 18 x 24 հ. մետր

230

1894

ԵՐԳԻԾԱԲԱՆԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Աթէնք
1894—1896
Լոնդոն
1897

(ՄԻԱՄՍԵԱ ԹԵՐԹ)
ՀՆՉԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
(պատկերներով)

4 էջ, 28 x 34 հ. մետր

231

Գ Ա Ղ Ա Փ Ա Ր

ՀԱՆԴԷՍ ԳԻՏԱԿԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻԶՄԻ

ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Աթէնք

1894

ԳԻՏԱԿԱՆ ՕՐԳԱՆ
ՀՆՉԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Լոյս է տեսել 2 համար *(Խմբ. չի նշանակ.)*

104 էջ, 14 x 24 հ. մետր

Հայկ. Ազատ տպ.

232

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏԱՐԵՑՈՅՑ

Կ. Պոլիս

1894—1908

Խմբագիր Տնօրէն
Նշ. Պերպերեան

Տպարան Նշ. Պերպերեանի

233

ՀԱՄԱՅՆՔ

ԵՐԿԱՄՍԵԱՅ ՀԱՆԴԷՍ

Պարիս

1894

1—5

Միջազգային տպ.

(խմբագրվում էր Լոնդոնում)

8 էջ

234

ՀՈՐԻԶՈՆ

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

(ՏԱՐԵԳԻՐ)

Թիֆլիս

1894

Հրատարակիչ՝ Փ. Վարդազարեան

(խմբ. չի նշանակ.)

Լոյս է տեսել 1 համար

Տպ. Յով. Մարտիրոսեան *246 էջ, 17 x 23 հ. մետր*

235

ՇԱՐԺՈՒՄ

ԳՐԱԿԱՆ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Թեհրան

1894—1897

236

ՇԻՒԻՂ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Թեհրան

1894—1897

Տպարան չի նշան.

Արտօնատէր եւ Հրատարակիչ

Անդրէաս Բէլնազարեան

4 էջ, 26 x 35 հ. մետր

ապա 2 էջ, 34 x 44 »

237

ՏԵՍԱՐԱՆ

(ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ)

Կ. Պոլիս

1894

1—6

խմբագիր Վ. Զարդարեան

—

238

1895

ԼՈՅՍ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս

1895—1908

խմբագիր Տնօրէն

Բարգէն ծ. վ. Կիւլեսէրեան

Արտօնատէր

Վահան վ. Տէր-Մինասեան

1897-էն Նոր Շրջան, հանդէս եռամսեայ

խմբագրապետ Մ. Սուլթանեան

Վերատեսուչ Մ. Ուղուրլեան

1899—1901 Տնօրէն Մ. Տեօփմանեան

խմբ. Յ. Ս. Հազարապետեան

1901—4-ը Գիտական Հանդէս՝ Մ. Մինասեան

1904-էն Եղգիծական Հանդէս՝ Վ. Փափազեան

1908-ին Գրական Հանդէս՝ խմբագ. Արամ Անտոնեան

Տպարան Վ. Մընակեանի *24 էջ, 18 x 24 հ. մետր*

» Հ. Ճ. Արամեանի *32 էջ, 18 x 24 »*

» Պիպէրեանի

239

ՀԱՅՈՑ ԱՇԽԱՐՀ

ԹԵՐԹ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ

Նյու Եորկ

1895

խմբագիր Տնօրէն

Հրանտ Մ. Պիրիշճեան

—

240

1896

ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ԵՌԱՄՍԵԱՅ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

Շուշի

1896

Թիֆլիս

1896—1916

2—26

խմբագիր Հրատարակիչ

Երուանդ Լալայեան

Ա. գրքի (Շուշի) ներքին շապկի վրա գրված է 1895

1906 թվից, 12-րդ գրքից՝ Հրատարակութիւն

Հայոց Ազգագրական Ընկերութեան

Տպարան

Մ. Մարտիրոսեանի *320 էջ, 19 x 28 հ. մետր*

ապա «Հերմէս» *260 էջ, 18 x 25 հ. մետր*

ապա Ն. Աղանեանի

241

ԱՌԱՋՆՈՐԴ ԱՌՈՂՋԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

ԱՄՍԱԿԱՆ ՏԵՍՐ

Կ. Պոլիս

1896—1898

242

ԱՌԱՋՆՈՐԴ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆԱՑ

ԱՄՍԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս — խմբագիր Տնօրէն Ժիրայր Շիրակացի (Սենէոն Չեռմշէկճեան)

1896—1901

(Լոյս էր տեսնում փորպես հավելված «Հանրագիտակ»-ի)

Տպարան Նշ. Պէրպէրեանի

243

ԱՍՏՂ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Թեհրան — *Հրատարակութիւն «Աստղ Արեւելեան» Ընկերութեան*

1896

խմբագիր Մակար Մակարեանց

Ջաւահայ տպ. — *4 էջ, 34 x 50 հ. մետր*

244

Բիւզանդիոն

ԱԶԱՏ ՀԱՅԱԹԵՐԹ ԱՄԵՆՕՐԵԱՅ

Կ. Պոլիս — Արտօնատէր խմբագրապետ Բիւզանդ Քէչեան

1896—1918

խմբագիրներ՝

1911—12-ին — Գարոյր եւ Աշոտ Քէչեաններ

№№ 1—16 կոչվում էր «Խանձիբար» — *ապա* Արշակ Ալպօյաճեան

Տպարան «Բիւզանդիոն»-ի — *4 էջ, 39 x 68 հ. մետր*

245

ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԻՏԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ

(ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ)

Կ. Պոլիս — Տնօրէն խմբագրապետ Դ. Բոլատ

1896—1908

Արտօնատէր Արմէն Լուղինեան

1900-ին Մանկավարժական Գրական Գիտական խմբագիր Տնօրէն Նշան Կ. Պէրպէրեան

1901-ին Հանդէս Տանօրեայ

Մանկանց բաժին՝ Բիւզանդ Պօղաճեան

1905-ին Խմբագիր Վահան Փափազեան

1906-ին » Մ. Պապօեան

1907-ին Նորից Վահան Փափազեան

1908-ին Գիտական Մանկավարժական Խմբագրութ. Եր. Տէր-Անդրէասեան, Վ. Փափազեան, Մ. Պապօեան

Տպարան Նշ. Պէրպէրեան — *16 էջ, 18 x 25 հ. մետր*

246

ԳՐԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆՐԱՅԻՆ

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

(ՆԱԽ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ)

Թիֆլիս — խմբագիր Հրատարակիչ Գիւտ. ա. f. Աղանեանց

1896—1911

Տպարան Մ. Շարաձէի ապա Ն. Աղանեանի — *64 էջ, 16 x 25 հ, մետր*

247

Մ Ի Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

ԱՄՍԱԳԻՐ

Արեւմ — խմբագիր Տնօրէն Մ. Մուրադեան

1896—1901

1—47 — *ապա* տէր. Ն. Փաշայեան, *ապա* Ե. Օտեան

Տպարան «Միութիւն»

248

Տ Ա Ր Ե Ց Ո Յ Ց

ԼԻԱԿԱՏԱՐ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

Թիֆլիս — Կազմող եւ Հրատարակիչ Մակար Ջմշկեան

1896—1916

(1889—95 կոչվում էր Օրացոյց)

Տպարան Ռոտինեանի — *100 էջ, 14 x 21 հ. մետր*

249

Փ Ա Ր Ո Ս

(ԵՌՕՐԵԱՅ ԼՐԱԳԻՐ)

Կահիրէ — խմբագիր Տնօրէն Յ. Ալփիար, Տ. Արփիարեան

1896—1898

1901—1902

—

250 1897

ԵՓՐԱՏ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Ուստր

1897

1—48

խմբագիր
Պ. Ս. Շաղալեան

Տպագրում էր Նյու Եորկում Էկինեանի Տպարանում

251

ԸՆԴԱՐՁԱԿ ՏԱՐԵՑՈՅՑ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԻ

Կ. Պոլիս

1897—1915

խմբագիր Պաղտասարեան

252

ԻԶՄԻՐ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Զմիւռնիա

1897

խմբագիր Տնօրէն
Նազարէթ Ներսիսեան

253

ԽՈՒԻԶԱԿ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ
ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ
(ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱ՞Ն)

Վառնա-Ռուսչուկ

1897—1898

1—12

խմբագիր
Գառնիկ Մազմանեան
8 էջ, 24 x 32 ս. մետր

Տպարան Взаимность

254

ԿԱՏԱԿ

ԿԻՍԱՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Վառնա

1897

1—20

խմբագիր Տնօրէն
Յ. Չաքրեան

Շարունակութիւն «Տաւրոսի» (տես)

255

ՀԱՅԵԼԻ

ՀԱՆԴԷՍ ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ԶԱՒԵՇՏԱԿԱՆ
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Վառնա

1897—1903

1—160

Ալեքսանդրիա

1903—1904

161—204

խմբագիր Տնօրէն
Տիրան Փափազեան
Պատ. խմբագիր Н. Драгулев

8 էջ, 20 x 30 ս. մետր

256

ՄԱՐՏ

ԱՄՍԱԹԵՐԹ

ՕՐԳԱՆ ՀՆՉԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
(«ՀՆՉԱԿ»-Ի փոխարէն)
(«ՎԵՐԱԿԱԶՄԵԱԼՆԵՐ» ՀԱՏՎԱԾԻ ԿԱՂՄԻՑ)

Լոնդոն

1897—1901

(խմբագրական Մարմին)

2—28 *Ա. համարը լոյս է տեսել անվերնագիր*

Տպ. Հնչ. Կուսակցութ. *4 էջ 32 x 44 ս. մետր*

257

ՄՈԶԱՅԻՔ

(ԾԵՐԳԻԾԱԿԱՆ ԱՄՍԱԳԻՐ ?)

Կ. Պոլիս

1897

խմբագիր Յ. Հաճեան

258

ՆՈՐ ՓՈՐՁ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ
(ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ)

Մոսկվա

1897

խմբագիր Յով. Շահնազարեան
Հրատ. բժ. Սիմ. Շահնազարեան

Լոյս է տեսել 1 համար *128 էջ, 17 x 25 ս. մետր*

Տպ. Բ. Բարխուդարեանի

259

ՏԻԳՐԻՍ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Նյու Եորկ

1897—1899

խմբագիրներ
Հայկ Էկինեան
Թ. Չարչաֆճեան
վերջին տարում Յովհ. Ցակրեան

Շարունակութ. «Ազատութիւն» լրագրի (տես)

Տպարան Հ. Էկինեան

260 1898

(ԱՄՍԱԳԻՐ)

Պարիս — խմբագիր Հրատարակիչ

1898—1911 — Արշակ Չօպանեան

1929—1930 Նոր Շրջան — *32 էջ, 22 x 28 հ. մետր*

Երկամսեայ, Հանդէս Մտածման և Արուեստի

Տպ. Ա. Տողրամաճեան

ապա Կ. Ներսէսեան — *128 էջ, 22 x 28 հ. մետր*

ապա Թուրաբեան

261

ԱՇԽԱՐՀ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ՀՐԱՏ. ՀՆՉԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Վառնա — խմբագիր Ս. Սապահ Գիւլեան

1898

1—3

262

ՆՈՐ ԿԵԱՆՔ

ՀԱՆԴԷՍ ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Հրատարակութիւն

(ՎԵՐԱԿԱԶՄԵԱԼ) ՀՆՉԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Լոնտոն — *ԿԱՍԱՄՍԵԱՅ*

1898—1902 — խմբ. Մարմին

1—100 — *1902-ին լոյս է տեսել 4 համար*

263

ՇԱՐԺՈՒՄ

ԵՌՕՐԵԱՅ ԼՐԱԳԻՐ

(Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ)

Վառնա — խմբագիր Տնօրէն Գամիր Արշաւիր

1898—1907 — ապա Վարդան Մեդտուենեան

264

ՎԱՂՈՒԱՆ ՁԱՅՆԸ

ԱՄՍԱԹԵՐԹ

Մանչեստր — խմբագիր Տնօրէն

1898 — Սուրէն Պարթեւեան

ՏԱՒՐՈՍ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Վառնա

1898 — *Շարունակ. «Կոտակ»-ի (տես)*

265 1899

ԱՐՇԱԼՈՅՍ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԱՆԿԱԽ ՀԱՅԱԹԵՐԹ

ՕՐԳԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆԿԱԽ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Կահիրե — *(շաբաթը 2 անգամ)*

1899—1905 — Տնօրէն խմբ. Ե. Թորոսեան

190 ?—1914 — *1908—9-ը* խմբ. Գէորգ Փափազեան

4 էջ, 33 x 46 հ. մետր

Տպ. Դարբինեան — *38 x 55 հ. »*

266

ԲԱՆԱՍԷՐ

ՀԱՆԴԷՍ ՀՆԱԽՕՍԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒԱԲԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔՆՆԱԿԱՆ

ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Պարիս — Տնօրէնութեամբ

1899—1907 — Կ. Յ. Բասմաճեանի

1902-էն ամսագիր

1906-էն նորէն եռամսեայ

Նախ վիմատիպ, ապա — *82 էջ, 16 x 29 հ. մետր*

Տպ. Գենչի

267

ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ

Պարիս — խմբագիրներ

1899—1902 — Մ. Պաղտասարեան, Յովհ. Շաւարշ

1901—2-ը Տնօրէն խմբագրապետ Մ. Պաղտասարեան

Տպ. Մերաք — *Նախ 48 էջ, 14 x 22 հ. մետր*

«Համալսարանի» — *ապա 32 էջ, 16 x 24 »*

268
ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ
(ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ՝ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՕՐԳԱՆԸ)
(ապա ԵՐԿՕՐԵԱՅ ապա ՕՐԱԹԵՐԹ)

Բոստոն
1899—1930 — *4—8 էջ, 38 x 56 ս. մետր*; *ապա 4—8 » 45 x 58 »*

Լոյս են տեսել և բացառիկ համարներ.

Տպ. սեփական

269
ՁԱՅՆ ՀԱՅՐԵՆԵԱՑ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ
ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ
(Նախ քան Վերակազմ. Հնչ. անցնելը)
Խմբ. Յովհ. Յակոբեան
(ՎԵՐԱԿԱԶՄԵԱԼ ՀՆՉԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ)

Նիւ Եորք
1899—1900
1—20 — խմբագիր Տնօրէն Գուրգէն Չիթճեան

Ուստր
1900
21—49 — խմբագիր Սուրէն Պարթեւեան

Բոստոն
1900—1903
50—235 — *12 էջ, 25 x 36 ս. մետր*; *օրաթերթ 4 » 38 x 56 »*
Միսակ Սուրեան

Կ. Պոլիս
1908—1910 — Լեւոն Լարենց

Տպ. Ռ. Սաքայեան — *1911-ին լոյս է տեսել 1 համար*

270
ՆՈՐ ՊԱՐԻՍ

ԳԻՏԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ
(ԱՄՍԱԳԻՐ ?)

Պարիս
1899—1900 — խմբագիր Տնօրէն Դաւիթ Բէկ

271
ՍՈՒՐՃԱՆԴԱԿ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

Կ. Պոլիս
1899—1908 — Տէր եւ Տնօրէն Տիգրան Ճիվելէկեան
1908-ին Նոր շրջան Տնօրէն Վահան Յակոբեան
Խմբագրապետ Տիգրան Արփիար
ապա Տիգրան Զաւէն

Տպ. չի նշանակ. — *4 էջ, 30 x 56 ս. մետր*

272
ՓԻՒՆԻԿ

ԿԻՍԱՄՍԵԱՑ ՀԱՆԴԷՍ
ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Կահիրէ
1899—1900 — Տնօրէն խմբագիր Սմբատ Բիւրատ
Բ.-Գ. տարի շաբաթաթերթ 16 էջ, 20 x 28 ս. մետր
Գ. » օրաթերթ 4 էջ, 28 x 40 »

Աղեքսանդրիա
1901—1903

Կ. Պոլիս — *վերջին տարում եռօրեայ*
1909
1—5

Տպարան Դարբինեան
ապա «Արաքս»

273
1900
ՀԱՆԴԷՍ

ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՕՐԳԱՆ
ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ
ԱՄՍԱԳԻՐ

Ժընեւ
1900
1—5 — խմբագիր Հրատարակիչ Ե (բուանդ) Պալեան

Տպարան «Հանդէս»-ի — *64 էջ, 17 x 24 ս. մետր*

274
ՆԻՒԹ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԵՒ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
(ԱՄՍԱԹԵՐԹ)

Կ. Պոլիս
1900 — խմբագիր Յովնան Գ. Փալազաշեան

Տպարան Յ. Ասատուրեան — *160 էջ, 15 x 21 ս. մետր*

275
ՆՈՐ-ՕՐ

ԼՐԱԳԻՐ
ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՈՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԼՍԱՐԱՆ—ԸՆԹԵՐՑԱՏԱՆ
ԵՐԿՕՐԵԱՅ

Կահիրէ
1900—1901 — Արտօնատէր Ժ. Մինիյէ
խմբագիր Սմբատ Բիւրատ
ապա Սմբ. Փափազեան

Հետագայում ճակատի բանասիրական բառը փոխվում է գրական-ի

Տպարան Ս. Դարբինեան — *4 էջ, 33 x 50 ս. մետր*

276

ՇԱՐԺՈՒՄՆ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ
ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

Վառնա

1900—1901
1—20

277

ՏԱՒԻՂ

ՀԱՆԴԷՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ
ԳՐԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ

Վառնա

Տնօրէն՝
Դոկտ. Յ. Ս. Փափազեան

1900—1901
Տպ. Արևելեան
ապա Օննիկ Բաբաեղեան

—

278

1901

ԱԶԱՏ ԽՕՍՔ

ԱՄՍԱՏԵՏՐ

Պարիս

1901

խմբագիր Ն. Օտեան

16 էջ, 13 x 20 հ. մետր

Ալեքսանդրիա

1902—1906 / 7
Տպարան Տիգրան
ապա «Արաքս»

279

ԳԵՂՈՒՆԻ

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՀԱՅԱԹԵՐԹ
(ՏԱՐԵԳԻՐ)

Վենետիկ

Հրատ. Մխիթարեան Միաբանութեան

1901—1910
1907—1908-ը
Լոյս չէ տեսել.
1927
Մխիթարեան տպ.

խմբագիր Հ. Ս. Երեմեան
(1910) Հ. Մ. Պոտուրեան

22 x 30 հ. մետր
24 էջ, 30 x 42 »
ապա 84 » 30 x 42 »

280

ԳՈՒԹԱՆ

ՀԱՆԴԷՍ ՀՈՂԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ
ՊԱՏԿԵՐՆԵՐՈՎ

Պարիս

Հիմնադիր Տնօրէն
Գարեգին Դ. Մեծատուրեան

1901—1905
Տպ. Hamalsaran

16 էջ, 16 x 25 հ. մետր

281

ԺԱՄԱՆԱԿ

ՀԱՆԴԷՍ ԳՐԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՒ
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
(ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ)

Պարիս

1901—1902

խմբագիր Հրատարակիչ
Ս(իմոն) Գ. Հախումեան

Տպարան Մ՚ւստր

64 էջ 16 x 25 հ. մետր

282

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ՀԱՄԱՐ

ԱՄՍԱԹԵՐԹ

Պարիս

1901
1—6

խմբագիր Մ. Մ.

283

ԼՈՅՍ

ՀԱՆԴԷՍ ԳԻՏԱԿԱՆ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ
(ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ)

Քեմպրիջ

1901—1907

խմբագիր Մ. Մինասեան

Բոստոն

32 էջ, 18 x 27 հ. մետր

1907—1908. Բոստոնում փոքրիկ ամսագիր
Տպ. չի նշանակված

284

ԿՈՉՆԱԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Բոստոն

խմբագիր Հրատարակիչ
Վ. Մ. Քիւրքճեան
ապա «Կոչնակ» Հրատ. ընկերութեան
խմբագիրներ՝
Հ. Թ. Գայայեան
Արպաճեան
Էսկիճեան

1901—1909

Նյու Եորկ

1919—1920

23 էջ, 19 x 26 հ. մետր

1910—18-ին «Կոչնակ» (տե՛ս)
1921—30-ին «Հայաստանի Կոչնակ» (տե՛ս)
Տպ. չի նշան.

285

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԱՄՍԱԹԵՐԹ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԵՒ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆ

Մանչեստր

Խմբագիր

1901

Թէոդոր Իսահակ

11—21

(Թորոս Զաւզայեցի)

Շարունակութ. «Եկեղեցի Հայաստանեայց»-ի

Տպ. չի նշանակված *32 էջ, 14 x 22 հ. մետր*

286

Հ Ն Չ Ա Կ

ԱՄՍԱԹԵՐԹ

Լոնդոն

ՎԵՐԱԿԱԶՄԵԱԼ ՀՆՉԱԿԵԱՆՆԵՐԻ

1—1903

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՕՐԳԱՆ

Բոստոն

(Շարունակութիւն «Մարտ»-ի)

1904 (1 համար)

1907 (5 համար)

287

ՑՕՆՕԿՐԱՑ

ՏԱՄՆՕՐԵԱՅ

Կ. Պոլիս

Խմբագիր Տնօրէն

1901

Վահան Փափազեան

1—7

— — ·

288

1902

ԱԽՈՒՐԵԱՆ

ՀԱՅ ԿԱՆԱՆՑ

ՕՐԱՑՈՅՑ ՀԱՆԴԷՍ

(1903 Թ.)

Ալեքսանդրապոլ

Խմբագիր

1902

Նուպար Աֆինեան

122 էջ, 15 x 22 հ. մետր

Տպարան Մալխասեանի

289

ՀԱՅ ՀԱՆԴԷՍ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ Գ. ԱԿԱՆ ԿԻՍԱՄՍԵԱԿ

Վենետիկ

Հիմնադիր Տնօրէն

Ա. Արփիարեան

1902—1903

Հրատարակիչ

1—10

Եդուարդ Նահապետեան

Տպարան Nal abede *48 էջ, 21 x 28 հ. մետր*

290

Կահիրէ

1902—1903

(Մի քանի համարներ տպագրվել են Ալեքսանդրիա)

Տպարան «Արամեան» *32 էջ 20 x 28 հ. մետր*

291

Պ Ա Տ Ա Ն Ի

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ԱՄՍԱԹԵՐԹ

Լոնդոն

Հրատ. մի խումբ ուսանողների

1902—1907

(Խմբ. հրատ. չի նշանակ.)

(Կ. Թումայեան ?)

13 x 19 հ. մետր

8 էջ, 19 x 25 »

292

ՊՐՈԼԵՏԱՐԻԱՏ

ՕՐԳԱՆ ՀԱՅ ՍՈՑԻԱԼ-ԴԵՄՈԿՐԱՏՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Ժընեւ

(Խմբագիր Աշոտ Խումարեան)

1902

24 էջ, 18 x 25 հ. մետր

(Փաստորէն Թիֆլիս)

Տպարան Պրոլետար

293

ՔԱՂԱՔԱՑԻ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Ժընեւ

1902—1909

խմբագիր Տեօրէն
Հ. Էկինեան
8 էջ, 22 x 31 հ. մետր
ապա 8 » 26 x 36 »

——

294

1903

ԱԶԱՏ ԲԵՄ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԳՐԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

(ՎԵՐԱԿԱԶՄԵԱԼ ՀՆՉԱԿԵԱՆՆԵՐԻ?)

Ալեքսանդրիա

1903—1905

Կահիրէ

1906—1907

Տպարան «Արաքս»
» «Կըլիկիա»

Պաշտօնական խմբագրութեամբ
Երուանդ Օտեանի
ապա խմբ. Բաբգէն Օհանեան
» » Օննիկ Թաշճեան
» » Լեւոն Լարենց
4 էջ, 31 x 47 հ. մետր

295

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԻԿ ԹԵՐԹ

ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ ՆԿԱՐԱԶԱՐԴ ՀԱՆԴԷՍ

Թիֆլիս

1903—1905

Ա. տարի 1— 6 համար
Բ. » 1—23 »
Գ. » 1—22 »

Տպ. Վրաց. Հրատ. ընկ.
ապա «Հերմէս»

խմբագիր Հրատարակիչ
Բժ. Վահան Արծրունի
32 էջ, 17 x 26 հ. մետր

296

ԲԱՆԲԵՐ

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

ՀԱՆԴԷՍ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ

Պետերբուրգ

1903—1904

(Լոյս է տեսել 2 գիրք)

Պուշկինեան Հայկական տպ.

խմբագիր Ն. Աղոնց
Հրատարակ. Ա. Մելիքեան
254 էջ 20 x 29 հ. մետր

297

Գ Ո Ր Ծ

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Թաւրիզ

1903

1 համար

Թեմակ. Տպարան

խմբագիր
Եղիշե Ծ. Վ. Մուրադեան
(Հրատ. Հայոց Առաջնորդարանի)
8 էջ, 28 x 38 հ. մետր

298

Դ Ա Ս Տ Ի Ա Ր Ա Կ

Չիկագօ

1903

1—3

299

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ՍՈՑ. ԴԵՄ. ՀՆՉԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Լոնտոն

1903—1905

Նիւ Եորք

1906—1912

Պրովիդենս

1917—1922

Չիկագօ

1912—1922

Նիւ Եորք

1923—1930

Տպարան «Երիտ. Հայաստանի»

խմբագիր
Ս. Սապահ Գիւլեան

1906—12-ը շաբաթաթերթ

1923—30-ը «քաղաքական տնտեսական և ընկերային երկօրեայ օրգան»

300

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ո Ւ Ր Դ

ԱՄՍԱԹԵՐԹ ՔՆՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Կահիրէ

1903—1904

ապա կիսամսեայ

1—34

Տպ. «Արարատ» Դարբինեանի

Տէր և Տեօրէն
Մ. Ա. Պալեան
16 էջ, 14 x 21 հ. մետր
ապա » 17 x 24 »

301
ԼՐԱԲԵՐ
(ԹԵՐԹ)

Աղեքսանդրիա — Տէր եւ Տնօրէն Գրիգոր Սարաֆեան

1903

1901-ին մի քանի խմորատիպ համարներ

302
ՀԱՅԱԹԵՐԹ
(ՆՈՐԵԱՅ ԼՐԱԳԻՐ)

Վառնա-Ռուսչուկ — խմբագիր Տ. Ճգնաւորեան

1903—1904 — տպա Տ. Էլմասեան

Տպ. Գ. Մազմանեան

303

Ռուսչուկ — Տնօրէն խմբագիր Յակոբ Շահվերդեան

1903 — *4 էջ, 19 x 26 հ. մետր*

Սոֆիա

1904

Տպարան Մալգիեվ

304
ՊԱՐՏԷԶ
ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ԳՐԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ

Աղեքսանդրիա — խմբագիր Տնօրէն Միհրան Ասլանեան

1903—1904

(Կարճ ժամանակ «Սուրհանդակ Պարտէզի» հավել-վածներով)

Տպ. Ասրանագեան

305
ՊՐՈԼԵՏԱՐԻԱՏԻ ԿՌԻՒ
ՕՐԳԱՆ ԿՈՎԿ. ՍՈՑԻԱԼ ԴԵՄՈԿՐ.

ԿԱԶՄ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս — Ռուս. սոց. դեմ. բանվոր կազմ Միութեան կոմիտե

1903—1905 — *4 էջ, 23 x 36 հ. մետր*

(մեջ ընդ մեջ)

(անլեգալ) — *տպա 40 » 30 x 60 »*

306
ՎԵՐԱԾՆՈՒԹԻՒՆ
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ՀՆՉԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ռուսչուկ

1903/4

1—52 — *ապա կոչվում է «Ապագայ»*

307
ՓԵԹԱԿ
ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԶԱՒԵՇՏԱԿԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Աղեքսանդրիա — խմբագիր (Սիմոն Զեօմլէկճեան) Մ(երոն) Թիւֆենկճեան

1903

Տպ. «Արտեմիս»-ի — *16 էջ, 20 x 28 հ. մետր*

1904

308
ԱԶԴԱՐԱՐ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ
(ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ)

Թաւրիզ — Կարգադրութեամբ Ատրպատականի Ազգային Առաջնորդարանի

1904

1—34 — *4 էջ, 26 x 36 հ. մետր*

Տպ. Թեմական

309
ԲԱՆՒՈՐ
ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ԱՄՍԱԳԻՐ

ՕՐԳԱՆ ՀԱՅ ՍՈՑԻԱԼ-ԴԵՄՈԿՐԱՏԻԱՅԻ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ

Ժընեվ — խմբագիր Երուանդ Պալեան

1904

1—2 — *64 էջ, 18 x 26 հ. մետր*

Տպ. Հայ Սոց. Դեմ.

310
ԳՐԱՍԷՐ

Աղեքսանդրիա — Հրատարակութիւն Գրասիրաց Միութեան

1904—1905

311
ԼՈՅՍ
ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՕՐԱՑՈՅՑ ՀԱՆԴԷՍ

(ՏԱՐԵԳԻՐ)

Թիֆլիս — խմբագիր Հրատարակիչ Եղիշէ Թոփչեան

1904—1905

Տպ. «Հերմէս» — *660 էջ. 17 x 55 հ. մետր*

312

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ
ԼՈԶԱՆԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Լոզան

1904 / 5 — Տնօրէն Մ. Նալբանդեան
տոքտոր գիտութեանց

Փարիզ

1908 / 9 — *32 էջ, 19 x 28 ս. մետր*
1—13

Լոզանի Հայկազեան Տպ.
Փարիզ, Տպ. Ներսէսեանի

313

ԼՈՒՍԱԲԵՐ

ԼՐԱԳԻՐ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ
(ԵՐԿՕՐԵԱՅ)

Կահիրէ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Ց. Կ. (?)

1904—1908 — խմբագիր Վահան Քիւրքճեան
4 էջ, 33 x 50 ս. մետր

1908-ին միանում է «Արև»-ի հետ դառնալով «Լուսաբեր-Արև»

314

ԵՌԱՄՍԵԱՅ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Փարիզ — *(հայերէն-ֆրանսերէն)*

1904—1905 — Տնօրէն խմբագիր
Կ. Փրոֆ Գալֆայեան

Տպարան «Կռունկ»-ի — *96 էջ, 19 x 28 ս. մետր*
Հրատարակված է 2 գիրք

315

ՀՈՐԻԶՈՆ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Կահիրէ — խմբագիր Տնօրէն

1904—1906 — Դոկտ. Կ. Փաշայեան
1—47 — *ապա* Արտաւազդ Հանըմեան
ապա Յակոբ Աստուրեան

Տպ. Կամպանեան — *16 էջ, 28 x 36 ս. մետր*

316

ՆՈՐ-ՋՈՒՂԱՅԻ ԼՐԱԲԵՐ

Նոր Ջուղա — *(ԹԵՐԹ)*

1904—1908 — *(Ամիսը մի անգամ)*

(Հրատարակութիւն Ազգային Հոգաբարձութեան)
(Խմբ. Բ. եպ. Վարդազարեան)

Տպ. Ամենափրկիչ վանքի — *4 էջ, 31 x 46 ս. մետր*

317

«ՊՐՈԼԵՏԱՐԻԱՏԻ ԿՌԻՒԻ» ԹԵՐԹԻԿԸ

Թիֆլիս — *(փոքրակա հավելված*

1904 — *«Պրոլետ. կռւի» թերթի)*

Անլեգալ, կա մինչև 10—11 համար

Միութեան Տպարան — *8 էջ, 22 x 36 ս. մետր*

318

ՍՕՑԻԱԼԻՍՏ

ՕՐԳԱՆ ՍՈՑ. ԴԵՄ. ԲԱՆՒՈՐԱԿԱՆ
ՀԱՅ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ
ԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Բագու — խմբագրական Մարմին

1904 — (Դ. Ղազարեան)
1—5 — (Ալեքս. Ծատուրեան-Ռուբենի)

Ժընեւ

6 էջ, 30 x 48 ս. մետր

1905—1906 — *1906-ին ամսագիր*
1—15 — *64 էջ, 14 x 21 ս. մետր*

Կազմակերպութեան Տպ.

319
ՎԻՊԱԹԵՐԹ
ԱՄՍԱԳԻՐ

Վառնա
1904—1906
Տպ Բարսեղեանի

Հրատարակիչ
Օննիկ Բարսեղեան

—

320
1905
ԱՊԱԳԱՅ
ԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Ռուսչուկ
1905
1—2
Փարիզ
1905—1907

Հրատարակութիւն
Հնչակեան Կուսակցութեան

Խմբագրակ. Մարմին

321
ԱՍՊԱՐԷԶ
ԹԵՐԹ

Փարիզ
1905—1909
1—196

Տնօրէն խմբագրապետ
Ա. Գումրուեանց
Հրատարակիչ
Է. Լեոփօլ

(Վերջին շրջանը ֆրանս., հայերէն, թուրքերէն)

322
ԱՐԱՔՍ
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ
ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Բոստոն
1905 | 6
1—46
Նյու Եորկ
1907
1—3 համար (ամսագիր)

(Հայ Հրատարակչ. Ընկերութեան)

խմբագիր
Վ. Շահէնի
(Հովհ. Հակոբեան)

8 էջ, 26 x 37 ս. մետր

323
ԱՐԳԱՒԱՆԴ
ԿԻՍԱՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Վառնա
1905

խմբագիր Տ. Էլմասեան

Տպարանատիրութիւն «Հայաթերթ»ի

324
ԱՐԾԻՒ
ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ
ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Բոստոն
1905 | 6 14 համար
և 1908 24 համար
Տպ. չի նշան.

խմբագիր՝
(Արշակ Տ. Մախտէսեան)
16 էջ, 18 x 25 ս. մետր

325
ԱՐՇԱԼՈՅՍ
ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ [illegible]
[illegible]

Թիֆլիս
1905—1906
Տպ. Մով. Վարդանեան.

խմբագիր Հրատարակ.
Գ.(էորգ) Մելիք Կարագէօզեան
4 էջ, 42 x 65 ս. մետր

326
ԱՐՈՒՍԵԱԿ
(ՀԱՆԴԷՍ)

Փարիզ
1905

Լոյս է տեսել 2 համար

327
ԻՋԷՆ
ՀՐԱՏ. Ս. Դ. Հ. Կ.

Ադանա
1905
Տպ. (վո՞րտեղ)

(խմբագիր Մ. Շմոն ?)

328
ԾԱՂԻԿ
ԿԱՆԱՆՑ ՀԱՍՏՈՒԿ
ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ
ԳՐԱԿԱՆ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ, ՍՈՏՆԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ
ՆՈՐՈՅԹԻ, ՁԵՒԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏՈՒԹԵԱՆՑ,
ԿԱՆԱՆՑ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ԵՒ ԱՇԽԱՐՀԻԿ ԻՐԵՐՈՒ

Կ. Պոլիս
1905 | 6 – 1906 | 7

խմբագիր Տնօրէն
Հայկանոյշ Մառք

1907-ին դառնում է շաբաթաթերթ տղայոց
խմբագիր Յ. Տէր-Յակոբեան
(տես առանձին)

329

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԳԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ
ԱՄՍԱԳԻՐ

Թիֆլիս

1905—1916

Խմբագիր Հրատարակիչ
Կատարինէ Լիսիցեան
ապա Ստեփան Լիսիցեան

Հրատար. «Նուէր Մանուկներին» Ընկ.

Տպ. Աղանեան, *32 էջ, 18 x 27 հ. մետր*

330

ՀԵՐԻՔ Է

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Պարիս

1905

1—9

Խմբագիր Տնօրէն
Իշխան Բնեինկ

331

ՅԱՌԱՋ

ԼՐԱՏՈՒ
(Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑ.)
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Թիֆլիս

1905

1—5

Խմբագիր
Ս. Սահակեան

22 x 29 հ. մետր

332

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՈՆԿԵՐԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ

Աղեքսանդրիա

1905

1—11

Կահիրէ

1906 7

1—9

Կ. Պոլիս

1909

Հիմնադիր. Տնօրէնք
Միքայէլ Կիւրճեան
Վահան Թէքէեան
Խմբագիր
Արփիար Արփիարեան

չաբաթաթերթ, 26 համար

128 էջ, 16 x 24 հ. մետր

Կ. Պոլսում հանդէս գրական և քաղաքական օրգան Հայ Սահմանադ. Ռամկավ. Կուսակցութեան

Ոն. Հալիպլեան Խմբագիր Վ. Թէքէեան

Տպ. Տէր-Ներսէսեան

333

ԼՐԱԳԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
(ՅԵՌՈՐԵԱՅ, ԱՊԱ ՈՐԱԹԵՐԹ)

Ֆիլիպպէ

1905—1910

Հրատարակիչ **М. Ованесовъ**
Խմբագիր Ռ. Զարդարեան

Տպ. Брговсъа печати

334

ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Աղեքսանդրիա

1905

Խմբագրական Մարմին
Ս. Բիւրատ, Ե. Սրմաքեշխանլեան

Տպ. «Սիսուան»-ի *32 էջ, 21 x 29 հ. մետր*

335

ՍՕՑԻԱԼ ԴԷՄՕԿՐԱՏ

ՕՐԳԱՆ
ԿՈՎԿԱՍԻ Ս. Դ. ԲԱՆՒՈՐԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ

Թիֆլիս

1905

Լոյս է տեսել մի քանի համար

336

ՍՕՑԻԱԼ ԴԵՄՕԿՐԱՏ

ԱՄՍԱԳԻՐ

Բագու

1905

1—2

(Հեկտոգրաֆ ?)

Խմբագիր
Երուանդ Պալեան

64 էջ, 17 x 25 հ. մետր

337

ՏԱՐԵՑՈՅՑ
ՆՇԱՆ ՊԱՊԻԿԵԱՆ
(ՏԱՐԵԳԻՐ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ)

Կ. Պոլիս — խմբագիր Տնօրէն Նշան Պապիկեան
1905—1908 — *20 x 28 հ. մետր*
Տպ. Սագայեան — *ապա 255 էջ, 14 x 21 »*

338

ՕՐԷՆՔ
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Ալեքսանդրիա — խմբագիր Երուանդ Օտեան
1905
1—13

339

1906

ԱԼԻՔ
ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ
ՕՐԱԹԵՐԹ
(Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ)

Թիֆլիս — խմբագիր Հրատարակիչ Բժ. Տիգրան Թադէոսեան
1906
Շարունակութ. «Յառաջ»-ի
Տպ. Քութաթելաձէի — *4 էջ, 46 x 62 հ. մետր*

340

ԱՇԽԱՏԱՆՔ
ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳԻՒՂԱՑԻԱԿԱՆ
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Թիֆլիս — խմբագիր Հրատարակիչ Աշոտ Արանասեան
1906
1907-ին 2-րդ համարից կոչվում է «Նոր Աշխատանք»
Տպ. «Հերմէս» — *32 էջ, 24 x 31 հ. մետր*

341

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ
Ա Մ Ս Ա Թ Ե Ր Թ

Վառնա — խմբագիր Կ. Ս. Գայֆայեան
1906
1—2

342

ԱՐԳԱՍԻՔ
ԳՐԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ

Թիֆլիս — խմբագիր Հրատարակիչ Ալեքսանդր Պարգեանց
1906 — *4 էջ, 29 x 42 հ. մետր*
1 համար
Տպ. Քութաթելաձէի

343

ԱՐՇԱԼՈՅՍ
ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ– ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ
(համանուն օրաթերթի)
ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

Թիֆլիս — խմբագիր Հրատարակիչ Գ. Մելիք-Կարագեօզեան
1906
Տպ. «Հերմէս» — *4 էջ, 28 x 26 հ. մետր*

344

ԲԱՆՒՈՐԻ ՁԱՅՆԸ
Ռ. Ս.-Դ. Բ. Կ. ԲԱԳՒԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ ՕՐԳԱՆ

Բագու — Պատասխանատու խմբագիր Ս. Կասեան
1906 — *8 էջ, 23 x 34 հ. մետր*
Տպ. Բագուի Կազմակերպութ.

345

ԲԱՐԻ ԼՈՒՐ
ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԹԵՐԹ
(ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ)
(ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔԻ ՕՐԳԱՆ)

Բագու — Հրատ. Պ(ատուական) Թառայեան
1906—1917
Տպ. Թառայեանի և Մըրզայեանի
16 էջ, 18 x 27 հ. մետր

346

ԳՐՈՀ

ԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

(Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ)

Բագու

1906 | 7

Տպարան

(խմբ. Մարմին)

347

ԴԻՏԱԿ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ

Թիֆլիս

1906

1—12

Տպ. Քութաթելաձէի

խմբագիր Հրատարակող
Հայկ Տէր-Աստուածատրեան

8 եջ, 23 x 31 հ. մետր

348

ԵՐԿԻՐ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

(Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ)

Թիֆլիս

1906 | 7 ?

1—30

խմբագիր Հրատարակիչ
բժ. Մ(ինաս) Մուրադեան

Շարունակութիւն «Ալիք» թերթի

Տպ. Քութաթելաձէի

4 եջ, 45 x 63 հ. մետր

349

Երկրի Ձայնը

ԳՐԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ

ԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Թիֆլիս

1906—1908

խմբագիր Հրատարակիչ
Վ. Մ. Վարդանեան
(*Փաստօրէն*՝ Տիգրան Զաւէն)

Կ. Պոլիս

1908

խմբ. տնօրէն Տիգրան Զաւէն

Տպ. Ա. Մ. Թառումեանի

16 եջ, 25 x 34 հ. մետր

350

ԶԱՆԳ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

(Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ)

Թիֆլիս

1906

1—31

խմբագիր Հրատարակիչ
Եփիքեն Մելիք-Փալանբարեան

Շարունակութիւն «Երկիր» թերթի

Տպ. Մ. Վարդանեանի

4 եջ, 45 x 63 հ. մետր

351

ԶԱՐԿ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Թիֆլիս

1906 | 7

1—9

Տպ. «Բրատստվօ»

խմբագիր Հրատարակիչ
Գրիգոր Բալասանեան

16 եջ, 24 x 31 հ. մետր

352

ԶՈՒՌՆԱ

ՍԱՏԻՐ-ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

(*վիմատիպ գունավոր նկարներով*)

Թիֆլիս

1906—1909

1—3

Տպ. Ն. Աղանեանի

խմբագիր Հրատարակիչ
Մ. Մարիկ

16 եջ, 28 x 36 հ. մետր

353

ԸՆԿԵՐ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Թիֆլիս

1906—1914

խմբագիր Հրատարակիչ
Փիլ. դոկ. Ս. Թառայեանց

1906—09 լոյս է տեսել 37 համար
1910—12 » » 31 »
1914-ին » » 4 »

Տպ. «Հերմէս»

8 եջ, 32 x 46 հ. մետր

Ծանօթ.—*1917 թվ.-ին աշխատակիցների կողմից հրատարակված է մի համար խմբագրի մահվան առթիվ։*

354

ԹԵՐԹԻԿ

(ԱՄԵՆՕՐԵԱՅ ԼՐԱԳԻՐ)

Ալեքսանդրիա

1906

1—28

Տպ. «Արաքս»

խմբագիր Տնօրէն
Երուանդ Օտեան

355

ԹՌՈՒՑԻԿ

ՕՐԳԱՆ Հ. ՅԵՂ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

ԱՇԱԿԵՐՏԱԿԱՆ ԲԱԳՒԱՅ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ

Բագու

1906

1—5

Սեփակ. Տպ. «Արծուաբերդ»

խմբագիր չի նշանակ.

4 եջ, 33 x 43 հ. մետր

356

ԺԱՄԱՆԱԿ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ
ՕՐԱԹԵՐԹ
(Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ)

Թիֆլիս — Խմբագիր Հրատարակիչ
1906—1907 — Բժ. Յով. Տէր-Միքայէլեան
ապա Սարգիս Մանասեան
Շարունակութիւն «Ձանգ» թերթի — *4 էջ, 45 x 62 հ. մետր*
Տպ. «Բրատստվօ»
ապա «Հերմէս»

357

ԽԱԲԱՐԴԱ

ԵՐԳԻԾԱԲԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ
(վիմատիպ գունաւոր նկարներով)

Թիֆլիս — Հրատ. Վ. Պետրոսեան
1906 — խմբ. Բ. Ճեպէյեան
1—6 *«Հայկիկ»-ի փոխարէն*
Տպ. Հ. Աղանեան — *8 էջ, 37 x 36 հ. մետր*

358

ԽԱԹԱԲԱԼԱ

ԵՐԳԻԾԱԲԱՆԱԿԱՆ—ՍԱՏԻՐԱԿԱՆ
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ
(գունաւոր վիմատիպ նկարներով)

Թիֆլիս — Խմբագիր Հրատարակիչ
1906—1916 (25) — Աստ. Երիցեան
1922-ին 1 համար
1925-ին 2 համար — *8 էջ, 25 x 34 հ. մետր*
Տպ. «Կուլտուրա»

359

ԿԱՅԾ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ
ՕՐԱԹԵՐԹ
(Ռ. Ս. Դ. Բ. ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ)

Թիֆլիս — Խմբագիր Հրատարակիչ
1906 — Ա(րամայիս) Երզնկեան
(Խմբագրական կազմ
Լոյս է տեսել օր-մէջ — Ստ. Շահումեան, Սարգ. Կասեան
ընդամենը 1—47 համար — Գ. Ղարաջ. Սուր. Սպանդարեան)
Տպարան „Гуттенбургъ" — *4 էջ, 35 x 53 հ. մետր*

360

ԿԵԱՆՔ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՕՐԳԱՆ
(ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ)
(Ս. Դ. ՀԱՅ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ)

Թիֆլիս — Խմբագիր Հրատարակիչ
1906 — Բ. Իշխանեան
1—18 — *16 էջ, 23 x 31 հ. մետր*
Ապա կոչվել է «Ձայն»
Տպարան «Հերմէս»

361

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ԹԵՐԹ

Բագու — Խմբագիր Հրատարակիչ
1906 — Պ. Թառայեան (?)
Տպարան ? — *4 էջ, 23 x 30 հ. մետր*

362

ԿՈՉ

ԴԷՎԷԹ

(ՀԱՅԵՐԷՆ—ԹՈՒՐՔԵՐԷՆ ԼՐԱԳԻՐ)
(ԵՌՕՐԵԱՅ)
ՀՆՉԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Բագու — Խմբագիր Հրատարակիչներ
1906 — Տ(իգրան) Յարութիւնեանց
Ի. ր. Աշուրբեկով
(2 էջ հայերէն, 2 էջ թուրքերէն)
Տեսնված է 3-րդ համարը
Տպ. „Трудъ" — *4 էջ, 38 x 57 հ. մետր*

363

ԿՐԱԿ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Ալեքսանդրիա — Խմբագիրներ
1906 — Եր. Օտեան
1—9 — Բարս. Շահպազ
(Տպագրված է կարմիր թղթի վրա)
Տպարան «Արաքս»

364

ՀԱՅԵԼԻ

ԳՈՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՐԳԻԾԱԲԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

(վիմատիպ գունավոր նկարներով)

Թիֆլիս — խմբագիր Վ. Պետրոսեան

1906—1907 — Հրատ. Բ. Ճեպէյեան

№ 13-ից մեջ ընդ մեջ «Թարարդա» «Սատանա», «Հայելի-Թարարդա» և «Հոպ-Հոպ» կրկնանուններով

Տպ. Հ. Աղանյանի — *8 էջ, 27 x 35 ս. մետր*

365

ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿ

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս — Տնօրէն խմբագիր Վ. Փափազեան

1906—1908

Զուգընթացաբար «Հանրագիտակ» գրակ. գիտակ. շաբաթաթերթի

Տպ. Ժ. Աստուրեանի — *16 էջ, 20 x 29 ս. մետր*

366

ՀՈՍԱՆՔ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՕՐԱԹԵՐԹ

Թիֆլիս — խմբագիր Հրատարակիչ Խ. Սամուէլեան (Արշակ Զոհրաբեան Արամայիս Երզնկեան)

1906—1907

Տպարան „Гуттенбергъ“ — *4 էջ, 43 x 59 ս. մետր*

367

ՀՈՎԻՒ

ՀՈԳԵՒՈՐ-ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԵՒ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Թիֆլիս — խմբագիր Հրատարակիչ Եզնիկ ա. ք. Երզնկեան

1906—1910

1910 թվի ընթացքում կոչվում է «Հովիտ»

Տպ. Վրաց Հրատ. ընկ. — *16 էջ, 23 x 31 ս. մետր*

368

ՀՈՊ ՀՈՊ

ԵՐԳԻԾԱԲԱՆԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Թիֆլիս — խմբագիր Վ. Պետրոսեան

1906—1907 — Հրատար. Բ. Ճեպէյեան

1—4 *(վիմատիպ գունավոր նկարներով)*

(մեջ ընդ մեջ «Հայելի»-ի փոխարեն)

Տպ. Ն. Աղանյանի — *8 էջ, 27 x 35 ս. մետր*

369

ԿԱՅԾ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

(Ս. Դ. ՀԱՅ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ)

Թիֆլիս — խմբագիր Տ(իգրան) Խախանեան

1906—1907 — Հրատարակիչ Մ. Դոլուխանեան

Շարունակութ. «Կեանք» լրագրի

Տպ. «Հերմէս» — *16 էջ, 28 x 31 ս. մետր*

370

ՅԱՌԱՋ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՕՐԱԹԵՐԹ

(Հ. ՅԵՂ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ)

Թիֆլիս — խմբագիր Ա. Սահակեան

1906 — Հրատ. Մ. Նալբանդեան

1—76 *Հաջորդում է «Ալիք»-ը*

Տպ. Քութաթելաձէի — *4 էջ, 49 x 64 ս. մետր*

371

Թիֆլիս — խմբագիր Հրատարակիչ Բագրատ Այվազեան

1906

1—17

Տպ. Քութաթելաձէի — *16 էջ, 22 x 29 ս. մետր*

372

ՆՈՐ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

Կահիրե

1906

1—3

խմբագիր Տնօրէն
Վահան Թեքէյան

373

ՆՈՐ ԽՕՍՔ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ
ՕՐԱԹԵՐԹ

Թիֆլիս

1906

1—14

խմբագիր Ա. Խումարեան
(խմբագրութ. անդամներ՝
Ստեփան Շահումեան, Ս. Խանոյեան
Ս(ուրէն) Սպանդարեան)

Ա. համարը ողջուտ. 18-ին

Տպ. „Гуттенберг" *4 էջ, 35 x 52 հ. մետր*

374

ՆՈՐ ԿԵԱՆՔ

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Նոր-Նախիջեւան

1906 / 7

խմբագիր Ե. Խարազեղեան
ապա Գ. Անոփեան
Հրատարակիչ Գր. Բեդեյեան

Տպ. Ս. Այվազեանի *16 էջ, 24 x 34 հ. մետր*

375

ՆՈՐ ՅԱՆԴԷՍ

ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

Պարիս

1906

խմբագիր Տնօրէն՝
Ս. Մինասեան

Տպ. Ներսէսեանի Հրատ. Կ. Ներսէսեան

376

ՊԻԾԱԿ

(ԶԱՒԵՇՏԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ)

Կահիրե

1906

խմբագիր՝
Սիսակ Մուրադեան

Լույս է տեսել 1 համար

377

ՌԱՀՎԻՐԱՑ

ԱՄՍԱԹԵՐԹ

Շուշա

1906

Թիֆլիս

1907

Հրատարակութիւն Գալկանեան
Հայ Ուսուցչական Միութեան

Լույս է տեսել 1—8 համար

378

ԳՐԱԿԱՆ ՅՈՒՄՈՐ ՍԱՏԻՐԱԿԱՆ
ԱՄՍԱԹԵՐԹ

Պետերբուրգ

1906—1908

խմբագիր Հրատարակիչ
Դ(աւիթ) Օհրոյեան

Լույս է տեսել 1—12 համար

«Պուշկինեան» Տպարան *12 էջ, 23 x 32 հ. մետր*

—

379

1907

ԱԶԳ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Բոստոն

1907-1920-21

խմբագիր Տնօրէն
Սուրէն Պարթեւեան
(1907—1908)

(Ա. տարում շարունակությունն Վերակազմյալ Հնչակյաններ «Ձայն Հայրենեաց» թերթը).

1908-ից «Պաշտոնաթերթ ՀՍՌ Կուսակցութեան Ամերիկայի շրջանակի», նախ եռօրեայ 1916-ից ամենօրեայ.

Ամերիկահայ Հրատ. Ընկերութեան
խմբագիր Ա. Նազարէթեան

1921-ին միանում է «Պահակ»-ին և դառնում «Ազգ-Պահակ».

շաբաթաթ. 4—8 էջ, 22 x 31 հ. մետր

Տպարան «Ազգ»-ի. օրաթերթ 4—8 » 40 x 56 »

380

ԱԽՈՒՐԵԱՆ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ
(շաբաթը 2 համար)

Ալեքսանդրապոլ

1907—1914

խմբագիր Հրատարակիչ
Կ(արապետ) Աֆինեան

Տպար. «Շիրակ» *4 էջ, 29 x 42 հ. մետր*

381

ԱՄԵՆՈՒՆ ՏԱՐԵՑՈՅՑԸ

ԳՐԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ
(ՏԱՐԵԳԻՐ)

Կ. Պոլիս

1907—1915
1—9 գիրք
խմբագիր Հրատարակիչ
Թէոդիկ

1916—1920
(միացեալ համար)
360—452 էջ, էջ, 13 x 19 հ. մետր

Վենետիկ

1921—1926
11—17, 6 գիրք

Տպարաններ
Մ. Յովակիմեան
Տէր-Ներսէսեան
Յ. Բ. Թիւրաբեան
Մխիթարեանների
«Մասիս»

Փարիզ

1927—1928
18—19

382

ԱՆԿԱԽ ՄԱՄՈՒԼ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ ՕՐԱԹԵՐԹ
ՆԵՐԿԱՅ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻՑ ԴՈՒՐՍ

Թիֆլիս

1907—1908
խմբագիր Հրատարակիչ՝
Վերգինէ Արանասեան
Արամ) Տէր-Գրիգորեան

Տպ. «Էպոխա» *4 էջ, 43—59 հ. մետր*

383

ԱՆՆԱՄՈՒՍ

ԵՐԳԻԾԱԲԱՆԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Թիֆլիս

1907
1 համար
խմբագիր Հրատարակիչ՝
Յարութիւն Եսայեան

Տպարան Ն. Աղանեանի *8 էջ, 26 x 36 հ. մետր*

384

ԱՊԱԳԱՅ

ՕՐԱԹԵՐԹ
(ՀՆՉԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ)

Թիֆլիս

1907—1908
1—57
խմբագիր Հրատարակիչ՝
Արզար Տէր-Աբրահամեան
(Խ. Ատրպետ)

Տպ. Ն. Աղանեանի *4 էջ, 35 x 53 հ. մետր*

385

ԱՐԵՒ

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Կահիրէ

1907—1908
Արտօնատէր՝
Տիգրան Հանընեան
խմբագիր Տնօրէն՝
Երուանդ Օտեան

Ալեքսանդրիա

1915—1824 *«ազգային շահերու օրգան»*
Տնօրէն խմբագրապետ
1915—20-ը Վահան Թէքէեան

Կահիրէ

1924—1930
Արտօնատէր Լեւոն Մկրտիչեան
1922-ից «Պաշտօնաթերթ ռամկավար ազատական կուսակցութեան Եգիպտոսի շրջանակին»
1922—27-ը Տնօրէն խմբագրապետ
Յովհաննէս Յակոբեան

1907-ին «Արև» երգիծաթերթ,
խմբ. Ե. Օտեան

Տպարան Տամատեանի
ապա «Արև»-ի *4 էջ, 40 x 58 հ. մետր*

1908-ին, № 180-ից հետո միանում է «Լուսաբեր» թերթին և կոչվում է «Լուսաբեր-Արև».
1912-ի № 42-ից կոչվում է «Յուսաբեր».

386

ԱՐՇԱԼՈՅՍ

ԱՄԵՆՕՐԵԱՅ ԼՐԱԳԻՐ

Զմիւռնիա

1907 / 8
1—146
Արտօնատէր՝
Բ(արսեղ) Քեչիշեան

387

ԱՐՕՐ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ
ՕՐԱԹԵՐԹ
(Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ)

Թիֆլիս

1907
խմբագիր՝
Լ. Մելիք-Օհանջանեան

Շարունակութիւն «Ժայռ»-ի

Տպ. «Հերմէս» *4 էջ, 41 x 64 հ. մետր*

388

ԲԱՆՒՈՐ

(ԵՌՕՐԵԱՅ ԹԵՐԹ)
ՍՕՑԻԱԼ ԴԵՄՈԿՐԱՏԱԿԱՆ ԲԱՆՒՈՐԱԿԱՆ
ՀԱՅ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ

Բագու

1907
խմբագիր Յով. Իւզբաշեան
խմբ. Հրատ. Գագիկ Պիճիկեան

1917—18 թ. վորպես շարունակութիւն «Սոցիալիստ»-ի
Տպ. Երևանցեանի *թերթ, 4 էջ 31 x 44 հ. մետր*

389

ԳԵՂԱՓՆՋԻԿ

(ԳՐԱԿԱՆ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ)

«ԷՔՍՏՐԱ-ՀԱՎԵԼՈՒԱԾ ՏԱՐԱԶԻ»

(ԱՄՍԱԹԵՐԹ)

Թիֆլիս

խմբագիր Հրատարակիչ՝

1907—1912 Տիգրան Նազարեան

Տպ. Ն. Աղանեանի *16 էջ, 25 x 37 ս. մետր*

390

ԺԱՅՌ

(ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ)

Ալեքսանդրապոլ խմբագիր Յով(ակիմ) Բուդաղեանց

1907—1911 *ապա* Յ. Գրիգորեան

(Հ. Յ. Դաշնակցութ. համակիր)

Տպ. Սանոյեանցի *4 էջ, 33 x 45 ս. մետր*

391

ԺԱՅՌ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՕՐԱԹԵՐԹ

(Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ)

Թիֆլիս խմբագիր Հրատարակիչ՝

1907 Սամսոն Ղալաչեան

1—23 *ապա* Արշակ Ղազարեան

Շարունակութ. «Խարիսխ»-ի

Տպ. „Слово" *4 էջ, 48 x 64 ս. մետր*

392

ԼՈՅՍ

ԳՐԱԿԱՆ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԱՌՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐՈՅԹԻ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ԵՒ ԱՇԽԱՐՀԻԿ ԻՐԵՐՈՒ ԿԱՆԱՆՑ ՀԱՏՈՒԿ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս

1907—1908 խմբագիր Հայկանոյշ Մառք

27—50 *ապա* Արամ Անտոնեան

Շարունակութ. «Ծաղիկ»-ի

Տպ. Մանզումէ *24 էջ, 17 x 25 ս. մետր*

393

ԽԱՐԻՍԽ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՕՐԱԹԵՐԹ

(Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ)

Թիֆլիս խմբագիր Հրատարակիչ՝

1907 Արշակ Մեհրաբեան

1—44

Շարունակութ. «Փայլակ»-ի

Տպ. «Սորապան» *4 էջ, 48 x 65 ս. մետր*

ապա «Հերմէս»

394

ԾԱՂԻԿ

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ՏՂՈՑ ԵՒ ՊԱՏԱՆԻՆԵՐՈՒ ՅԱՏՈՒԿ

Կ. Պոլիս Տնօրէն Ա. Սագաեան

1907—8 ? խմբագիր՝

1—26 Յակոբ Տէր-Յակոբեան

Տպ. Սագաեանի *16 էջ, 17 x 25 ս. մետր*

395

ԿՈՎԿԱՍԻ ԱՌԱՒՕՏ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

(Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ)

Թիֆլիս խմբագիր Հրատարակիչ՝

1907 Տիգրան Նազարեան

1—38 *ապա* Բագրատ Շահինեան

Շարունակութիւն «Առօրի»

Տպ. „Соропан" *4 էջ, 49 x 65 ս. մետր*

396

ՀԱՅ ԲԱՐԻԶ

ԱՄՍԱԹԵՐԹ

Պարիս խմբագիր՝

1907—1908 Ա. Ասատուրեան

1—5

397

ՁԱՅՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ՀՆՉԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Բրայլըն

1907—8 ?

398

ՄԵՐ ՁԱՅՆԸ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

(Լոյս էր տեսնում շաբաթը 2 անգամ)

Նոր-Նախիջեւան խմբագիր Հրատարակիչ՝

1907—1909 Յովհաննէս Մալխասեան

Տպ. Սեր. Աւագեանի *4 էջ, 35 x 56 ս. մետր*

399

ՄՈԾԱԿ

ԵՐԳԻԾԱԶԱՒԵՇՏԱԹԵՐԹ

Ոչ Հրատարակիչ, ոչ Խմբագիր
այլ լոկ հեղինակ՝
Յ. Խոջամիր

Թիֆլիս

1907

Լոյս է տեսել 1 համար

Տպարան չի նշան. *16 էջ, 23 x 31 Հ. մետր*

400

ՅՈՒՇԱՐԱՐ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ
ԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Թիֆլիս

Խմբագիր Հրատարակիչ՝
Մարիամ Մեհրաբեան
(Փաստորէն Ա. Վրույր)
ապա Գ. Իփէկեան

1907 | 8—12
1907—8-ին 18 համար
1908-ին 13 »
1912-ին 4 »

Տպ. «Հերմէս» *16 էջ, 20 x 28 Հ. մետր*
ապա Լաորբերիձէ

401

ՆՈՐ ԱԼԻՔ

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
ՕՐԱԹԵՐԹ
(Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ)

Թիֆլիս

Խմբագիր Հրատարակիչ՝
Զ. Մեհրաբեան

1907

Շարունակութիւն
«Կովկասի Առաւօտ»-ի

Տպ. «Հերմէս» *4 էջ, 49 x 65 Հ. մետր*

402

ՆՈՐ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ
ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

Թիֆլիս

Խմբագիր Հրատարակիչ՝
Վիրգինէ Արթանասեան
(*Փաստորէն* Աշոտ Արթանասեան)

1907

1 – 12

Շարունակութիւն
«Աշխատանք»-ի *16 էջ, 24 x 32 Հ. մետր*

Տպ. «Հերմէս»

403

ՃԱՒԻՂ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ
ՕՐԱԹԵՐԹ

Թիֆլիս

Խմբագիր Հրատարակիչ՝
Ս. Յովհաննիսեան

1907

Շարունակութիւն «Հոսանք»-ի

Տպ. «Նադեժդա» *4 էջ, 36 x 51 Հ. մետր*

404

ՊԱՅՔԱՐ

(ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ)
(ՀՆՉԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹ.)

Թիֆլիս

Խմբագիր Հրատարակիչ՝
Ֆլորա Վարդանեան

1907

2-րդ համարից կոչվում է «Ապագայ»

Տպ. Ն. Աղանեանի *4 էջ, 36 x 53 Հ. մետր*

405

ՎՏԱԿ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ
ՕՐԱԹԵՐԹ
(Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ)

Թիֆլիս

Խմբագիր Հրատարակիչ,
Մուշեղ Խուդատեան

1907 / 8

Շարունակութ. «Նոր-Ալիք»-ի

Տպ. «Հերմէս» *4 էջ, 49 x 66 Հ. մետր*

406

ՓԱՅԼԱԿ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ
(Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ)

Թիֆլիս

Խմբագիր Հրատարակիչ՝
Մամիկոն Գէորգեան

1907

1—26 *4 էջ, 49 x 65 Հ. մետր*

Շարունակութ. «Ժամանակ»-ի

Տպ. «Հերմէս»

407

ՓՆՋԻԿ

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ
(գունաւոր պատկերներով)

Թիֆլիս

Խմբագիր Հրատարակիչ՝
Գ(արեգին) Երիցեան

1907

Տպ. «Հերմէս» *8 էջ, 25 x 35 Հ. մետր*

408

ՕՐԵՐ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ
ՕՐԱԹԵՐԹ

Բագու

1907—1908

խմբագիր Հրատարակիչ՝
Ս(իմոն) Հախումեան
ապա Ս(արգիս) Կասեան

Տպ. Երեւանցեանի

409

1908

ԱԶԴԱԿ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ
ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
(Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ)

Կ. Պոլիս

1908—1909
1—44

Արտօնատէր Ալեքսան Միսաքեան
խմբագիրներ՝
Շավարշ Միսաքեան, Գեղամ Բարսեղեան,
Վահան Թաքուլ, Զապել Եսայեան

Տպ. Արշամ Կարօեան *32 էջ, 27 x $19^{1}/_{2}$ ս. մետր*

410

ԱՆԻՒ

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ
(ՍՈՑ. ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆՆԵՐԻ ՕՐԳԱՆ

Բագու

1908
1—14

խմբագիր Հրատարակիչ
Գրիգոր Բազազ-Աղաջանեանց
16 էջ, 21 x 32 ս. մետր

Տպ. Эриванцова

411

ԱՌԵՒՏՈՒՐ

ՎԱՃԱՌԱԿԱՆԱԿԱՆ ԹԵՐԹ
(ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ)

Կ. Պոլիս

1908
1—11

Արտօնատէր Մ. Իբրանոսեան
խմբագիր Տնօրէն
Ս. Գաբրիէլեան
ապա Ս. Ջեօմլէքճեան
ապա Ս. Գալփակճեան

Տպարանութիւն «Բիւրակն»-ի

412

ԱՐՁԱԳԱՆՔ

ԱՄՍՕՐԵԱՅ ԼՐԱԳԻՐ

Զմիւռնիա

1908
1—172

Արտօնատէր՝
Հրանտ Մամուրեան
խմբագիր Տնօրէն
Վահան Թօշիկեան

Ապա կոչվում է «Դաշինք»
Տպ. Մամուրեան

413

ԱՍՊԱՐԷԶ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ
(ՀՐԱՏ. Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑ. ԱՄԵՐԻԿ. ՇՐՋԱՆԻ)

Ֆրեզնօ

1890—1930

խմբագրական Մարմին
(Ս. Կ. Սեֆիլեան)

Տպ. չի նշանակ. *8 էջ, 38 x 55 ս. մետր*

414

ԱՐՇԱԼՈՅՍ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Զմիւռնիա

1908

Արտօնատէր Հրանտ Մամուրեան
խմբագիր Վ. Թօշիկեան

Տպարանութիւն «Արձագանք»-ի
Լոյս է տեսել 112 համար (№№ 173—285)

415

ԱՒԱՐԱՅՐ

ԿԻՍԱՄՍՕՐԵԱՅ

Կ. Պոլիս

1908 (9 ?)
1 թիվ

Իւսկիւտարի պատանիների
Աւարայր Ակումբի Հրատ.

416

ԱՒԵԼ

ՁԱՒԵՇՏԱԿԱՆ ԵՌՕՐԵԱՑ
ապա ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

Կահիրէ

1908-9—9-10
1—24

Կ. Պոլիս

1914—1918

Արտօնատէր
Վ(րթանէս) Քիւչիւքեան
(Թոփալ Շեյթան)

16 էջ, 19 x 29 ս. մետր

Տպ. «Արարատ» Ս. Դաբբինեանի

417

Գեղարուեստ

ԳՐԱԿԱՆ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԻՏԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ
ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՀԱՆԴԷՍ

Թիֆլիս

1908—1921
1—7 գիրք

խմբագիր Հրատարակիչ
Գարեգին Լեւոնեան
220 էջ, 21 x 30 ս. մետր

5-րդ գիրքը 1913-ին, տպագրված է Վենետիկում խմբագրի այնտեղ լինելու պատճառով։
Տպարան Աղանեանի
ապա Մ. Մարտիրոսեանի
ապա «Սլովօ»
ապա Ժողտնտխորհի

418

ԳԵՂՋՈՒԿ

ԹԵՐԹ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Ամարա

1908 / 9

Թերթն հրատարակվել է նախ խմորատիպ

Տրապիզոն

1909--1910

Տպ. «Ոսկինար»

419

ԳԻՇԵՐ

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՆԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԹԵՐԹ

Պարտիզակ

1908—1910

420

ԳՈՐԾ

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

(Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ)

Թիֆլիս

Խմբագիր Հրատարակիչ

Ա. Դաշոյեան

1908 | 9

1—24

Շարունակութիւն «Զանգակ»-ի

4 էջ, 49 x 66 հ. մետր

Տպարան «Շրոմա»

421

ԳՈՐԾ

ԳԻՏԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

ԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Թիֆլիս

Խմբագիր Հրատարակիչ

Մ. Ստամբոլցեան

(Փաստայ. Բ. Իշխանեան)

1908

1—4

32 էջ, 17 x 24 հ. մետր

Տպ. «Հերմէս»

422

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԿԵԱՆՔ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԱՐՒԵՍՏԱԳԻՏԱԿԱՆ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Ներկա կուսակցութիւններից անկախ

Թիֆլիս

Խմբագիր Հրատարակիչ

Գրիգոր Բալասանեան

1908 | 9-ին 3 համար

1911-ին 1 »

16 էջ, 24 x 32 հ. մետր

Տպ. «Էպօխա»

423

ԶԱՆԳ

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

(պատկերազարդ)

Բագու

Խմբագիր Հրատարակիչ

Կ. Խառիբեան

1908 | 9

1—18

Տպ. Эриванцова

16 էջ, 21 x 29 հ. մետր

424

ԶԱՆԳԱԿ

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

(Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ)

Թիֆլիս

Խմբագիր Հրատարակիչ

Գէորգ Տէր Առաքելեան

1908

1—50

Շարունակութիւն «Վտակ»ի

Տպ. «Շրոմա»

4 էջ, 44 x 65 հ. մետր

425

ԶԻԿ-ԶԱԿ

ԵՐԳԻԾԱԹԵՐԹ ԵՌՕՐԵԱՅ

Կ. Պոլիս

Տէր եւ Տնօրէն

Վահան Փափազեան

1908 | 9

1—25

Տպ. «Ֆրու-Ֆրու»

426

ԺԱՄԱՆԱԿ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՕՐԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

ԵՐԵԿՈՅԵԱՆ ՀԱՅԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս

Արտօնատէր խմբագիր

Միսակ Գոչունեան

1908—1919

1922—1930

Տնօրէն Սարգիս Գոչունեան

1912 թվին մեջ ընդ մեջ կոչվում է «Հետաձայն»

Խմբագրապետ Պարոյր Քէչեան

1920 հոկտ. 15-ից միանում է «Ժողովրդ. Ձայն»-ին

4 էջ, 45 x 58 հ. մետր

4 » 32 x 47 »

1922-ին նորից բաժանվում

4 » 47 x 62 »

1925-ից Վարչ. Տնօրէն Արտաշէս Գալբաչեան

Պատասխանատու Տնօրէն Սիմ. Ջեօմլէկճեան

Տպարան Տէր-Սահակեան ապա «Ժամանակ»-ի

427

ԼՈՒՍԱԲԵՐ-ԱՐԵՒ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ
(*ԵՐԿՕՐԵԱ*)

Կահիրէ
Խմբագիր Արտօնատէր
1908—1912 Վահան Քիւրքճեան
1912-ին № 42-էց կոչվում Լեւոն Մկրտիչեան
և «Յուսաբեր» (Դաշնակց.)
Տպարան չի նշանակված *4 եջ, 33 x 50 հ. մետր*

428

ԼՐԱԲԵՐ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Աստրախան
Խմբագիր Հրատարակիչ
1008—1909 Կարապետ Խաչատրեան
Տպարան Սեմենովի *4 եջ, 34 x 50 հ. մետր*

429

ԽԱՐԱԶԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ

Թիֆլիս
Խմբագիր Հրատարակիչ
1908 Հ(այկ) Տէր-Աստուածատրեան
Տպ. Ն. Աղանեանի *8 եջ. 21 x 28 հ. մետր*
ապա «Նադեժդա»

430

Ծ Ա Ղ Ի Կ

Ե Ր Կ Օ Ր Ե Ա Յ
(*Տաղրաթերթ*)

Կ. Պոլիս
Խմբագիրներ
1908—1909 Գրիգոր Թորոսեան
1—9 և 10—119 Երուանդ Թօլայեան

431

Կ Ա Յ Ծ Ե Ր

Բոստոն
1908

432

ԿՈՎԿԱՍԻ ԵՐԵԿՈՅ

ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ
(*հայերեն ռուսերեն*)

Թիֆլիս
Խմբագիր Հրատարակիչ
1908 Տիգրան Նազարեան
Տպարան Թառումեանի *8 եջ, 21 x 29 հ. մետր*

433

ԿԱՎՌՕՇ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ
ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ... ԿՆԻԿԱԿԱՆ

Կ. Պոլիս
Խմբագրապետ Երուանդ Թօլայեան
1908—1924
Պարիս
1927—1930 *8 եջ, 25 x 41 հ. մետր*
Ա. տարում ամենօրեայ երգիծաթերթ
Խմբագիր Գ. Թորոսեան
32 եջ, 17 x 25 հ. մետր
1913 թ. № 2 կոչվել և *ապա 16 » 25 x 34 »*
«Հօս Հօս» Արտօնատէր Խմբագիր
1913—1914-ի № 47-ից Երուանդ Թօլայեան
«Սատանա» համելվածներ Ծաղրանկարիչ Մ. Թաշճեան
Տպարան Թօլայեան,
Օհաննեան, «Մասիս»

434

ՏԱՅԵՐՔ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ
(*ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ*)

Թիֆլիս
Հրատարակիչ օր. Ն. Աղանեան
1908—1900 Խմբագիր Գիւտ ա. ք. Աղանեան
Տպ. Հ. Աղանեանի *4 եջ, 30 x 54 հ. մետր*

435

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՔՆԱՐ

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ
ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ

Կ. Պոլիս
Խմբագիր Ցճօրէճ
1908 Տիգրան Սիարմէեան
1—16 *24 եջ, 16 x 24 հ. մետր*
Տպ. Յ. Փալագաշեան

436

ՀՐԱԶԴԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ
Օ Ր Ա Թ Ե Ր Թ

Երեւան
Խմբագիր Հրատարակիչ
1908—1909 Պօղոս Կանդուրալեան
Տպ. «Լոյս» *4 եջ, 33 x 48 հ. մետր*

437

Մ Ի Մ Ո Ս

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Զմիւռնիա — Խմբագիր Տնօրէն Ռ. Ղազիկեան

1908

Տպ. Քեչիշեան

438

Մ Ի Տ Ք

ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

Թիֆլիս — Խմբագիր Հրատարակիչ Ա(բշակ) Եղիազարեան

1908

1—2

Տպ. Ն. Աղանեան — *4 էջ, 38 x 54 հ. մետր*

439

Մ Տ Ր Ա Կ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

Ալեքսանդրիա — Խմբագիր Տնօրէն Բաբգէն Շահպազ

1908

1—5

Գ. Նազարէթեան Տպ. — *33 x 43 հ. մետր*

440

Ն Ճ Տ Ր Ա Կ

ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Կահիրէ — Տէր եւ Տնօրէն Երուանդ Քերեստէճեան; Խմբագիր Հրանտ Ալատին

1908

1—3

Տպ. Թափալեան

441

ՆՈՐ ԴՊՐՈՑ

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

Թիֆլիս — Հրատարակութիւն Կովկասի Հայոց դպրոցների ուսուցիչների եւ վարժուհիների Միութեան Կենտ. Վարչութեան

1908—1913

Պատասխանատու խմբագիր Իսահակ Յարութիւնեան

1911-ից, Յովհաննէս Տէր - Միրաքեան

1911 և 12 թվականներին շաբաթաթերթ, տարին 40 համար — *Խմբագրական կազմի մեջ եղել են* Աբեղեան Արտ. Արովեան Սարգ., Ոաշմանեան Տիգրան, Ն. Սարգսեան, Ս. Արովեան, Գ. Ղազարեան

Տպ. «Հերմէս» Հ. Աղանեանի «Պրոդրէս» — *80 էջ, 17 x 26 հ. մետր*

442

ՆՈՐ ՕՐ

Կ. Պոլիս — Տնօրէն խմբագիր Գրիգոր Զոհրապ

1908

1 համար ?

443

ՆՈՐ ՕՐԵՐ

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

Օ Ր Ա Թ Ե Ր Թ

(կիրակի օրերը)

Բագու — Խմբագիր Հրատարակիչ Ռ. Օհանջանեան

19(8 | 9

(Շարունակութիւն «Օրեր»-ի)

1—3 համարը Սոց. Յեղափոխականների կողմից

№ 4-ը Սոց. Դեմ. Բան. Կուս. Հայ Կազմակերպ.

Տպ. Երևանցեանի — *8 էջ, 29 x 40 հ. մետր*

444

Ճ Ե Փ Ո Ր

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Բագու — Խմբագիր Հրատարակիչ Սեդրակ Շահ-Պարոնեան

1008

համար 15-ը կա — *(Բոլշևիկների ?)*

Տպ Երևանցեանի. — *16 էջ, 21 x 29 հ. մետր*

445

Պ Ա Յ Ք Ա Ր

Օ Ր Ա Թ Ե Ր Թ

Կ. Պոլիս — Արտօնատէր Յովհ. Լսկինեան; Խմբագիր Պետրոս Գիւտեա (Պետիկ)

1908

446

ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՀԱՆԴԷՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

Բագու — Հրատ. Բագուի Հայոց Կուլտուր. Միութեան; Խմբագիր Կ. Խատիսեան

1908

1—12

Տպ. Բագվի Հրատ. Ընկ. — *112 էջ, 16 x 23 հ. մետր*

447

ՔՆԱՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ

ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Կ. Պոլիս — Խմբագիր Տնօրէն Ահարոն Մարլեան

1908

1—3

448

ՕԳԳԱՊԱՋ

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ԵՐԳԻԾԱԹԵՐԹ
(ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ)

Կ. Պոլիս — Խմբագիր Տնօրէն Արամ Անտոնեան

1908

1—3

(Հրատ. հայ, ֆրանս. յոյն և թուրք լեզուներով)

449

ՖՐՈՒ-ՖՐՈՒ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԵՐԳԻԾԱԲԱՆԱԿԱՆ
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս — Տէր եւ Տնօրէն Վահան Փափազեան

1908 | 9

1—18 — *16 էջ, 19 x 25 հ. մետր*

Տպ. Տէր-Ներսէսեան

—

1909

450

ԱԶԱՏԱՄԱՐՏ

ՕՐԱԹԵՐԹ
(Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ)

Կ. Պոլիս — Արտօնատէր խմբագրապետ՝ Ռուբեն Զարդարեան

1909—1912

Տպ. Թիրաքեանի — *4 էջ, 48 x 65 հ. մետր*

Ծանօթ. — *Այս թերթը 1912-ին, № 967-ից կոչվում է «Առաջամարտ». դարձյալ նույն թվից անունների փոփոխումներ է կրում (հաջորդաբար տեսնել իրենց տեղերում) «Բազին», «Բիւթանիա», «Ազդակ», «Մեղու», «Շանթ», մինչև 1914 թ. № 1430-ը. ապա 54 համար հրատարակվելով փորձերս «Ճակատամարտ», դադարում եւ 1918 թ. վերսկսվում է «Արդարամարտ» անունով և դարձյալ անունների փոփոխումով («Արիամարտ», «Ճակատամարտ» «Մարմարա») շարունակվում է մինչև հիմա և կոչվում է «Ճակատամարտ»*

451

ԱՄՍՕՐԵԱՅ ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ՄՈՒՐԱԴ ՌԱՖԱՅԵԼԵԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԱՇԱԿԵՐՏԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
(ԵՐԿԱՄՍԵԱՅ)

Կ. Պոլիս — Արտօնատէր Պատասխանատու՝ Պօղոս Միմիտեան

1909—1914

1—32

Տպ. Պենկլեան — *20 էջ, 17 x 25 հ. մետր*

452

ԱՆԴՐԱՆԻԿ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Սեբաստիա — Տէր եւ Տնօրէն Հայկ Ա. Վարդանեան

1909—1912

453

ԱՌԱՒՕՏ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Ժընեւ

1909—1910

454

ԱՌԱՒՕՏ

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԵՒ ԳԻՏԱԿԱՆ
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ
(ՍՕՑԻԱԼԻՍՏ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆՆԵՐԻ ՕՐԳԱՆ)

Բագու — Խմբագիր՝ Սահակ Ցարութիւնեան

1909

1—5

Տպ. Երևանցեանի — *16—32 էջ,*

455

Առաւօտ

ԼՐԱԳԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ
(ՎԵՐԱԿԱԶՄ. ՀՆՉԱԿԵԱՆՆԵՐԻ)

Կ. Պոլիս — Տէր եւ Տնօրէն Միսակ Սուրեան

1909—1922

1911-ից ներշրջան խմբագրապետ՝ Երուանդ Անդրէասեան

1918-ից ներշրջան օրաթերթ Ազգային քաղաքական, գիտական և գրական—Ազգ. Ազատ. կուսակցութեան Պոլսոյ նահանգական վարչութեան

Արտօնատէր Միսաք Սուրեան

Տպ. Զգօն Փափազեանի — *4 էջ, 32 x 47 հ. մետր*
ապա 47 x 61 »

456

ԱՌԱՒՕՏ

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Թաւրիզ — Խմբագիր՝ Հ. Պանիրեան

1909—1912

Տպ. Թեմական — *4 էջ, 31 x 42 հ. մետր*

457 **Ա Ր Դ Ի**

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Երզնկա

1909—1911

458 **Գ Ա Ղ Ա Փ Ա Ր**

Օ Ր Ա Թ Ե Ր Թ

Կ. Պոլիս

Արտօնատէր՝ Սմբատ Բիւրատ

1909

խմբագիր՝ Վահան Թօշիկեան

1—42

Տպարան Օսմանիյէ

459 **Գ Ա Ր Թ Ա Լ**

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս

խմբագիր Տնօրէն

1909

Վ. Ց. Փափազեան

460

ԳԱՒԱՌՆ

ԱԶԱՏ ԼՐԱԳԻՐ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

(ՇԱԲԱԹՕՐԵԱՅ)

Կ. Պոլիս

Արտօնատէր՝ Յովնան Փալագաշեան

1909

խմբագիր Եսօէ Արմէն

1—24

Ապա Վաղարշակ Գայրաքեան

Տպ. Փալագաշեան

461

ԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Թիֆլիս

խմբագիր Հրատարակիչ՝

1909—1917

Աշոտ Աթանասեան

ապա Հրատարակութիւն Թիֆլիսի Հայոց

Գիւղատնտեսական եւ Տնայնագործական Ընկերութեան

Տպ. Մամուլ

խմբագիր՝ Ա. Սահակեան

ապա «Հերմէս»

16 էջ, 23 x 32 հ. մետր

462 **ԴՂԵԱԿ ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ**

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Բօջջիս Բարինո

խմբագիր Տնօրէն

1907—1910

Ղեւոնդ սարկ. Մինասեան

463 **Դ Ա Շ Ի Ն Ք**

ՕՐԱԹԵՐԹ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

(ՌԱՄԿԱՎԱՐ ԹԵՐԹ)

Զմիւռնիա

Արտօնատէր՝ Հրանտ Մամուրեան

1909—1919

խմբագիր Սուրէն Պարթեւեան

Իբրեւ շարունակութիւն «Արեւելեան Մամուլի»

Տպ. Մամուրեան

4 էջ, 33 x 50 հ. մետր

464 **Դ Ր Ա Խ Տ**

ԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս

խմբագիր Տնօրէն

1909—1910

Կղեմէս Մ. Տատրեան

1—8

465 **Ե Փ Ր Ա Տ**

ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Խարբերդ

Արտօնատէր եւ Տնօրէն

1909—1914

Կ. Մ. Սողիկեան

«Եփրատ» Տպարան

16 էջ, 13 x 24 հ. մետր

466 **Ջ Ն Դ Ա Ն**

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Բագու

խմբագիր Հրատարակիչ՝

1909

Նիկ. Պ. Իզմայիլեան

Տպ. Երեւանցովի

467 **Ի Զ Մ Ի Ր Լ Ի**

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Զմիւռնիա

Տնօրէն եւ Տէր

1909—1910

Յակոբ Ժ. Շէքէրեան

1—20

468 **Լ Ի Լ Ա**

ԵՐԳԻԾԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ... ԿՆԻԿԱԿԱՆ

(ԵՐԿՕՐԵԱՅ)

Կ. Պոլիս

Արտօնատէր խմբագիր՝

1909

Վահան Փափազեան

1—5 «Կավռօշ»-ի հետ մէջ ընդ մէջ.

469 **Խ Ա Ր Ա Զ Ա Ն**

ԵՐԳԻԾԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

(ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ)

Կ. Պոլիս

Արտօնատէր՝ Զգոն Փափազեան

1909

խմբագիր՝ Արամ Անտոնեան

1—10

ապա օրաթերթ Խմբ. Երուանդ Օտեան

ապա Գր. Թորոսեան

Տպ. Փափազեան

8 էջ, 18 x 29 հ. մետր

ապա 4 » 29 x 41 »

470

ԽԱՐԻՍԽ

Տրապիզոն

խմբագիր՝ Մալխաս
Արտօնատէր՝ Սեդրակ Եղբայրք

1909
1—22
Տպ. Սեդրակ եղբ.

471

ԾԻԱԾԱՆ

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս

Արտօնատէր խմբագիր՝
Աւետիս Սուրէնեան

1909
1—69
Տպ. Ծիփխլէկեան

472

ԿԱՌԱՓՆԱՏ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ
ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս

Արտօնատէր՝ Ա. Անտոնեան
1909—1910 խմբագիր Հրատարակիչ՝
1—51 Ա. Անտոնեան
ապա նաև Ե. Օտեան

Տպ. Մ. Յակոբեան

տետր 16 էջ, 14 x 20 հ. մետր
թերթ 4 » 34 x 50 »

473

ԿԻԿՕ

ԵՐԳԻԾԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
(ԵՌՕՐԵԱՅ)
(ապա ԵՐԿՕՐԵԱՅ)
(ապա ԱՄԵՆՕՐԵԱՅ)

Կ. Պոլիս

Արտօնատէր խմբագիր՝
1909—1914 Գրիգոր Թորոսեան

1909-ին (1—35) շարունակութիւն «Կոհակ»-ի
1912 | 13-ը » «Ջուան...»-ի
1913-ին և 1914-ին » «Կրետօ»-ի
(Նախ «Կալիօռչ»-ի ապա «Խարազան»-ի հետ մէջ ընդ մէջ.

474

ԿՈՀԱԿ

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ԹԵՐԹ
ԳՐԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ
(ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ)

Կ. Պոլիս

Տէր եւ Տնօրէն
1909—1914 Հմայեակ Արամեանց
1909-ին 1—23 համար
1931 թ. 1—2 համար կոչվում է «Դայլայլիկ»
խմբ. Գր. Եգիկեան
1914 թ. օրաթերթ 1—3 համար

Տպ. Օսմանեան ընկ. *25 x 36 հ. մետր*
ապա Տողրամաճեան *4 էջ, 33 x 49 »*
» Արզուման

475

ՀԱՅ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԵՒ ԳԻՏԱԿԱՆ
ԵԳԻՊՏՈՍԻ Հ. Բ. ԸՆԴ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՕՐԳԱՆ

Բոստոն

1909—1910 խմբագիր՝ Գարեգին Մանուկեան
1—13 *ապա կոչվել է «Յուշարար»*
Տպ. չի նշանակված *8 էջ, 24 x 32 հ. մետր*

476

ՀԱՅ ԱՇԽԱՐՀ

ԳՐԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ
ՊԱՐԲԵՐԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս

Արտօնատէր եւ Պատ. Տնօրէն՝
1909—1914 Վահան Զէյթունցեան
Տպ. Քէչիշեան *16 էջ, 21 x 39 հ. մետր*

477

ՀՈՐԻԶՈՆ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
ՕՐԱԹԵՐԹ

Թիֆլիս

(ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ
1909—1918 Հ. Յ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ)
Շարունակութիւն «Դրօշ»-ի. (նախ «Լոյս» ընկերութեան)
խմբագիր՝ Ս. Սահակեան
Ծանօթութիւն.— *Փաստական խմբագիրները յեղել են*
1909—12 Լեո, Յով. Թումանեան, Մարգար.
Վալադեան, Ն. Աղբալեան
1912—13 Լեո, Ա. Ջամալեան, Ա. Ղազարեան
1913—14 Ա. Ջամալեան, Ա. Ղազարեան
1915-ին Ա. Ղազարեան, Ա. Շահխաթունի
1916—17 Մ. Վարանդեան
1918-ին Ս. Գրուզինեան (Վրացեան)
1918 թ. № 20-ից «Նոր Հորիզոն»

Տպ. նախ Киладзе *4—6 էջ, 42 x 59 հ. մետր*
ապա «Աշխատավոր» *ապա 63 x 81 «*

478

ՁԱՅՆ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ
ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Կ. Պոլիս

խմբագիր Տնօրէն
1909 Աշուղ Շահնազար
Լոյս է տե՛սել 1 համար Արամ Գույումճեան

479 **ՄՈՒՆԵՏԻԿ**

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Զմիւռնիա

1909

1—6

Տպ. Բարսեղ Բէշիչեանի

Խմբագիր Տնօրէն Սարգիս Պապիկեան

480 **ՅԱՌԱՋ**

ՕՐԳԱՆ ԿԱՐՆՈՅ ՀԱՅ ԵՐԻՏ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ ԹԵՐԹ

(Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ)

Կարին

1909—1914

Արտօնատէր՝ Ա. Ատրունի
Պատ. տնօրէն Վահէ Թողանեան
ապա՝ Շաւարշ Միսաքեան

1914 թ. 8 համար կոչվում է «Երկիր»
» 16 » » «Ալիք»

Տպ. «Յառաջ» — *թերթ 4 էջ, 33 x 48 ս. մետր*

481 **ՆՈՐ ՃՈՍԱՆՔ**

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

(ՍՈՑԻԱԼ ԴԵՄՈԿՐԱՏՆԵՐԻ)

Կ. Պոլիս

1909

1—7

Արտօնատէր՝ Գ. Կոզիկեան
Խմբագիրներ՝ Գ. Կոզիկեան եւ Հրանտ Արծուիկ (Նազարեան)

Տպ. «Շանթ»-ի — *8 էջ, 25 x 35 ս. մետր*

482 **ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ**

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Ֆրեզնօ

1909

Խմբագիր Տնօրէն՝ Հայկ Էկիմեան

Տպարանութիւն «Քաղաքացի»-ի

483 **ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ-ՔԱՂԱՔԱՑԻ**

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Ֆրեզնօ

1909

Խմբագիր Տնօրէն՝ Հայկ Էկիմեան

«Նոր Սերունդ» և «Քաղաքացի» թերթերը միացած

484 **ՈՄԱՆՑ ՏԱՐԵՑՈՅՑԸ**

ՀԱՅ ԶԱՒԵՇՏԱԿԱՆ ՏԱՐՈՒԱՅ

Ալեքսանդրիա

1909

Հեղինակ Սրտո
(Երուանդ Օտեան)
Հրանտ Գ. Նազարեան

Տպ. Գ. Նազարեան ? — *16 էջ, 13 x 12 ս. մետր*

485 **ՈՒՂԻ**

ԱՄՍԱԳԻՐ

ՍՈՑԻԱԼ ԴԵՄՈԿՐԱՏ. ՀԱՅ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ

Բագու

1909

Խմբագիր՝ Դ. Անանուն

486 **ՈՒՍԱՆՈՂ**

ՕՐԳԱՆ ԵՒՐՈՊԱՅԻ Հ. Յ. Դ. ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ԱՄՍԱԳԻՐ

Պարիս

1909 1—2

Ժընեւ

1909 3—4

Պարիս

1910 5

Ժընեւ

1911 6

Կ. Պոլիս

1912 7

Ժընեւ

1914 8

Գործադիր Խմբագրական Մարմին

264—300 էջ, 16 x 24 ս. մետր

487 **ՊԱՐՏԻԶԱԿ**

ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ՀԱՆԴԷՍ

Պարտիզակ

1909—1912

Հրատարակութիւն Բարձրագոյն Վարժարանի Ընկերց. Ընկերութեան
Խմբագիր՝ Դոկտ. Յ. Տէր - Ստեփանեան

488 **ՍԱՍՈՒՆ**

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ԱՄՍԱԹԵՐԹ

ԳՐԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Կ. Պոլիս

1909

1—3

Տպ. Արզուման

Արտօնատէր Խմբագրապետ՝ Տիգրան Սիւրմէեան

489 **ՍՈՒՐՃԱՆԴԱԿ**

ԳՐԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԵՒ
ԱՌԵՒՏՐԱ-ԱՐԴԻՒՆԱԲԵՐԱԿԱՆ
ԱՆԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ՕՐԱԹԵՐԹ

Թիֆլիս

1909—1912

Խմբագիր Հրատարակող՝ Աս. Սրիցեան

Տպ. «Էպոխա» ապա «Կուլտուրա» — *44 էջ, 40 x 59 ս. մետր*

490

ՏԱՃԱՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ
ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ ՀԱՆԴԷՍ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ
(Բ. տարվանից շաբաթաթերթ)

Կ. Պոլիս — խմբագրապետ՝

1909—1918 — Հմայակ Քհ. Էքսերճեան
1909-ին 1—3 — *ապա* Գարեգին Վ. Խաչատրեան
10-ին 1—36 — Զարմայր Ք. Կիզիրեան
11-ին 1—52 — Վարիչ Ղեւոնդ Ծ. Վ. Դուրեան
12-ին 1—46
13-ին 1—41
14-ին 1—7

1916-ից Նոր շրջան ժողովրդային շաբաթաթերթ կրօնական ազգային և գրական
Տնօրէն խմբագիր
Զարմայր Ք. Կիզիրեան

Մինչև 1918 թ. վերջը 46 համար
Տպարան Օսմանեան գործակ.
» «Շանթ» — *16 էջ, 21 x 29 հ. մետր*

491

ՏԱՐԵՑՈՅՑ ԼԻԼԱ

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ ԶԱՒԵՇՏԱԿԱՆ ԾԱՂՐԱԿԱՆ ԵՒ ԿՃՈՒԿ.

Կ. Պոլիս — խմբագիր Վահան Փափազեան
1909
Տպ. Յ. Ասատուրեան — *192 էջ, 12 x 19 հ. մետր*

492

ՕՐԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ
ՕՐԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս — խմբագիրներ՝
1909 — Եր. Տ. Անդրէասեան
1—16 — Յակ. Տէր-Յակոբեան
Գառնիկ Թուղլաճեան

Մէջ ընդ մէջ «Օրագիր Կիրակնօրեայ» փոքր թերթ 6 էջ

—

493

1910

ԱԶԱՏԱՄԱՐՏ

ԳՐԱԿԱՆ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ
(Հավելված նույնանուն օրաթերթի)

Կ. Պոլիս — Արտօնատէր Հիմնադիր
1910 | 11-12? — Ռուբէն Զարդարեան
Տպ. Հ. Թիրաքեանի
1191—12-ի № 1—7 կոչվում է «Բազին»

494

ԱՄԷՆՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ-ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆ
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Խարբերդ — Արտօնատէր
1910—1914 — Պետրոս Կարապետեան

495

ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԳՐԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ
(ապա ԵՌՕՐԵԱՅ)

Վան — Տնօրէն խմբագիր
1910—1911 — Ա(րմենակ) Մաքսապետեան
1914—1915 — *1912-ին* Իշխան
1914-ից Համբեակ Մանուկեան

Տպ. Բարսեղեան — *16 էջ, 21 x 29 հ. մետր*
ապա 4 » 22 x 40 »

496

ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԼՐԱԳԻՐ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
(ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ) ?

Զմիւռնիա — Արտօնատէր Ս. Թոքաճեան
1910—1914
Տպ. Քեչիչեան — *4 էջ, 33 x 52 հ. մետր*

497

ԱՊԱԳԱՅ

Կ. Պոլիս — Արտօնատէր
1910 ? — Ներսէս Զաքարեան

498

ԱՐՕՐ

ՄԻԱՄՍԵԱՅ ՀԱՆԴԷՍ
ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՔԱՂԱՔԱՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ԳԵՂԱՐՎԵՍՏԻ ԽԱՂԱՂԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԿՈՎԿԱՍԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս — խմբագիր Հրատարակիչ
1910—1912 — Հ. Առաքելեան
Տպ. չի նշան. — *176 էջ, 16 x 24 հ. մետր*

499

ԱՐՕՐ

ԱՄՍԱԹԵՐԹ

Երզնկա — *(Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ)*
1910—1911
Առաջին համարը խմորատիպ

500

ԲԻՒԹԱՆԻԱ

ԳԱՒԱՌԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

(ՏԱՍՆՕՐԵԱՅ)

Նիկոմիդիա

1910—1911

Ադաբազար

1912

Տպ. Օ. Արզուման

ապա Ա. Շահէն

Պատասխանատու Տնօրէն Յակոբ Ղ. Սարգիսեան

Արտօնատէր Սիմոն Ղ. Սարգիսեան

Վերջում՝ Գրիգոր Գայեան

12 էջ, 24 x 32 հ. մետր

ապա 25 x 37 »

501

Գարուն

ԳՐԱԿԱՆ ՔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ

ԱԼՄԱՆԱԽ

(ՏԱՐԵԳԻՐ)

Մոսկվա

1910—1912

1—3 գիրք

Տպ. Ե. Աւետիքեանի

Խմբագրութեամբ՝ (Պ. Մակինցեանի, Ց. Խանզադեանի և Վ. Տէրեանի

էջ, 15 x 20 հ. մետր

502

ԳԱՒԱՌ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

ԼՐԱԳԻՐ

(շաբաթը մի անգամ)

Գորիս

1910

1—35

Տպ. «Սասուն»

Խմբագիր Հրատարակիչ Սիմ. Տէր-Մինասեան

16 էջ, 32 x 45 հ. մետր

503

ԳՐԻՉ

ԱՄՍԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս

1910

Խմբագիր Տնօրէն Շահնազար Որբունի

504

ԴԱՅԼԱՅԼԻԿ

ԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Բոստոն

1910

1—2

«Զուռնա» թերթի փոխարէն.

505

ԵՐԿԻՐ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Ադաբազար

1910

Արտօնատէր Մարկոս Հ. Թերզեան

Կ. Պոլիս

1911

Վերջում կիսաշաբաթաթերթ

ընդամենը 77 համար

506

ԵՐԿՐԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս

1910

Խմբագիր Տնօրէն Յարութիւն Հալաճեան

Լոյս է տեսել 1 համար

507

ԶԱՆԳ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

ՍՈՑ. ԴԵՄ. ՀՆՉԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Թաւրիզ

1910—1922 ?

Ատրպատականի

Թեմ. Տպարան «Փարոս»

Խմբագիր Ա(լեքսանդր Տէր-Վարդանեան

4 էջ, 38 x 55 հ. մետր

48 x 64 »

508

ԶՈՒՌՆԱ

ԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Բոստոն

1910

1—12

№ 13-ից կոչվում է «Դայլայլիկ»

509

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՀԱՆԴԷՍ

(ԵՐԿԱՄՍԵԱՅ)

Բագու

1910—1917

1—40

Տպ. Տրուդ

» Շահբազովի

Խմբագիր Հրատարակիչ Անտոն Մայիլեան

16 էջ, 22 x 30 հ. մետր

510

ԹԱՒՐԻԶԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Թաւրիզ

1910—1912

Թեմական Տպարան

Հրատարակութիւն Հայոց Առաջնորդարանի

Խմբագիր Կ(արապետ) Եպիսկոպոս

511

ԻՐԻՍ

ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ ՀԱՆԴԷՍ

Եգիպտոս

1910—1913

Ա. տարի 1910—12

1—24

Բ. տարի 1912—13

1—9

Հրատարակութիւն

Հայ Ցառաջադիմասիրական Ակումբի

Արտօնատէր Ց. Կ. Պօյաճեան

512

ԼՈՅՍ

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Ն. Նախիջեւան

1910—1914

Տպ. Աւագեանի

Խմբագիր բժ. Գ. Ռեխեան

Հրատարակիչ Մ. Շապովալեան

16 էջ, 23 x 30 հ. մետր

513

ԿԱՎՌՈՃ-ԿԻԿՈ

ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ

Կ. Պոլիս

1910—1913

«Կավռոշ»-ը մէջ ընդ մէջ լոյս էր տեսնում «Կիկօ»-ի հետ միացած

514

ԿԱՅԾԵՐ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Թիֆլիս

1910—1911

1—69

Տպ. «Հերմէս»

Խմբագիր Հրատարակիչ

Գարեգին Սրիցեան

4 էջ, 31 x 46 հ. մետր

515

ԿԱՎՌՈՇԻ ՏԱՐԵՑՈՅՑԸ

ԱՄԵՆ ՀԱՅՈՒ ԲԱՐՁԻՆ ՏԱԿԻ ԳԻՐՔԸ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԿՆԻԿԱԿԱՆ ԵՒ ՋԸՐՎԱՅԱԿԱՆ (?)

Կ. Պոլիս

1910—1915

1917. 1919—25 և 1925—27

Պարիս

1928—1930

Տպ. Տէր-Սահակեան

ապա Փ. Ճարեան

Խմբագիր Եր. Թօլայեան

160 էջ. 14 x 20 հ. մետր

ապա 224 » 15 x 23 »

516

ԿԻԿՈՅԻ ՏԱՐԵՑՈՅՑԸ

Կ. Պոլիս

1910—1815

Խմբագիր Գրիգոր Թորոսեան

517

ԿՈՉՆԱԿ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Նյու Եօրք

1910—1918

Խմբագիր Խ. Ն. Պէճճէեան

Շարունակութիւն «Կոչնակ Հայաստանի» թերթի որից հետո «Հայաստանի Կոչնակ»

Տպ. չի նշանակված

32 էջ, 19 x 26 հ. մետր

518

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂ

ԱՄՍԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս

1910—1911

1—5

Հրատարակութիւն Կարապետեան Վարժարանի Ուսանողական Միութեան

519

ՀԱՅԵԿ

ՀԱՆՐԱԿՐԹԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ

Կեսարիա

(Մունճուսուն գիւղ)

1910—1913

ապա Կ. Պոլիս ?

Արտօնատէր Կիւրոս Տէվիլեան

520

Ծաղկունք

ՆՈՐԱՀԱՍՆԵԼՈՒ ՀԱՆԴԷՍԸ

ԿԻՍԱՄՍԵԱՑ

ԳՐԱԿԱՆ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Մարզուան

1910—1912

Տպ. Ներսէս և Սրապեան

Խմբագրապետ Գագիկ Օզանեան

Արտօնատէր Տնօրէն

Ա. Գըլտըրեան

16—32 էջ, 19 x 25 հ. մետր

521

ՀԻ-ՀԻ-ՀԻ

ՑԵՐԳԻԾԱԿԱՆ ԵՌՕՐԵԱՅ

Կ. Պոլիս

1910

Արտօնատէր Գր. Թօրոսեան
Խմբագիրներ Յ. Գայսերեան եւ Մ. Քէշիշեան

Լոյս է տեսել 1—19 համար

522

ՀՈՂ ԴԱՐ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ
ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Սեբաստիա

1910—1914

Արտօնատէր եւ Պատասխանատու Տնօրէն Յ. Մ. Փոլատ
ապա Տնօրէն խմբագիր Կ. Ս. Պարսամեան

Տպ. «Հողդար»-ի *4 էջ, 28 x 41 հ. մետր*

523

ՀՈՎԻՒ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆ
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Թիֆլիս

1910—1917

Խմբագիր Հրատարակիչ Եզնիկ ա. ք. Երզնկեան

Շարունակութիւն «Հովիւ»-ի

Տպ. Վրաց Հրատ. ընկ. *16 էջ, 22 x 33 հ. մետր*

524

ՀՏՊԻՏ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Զմիւռնիա

1910

Տէր եւ Տնօրէն Յակոբ Շէքէրեան
Խմբագիրներ՝ Մկրտիչ Թոփալեան, Յակ. Շիրինեան

Լոյս է տեսել 1—8 համար

525

ՄԵՐ ՏԱՐԵՑՈՅՑԸ

ՎԻՊԱԿԱՆ ԲԱՆԻՈՐԱԿԱՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԵՒ
ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆՆԵՐ

Կ. Պոլիս

1910—1913

Խմբագիր Հրատարակիչ Մ. Պարսամեան

Տպ. «Շանթ» *220 էջ, 14 x 20 հ. մետր*

526

ՄԵՐ ԿԵԱՆՔԸ

ԳՐԱԿԱՆ
ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ
Թ Ե Ր Թ
(ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ)

Աստրախան

1910—1912

Խմբագիր Հրատարակիչ Աբէլ Ապրէսեան

Լոյս է տեսել 1—22 համար

8 էջ, 27 x 35 հ. մետր
1912-ին 4 » 33 x 46 »

527

ՄՈԾԱԿ

ՀՆՉԱԿԵԱՆ ԿԻՍԱՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Տրապիզոն

1910

Խմբագիր Տրդատ Թարիկեան

Զմիւռնիա

1919

Նոյնի շարունակութիւնը «Պատկերազարդ»

528

ՆՈՐ ԱՅԳ

ԳՐԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
ԱՄՍԱԹԵՐԹ

Հրատարակութիւն Հայ Ուսանողութ. Անատոլիա Գոլեճի

Մարզուան

1910—1914

Խմբագրապետ Յ. Յ. Մանիսանեան
Արտօնատէր Գ. Յ. Կիւլեան
ապա վերջինի տեղ՝ Վ. Յ. Յակոբեան

Տպ. Ներսէս և Սրապեան *48 էջ, 19 x 25 հ. մետր*

529

ՆՈՒԻՐԱԿ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ

Հրատարակութիւն Ս. Ոսկեբերան Մատրան

Բոստոն

1910 | 11 *Լոյս է տեսել 1—5 համար*

Նյու Եորք

1910 | 11 *» » 1—6 »*

«Երիտաս. Հայաստանի Տպ. *4 էջ, 25 x 32 հ. մետր*

530

ՆՈՐ ԲԵՄ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Կ. Պոլիս

1910

Պատասխանատու Տնօրէն Վահրամ Ց. Մարգարեան

Լոյս է տեսել 1—5 համար

531

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԱՄՍԱԹԵՐԹ

Բոստոն

1910

Խմբագիր Տնօրէն Շահան Նաթալի

Լոյս է տեսել 1—4 համար

Տպ. չի նշանակված *16 էջ, 20 x 25 ս. մետր*

532

ՇԱՐԺՈՒՄ

ՇԱԲԱԹՕՐԵԱՅ ԹԵՐԹ

Տրապիզոն

1910

Տէր եւ Տնօրէն Մկրտիչ Ոսկինար

Խմբագիր Վարդան

Լոյս է տեսել 1—2 համար

Տպ. «Ոսկինար»

533

ՇՈՂ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

(ԱՄՍԱԹԵՐԹ)

Կ. Պոլիս

1910—1913

Արտօնատէր Վահան Սիրունեան

Տնօրէն Խմբագիր Բաբգէն Ս. Բաբգէնեան

1—27 համար

Տպարան Սագաեան *16 էջ, 17 x 25 ս. մետր*

534

ՉԵՋՈՔ

Կ. Պոլիս

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

1910—1911

Արտօնատէր Ռ. Սագաեան

Խմբագիր՝ Եղուարդ Արմէն

1911-ին օրաթերթ, «Արեւելք»-ի փոխարէն

Լոյս է տեսել չորաթաթերթ 15 համար

535

(ԳՐԱԿԱՆ—ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ) ԱԼՄԱՆԱԽ

(ԵՌԱՄՍԵԱՅ)

Թիֆլիս

1910—1915

Խմբ. Հրատարակիչներ՝ Միսաք Էփրիկեան, Նշան Մկրտչեան

(Պաշտօնապես՝ Բ. Էփրիկեան)

1917-ից «Գրական Գեղարուեստ. Ալմանախ»

Տպ. Ե. Շարաձէի

ապա «Հերմէս» *64 էջ, 15 x 22 ս. մետր*

536

ՊՈՆՏՈՍ

ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ ՀԱՆԴԷՍ

(ապա ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ)

(Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԿԻՍԱՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՕՐԳԱՆ)

Տրապիզոն

1910—1913

Լոյս է տեսել 1—10 համար

Տպարան ?

537

ՓԵԹԱԿ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Զմիւռնիա

1910

Տէր եւ Տնօրէն Յով. Ց. Մարտիրեան

Խմբագիր Գ. Սարգիսեան

Լոյս է տեսել 1—6 համար

Տպ. Բ. Քեչիչեան

538

ՓԵԹԱԿ

ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

Կիրասուն

1910 | 11

Խմբագիր Վահան Նարլեան

Նախ խմորատիպ

Տպ. «Փեթակ»-ի

539

ՓԱՐՈՍ

ԳՐԱԿԱՆ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

Բագու *ԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ*

1910 Խմբագիր Հրատարակիչ

1 համար ? Վաղարշակ Թումանեան

Տպարան Երևանցովի *16 էջ, 20 x 29 հ. մետր*

540

ՓԱՐՈՍ

ԱՄՍԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Պարտիզակ Խմբագրապետ՝ Յակոբ Ա. Այնեան

(Պոլիս) Պատասխանատու Տնօրէն՝

1910—1912 Միսաք Պ. Թարարեան

1—35 Արտօնատէր՝ Գրիգոր Սարայտարեան

Տպ. Պոլիս, Նշան Պալլկեան *16 էջ, 19 x 25 հ. մետր*

---

541 **1911**

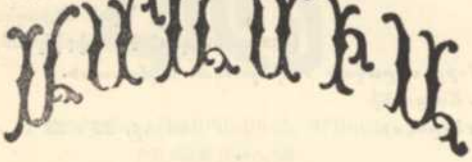

ԳԱՒԱՌԱՑԻՆԵՐՈՒ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ ՀԱՆԴԷՍԸ

Ամասիա Խմբագիր Մ. Իփեկեան

1911—1914 Արտօնատէր Հ. Թապիպեան

Նախ հրատարակվել է հայերէն-թուրքերէն լեզուներով

Տպ. Յովնանեան և

Նարտրմեան *16 էջ, 19 x 25 հ. մետր*

542

ԱՊԱՌԱԺ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

(ապա ԱՄՍԱԹԵՐԹ)

Ամասիա Խմբագիր Լեւոն Լանիս

1911

Տպ. Յովնանեանի ?

543

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ «ԱՂԲԻՒՐ-ՏԱՐԱԶ»-Ի

Թիֆլիս Խմբագիր Հրատարակիչ

1911—1912 Տիգրան Նազարեան

№ 76-ը կա *Նախ 15 x 18 հ. մետր*

Տպ. «Հերմէս» *ապա 8 էջ, 26 x 37 »*

ապա «Որոգրէս»

544

ԱՍՏՂ ԲԵԹՂԵՀԵՄԻ

ՊԱՐԲԵՐԱԹԵՐԹ ՀՈԳԵՒՈՐ ԱՐԱՐՉԱԳԻՏԱԿԱՆ

Կ. Պոլիս Տէր եւ Տնօրէն

1911—1912 Մանուկ Յ. Գույումեան

1—9

Տպ. Մ. Գույումեան *16 էջ, 19 x 25 հ. մետր*

545

ԳՐԱԿԱՆ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ

ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ ՀԱՆԴԷՍ

Վենետիկ Խմբագիր *(չի նշան.)*

1911

1—3 *16 էջ, x 26 հ. մետր*

Տպ. Պոլսեանի

546

ԱՏԱՆԱ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ ?

Ադանա Խմբագիր Տնօրէն

1911 Յով. Սիմիկեան

547

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ԾԻԱԾԱԿԱՆ

Նյու Եորկ *ՎԵՐԱԿԱԶՄԵԱԼ ՀՆՉԱԿԵԱՆՆԵՐԻ*

1911 Խմբագիր *(չի նշանակված)*

1—20

Տպ. «Արաքս» *16 էջ, 23 x 31 հ. մետր*

548

ԲԱԳԻՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

(Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ Կ. ՊՈԼՍԻ ՕՐԳԱՆԸ)

Կ. Պոլիս Խմբագիր Վ. Փափազեան

1911 | 12

1—9 *4 էջ, 48 x 65 հ. մետր*

Լոյս է տեսել «Առաջամարտ»-ի փոխարէն

Տպ. «Ազատամարտ»-ի

ապա Հ. Թիրաքեանի